T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASAL MASKÜLENLİK EKSENİNDE MERAL AKŞENER VE CANAN KAFTANCIOĞLU'NUN QUEER FEMİNİST AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Hilal İBİŞ
1198208104

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ

EDİRNE,2023

Tezin Adı: Siyasal Maskülenlik Ekseninde Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun Queer Feminist Açıdan Karşılaştırılması

Hazırlayan: Hilal İBİŞ

ÖZET

Eril üstünlüğünün meşrulaştırıldığı siyasi arenada liderlik, erkekler ve eril değerler ile birlikte ele alınmakta, dişil değerler ise zayıflık olarak algılanarak sistemin dışına itilmektedir. Bu durum kadın siyasetçilerin siyasi performanslarını icra ederken ciddiye alınmak, siyaseten kabul görmek adına erilleşme pratiklerine başvurmalarına neden olmaktadır. Siyasal maskülenlik ekseninde kadın siyasi liderler, eril söylem ve davranış kalıplarını ön planda tutarken, feminen değerleri ise sergilemekten kaçındıkları görülmektedir. Ancak seçilen farklı ülkelerdeki farklı siyasi kadınlık performanslarına bakıldığında bu durumun aşılmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmada queer feminizm ışığında eril dişil değerlerin söylemlerle nasıl açığa çıkarıldığı ve yeniden üretildikleri incelenerek, Türkiye özelinde seçilen iki kadın siyasi liderin siyasi performanslarını sergilerken maskülen ya da feminen değerleri ne ölçüde sahiplendikleri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre İYİP Genel Başkanı olan Meral Akşener'in dişil maskülen, İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu'nun ise "yeni siyasi kadınlık" performansını sergilediği görülmüştür. Ancak Türk siyasetinin eril arenasında iki farklı ideolojiye sahip olan bu iki liderin tarz ve söylem olarak maskülen bir pozisyon aldıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Maskülenlik, Queer Teori, İYİP, CHP

Name of Thesis: A Comparison of Meral Akşener and Canan Kaftancıoğlu from a Queer Feminist Perspective on the Axis of Political Masculinity

Prepared By: Hilal İBİŞ

ABSTRACT

In the political arena where masculine supremacy is legitimized, leadership is handled together with men and masculine values, while feminine values are perceived as weakness and pushed out of the system. This situation causes female politicians to resort to masculinization practices in order to be taken seriously and to be accepted politically while performing their political performances. In the axis of political masculinity, it is seen that female political leaders prioritize masculine discourse and behavior patterns, while avoiding displaying feminine values. However, when the different political femininity performances in different selected countries are examined, it is observed that this situation has begun to be overcome. In this study, by examining how masculine feminine values are revealed and reproduced through discourses in the light of queer feminism, The extent to which two female political leaders elected in Turkey, while exhibiting their political performances, embraced masculine or feminine values was examined. According to the data obtained as a result of the study, it was seen that Meral Akşener, who is the Chairman of IYIP, exhibited the feminine masculine performance, and Istanbul Provincial President Canan Kaftancıoğlu performed the "new political femininity". However, it is seen that these two leaders, who have two different ideologies in the masculine arena of Turkish politics, take a masculine position in terms of style and discourse.

Keywords: Political Masculinity, Queer Theory, İYİP, CHP

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca başta bana olan inancını ve desteğini her daim hissettiren, çalışmama gönülden katkılarını sunan çok kıymetli danışmanım sayın Prof. Dr. Burak Gümüş'e sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tez sürecimde yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen, değerli fikirlerini paylaşan Doç. Dr. Emel Çokoğullar Bozaslan ve Doç. Dr. Seyhan Bilir Güler'e teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ETİK KURUL RAPORU……..II

ÖZET…….III

ABSTRACT……..IV

TEŞEKKÜR…….…..V

İÇİNDEKİLER……VI

GÖRSELLER DİZİNİ……...VII

KISALTMALAR LİSTESİ……..VIII

GİRİŞ.....1

Tezin Konusu.....1

Tezin Amacı.....3

Tezin Önemi.....4

Tezin Hipotezi……...6

Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları…….6

Tezin Araştırma Yöntemi…….....7

1.BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE……11

1.1. Cinsiyet Kavramı……11

1.2. Toplumsal Cinsiyet……..13

1.3. Feminizim Kavramı…….....15

1.4.Feminist Düşüncenin Teoriye Aktarımı ve Dalgalar Halinde Feminizm……. 16

1.5. Lezbiyen Feminizm ve Trans Feminizm Üzerinden Feminist Özne Tartışmaları…….....21

1.6. Yirminci Yüzyılla Gelen Farklı Feminist Dalgalar……..24

1.7.Postmodern Feminizm…….……26

1.8. Queer Kavramı ve Queer Kuram…….28

1.8.1.Butler'ın Feminist Özne Yorumu…… 32

1.8.2.Butler'ın Performatiflik Kavramı ve Performatif Siyaset…….....35

1.9. Queer Feminist Politika.……...…….....39

1.10.Karşı Cephe "Maskülenlik" Kavramı ve Teorik Altyapısı…….41

1.10.1. Siyasal Arenanın Eril Tahayyülü: Siyasal Maskülenlik Kavramı……..45

1.11. Eril/Dişil/Bütünleşik Liderlik Tarzları…….....50

1.12..Türkiye'den ve Dünya'dan Farklı Kadın Liderlik Örnekleri…….51

2.İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK SİYASETİNDE MERAL AKŞENER……....61

2.1. Meral Akşener'in Siyasi Kariyeri……....63

2.2. Meral Akşener Önderliğinde İYİ Parti…….69

2.3. "Asena" Söylemi…….72

2.4. Meral Akşener'in Giyim Tarzı…….74

2.5. Meral Akşener'in Eylem ve Söylem Alanlarının Queer Feminist Açıdan Analizi…….75

2.6. Millet İttifakı Seçim Sürecinde Meral Akşener……...89

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AYKIRI BİR KADIN SİYASETÇİ: KAFTANCIOĞLU... 93

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin İstanbul İl Başkanı: Canan Kaftancıoğlu……..96

3.2. Türkiye'de Yeni Bir Kadın Siyasetçi Stili……...98

3.3. Canan Kaftancıoğlu'nun Eylem ve Söylem Alanlarının Queer Feminist Açıdan Analizi…….99

3.4. "Asena Canan" Söylemi……113

3.5. Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun Queer Feminist Perspektiften Karşılaştırması……..115

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME……..……...116

KAYNAKÇA……..……..……119

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1: Merkel'in el hareketi

Görsel 2: Meral Akşener'in tweeti

Görsel:3 Meral Akşener'in tweeti

Görsel:4 Meral Akşener'in kendisiyle özdeşen kıyafeti

Görsel:5 Meral Akşener'in tweeti

Görsel:6 Meral Akşener'in tweeti

Görsel 7: Akşener'in tweeti

Görsel 8: Meral Akşener'in İstanbul Sözleşmesi tartışmalarında Twitter arka planı

Görsel 9: Meral Akşener'in BoomSocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweetleri

Görsel:10 Meral Akşener'in BoomSocial'a göre günlük hakkında konuşulma oranı

Görsel 11: Meral Akşener'in Doğu Türkistan gündeminde Twitter arka planı

Görsel 12: Meral Akşener'in Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweetleri

Görsel 13: Meral Akşener'in Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweetleri

Görsel 14: Meral Akşener'in Boomsocial'a göre günlük takipçi sayısı

Görsel 15: Canan Kaftancıoğlu ve Trinity karakteri

Görsel 16: Canan Kaftancıoğlu

Görsel 17: Canan Kaftancıoğlu'nun motosiklet kullandığı Twitter profil fotoğrafı

Görsel 18: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

Görsel 19: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Görsel 20: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Görsel 21: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

Görsel 22: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre takipçi sayılarının artışı

Görsel 23: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Görsel 24: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Görsel 25: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

Görsel 26: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Görsel 27: Canan Kaftancıoğlu'nun el hareketi

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

CDU: Alman Hristiyan Demokrat Birliği

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DYP: Doğru Yol Partisi

DP: Demokrat Parti

HDP: Halkların Demokratik Partisi

İYİP: İyi Parti

LGBTİQ+ : Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel, İnterseks,Queer

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SPD: Almanya Sosyal Demokrat Partisi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TERF: Trans Dışlayıcı Radikal Feminizm

SP: Saadet Partisi

SPD: Almanya Sosyal Demokrat Partisi

GİRİŞ

Tezin Konusu

Siyaset, en genel anlamıyla siyasi aktörlerin, toplumu yönetme gayesiyle iktidarı elinde bulundurma sanatı olarak tanımlanabilmektedir. Bu sanatın icrasında, ilk filizlendiği yıllardan günümüze kadar her zaman erkekler ve erkeklik değerleri ön plana çıkarılmakta, siyaset eril bir arenada hüküm sürmektedir. Patriyarkal olarak dizayn edilen toplum yapısına paralel olarak eril siyasetin kronik bir hal alması, cinsiyet merkezli siyasal kültürün benimsenmesine, bireyler arasında bir tür hiyerarşinin ve ötekileştirilmelerin vuku bulmasına sebebiyet vermektedir. Ötekileştirilen bireyler arasında ilk sırada yer alan kadınlar, tarihsel olarak kazanılan hak ve fırsatlar baz alındığında, her daim erkeklerden sonra akla gelen kesimi oluşturmuşlardır. Özel alana hapsedilen kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin uygun gördüğü işlerle sınırlandırılmış, kamusal alanla özdeşleştirilen siyaset arenası ise erkeklere bahşedilmiş ve kadınlar eril siyasetin daima dışında tutulmak istenmiştir.

Ötekileştirme üzerine kurulu sistem, kadınlar ve erkekler arasında oldukça keskin bir ayrım yaptığı gibi kadınların ve erkeklerin kendi içerisinde de bir hiyerarşi yaratmakta ve yeni ötekiler inşa etmeye meyilli bir duruş sergilemektedir. Bu yönüyle toplumsal cinsiyet kavramı yalnızca kadınlık değerlerine değil, erkeklik değerlerine de belli sınır çizgileri çeken ve ayrıştıran bir olgudur. Erkekler arasında oluşturulan "yeni ötekiler", baskın hegemonik erkeklik tanımlaması dışında kalan, ideal olarak belirlenen erkeklik kalıbına uymayan, "kadınsı" nitelikler taşıyan erkekler olarak öne çıkmakta ve bu yönleriyle dışlanmaktadır. Hegemonik erkeklik ise; şiddet, otorite, güç ve militarizmle özdeşleştirilen, duygusal olmayan, heteroseksüel, cinsiyetçi, sert erkeklik değerlerini yücelten bir anlayış olarak, siyasetin üstünlük üzerine kurulu yapısında uygun ortamı yakalamış ve bu erkeklik tanımlaması siyasete eklemlenerek siyasal maskülenlik nosyonunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle eril üstünlük üzerine inşa edilen siyaset, başta kadınlar olmak üzere dezavantajlı olarak adlandırılan bireyler açısından anti feminist bir zihniyeti barındırmaktadır.

Erkek dostu siyaset anlayışı perspektifinde siyasete adım atan kadın aktörlerden, genellikle "erkeksi" siyaset yapmaları veya siyasi partilerin kadın kollarında yer alıp, siyasetin merkezinde olmaları yerine siyasete eklemlenen kesimler olarak görev almaları istenmektedir (Mutlu,2017:35). Hegemonik siyasette kadınların nasıl bir rol oynayacakları ve ne şekilde bir duruş sergileyecekleri de ataerkil bir siyasi düzen tarafından belirlenmektedir. Böylelikle kadınlar, eril siyaset mekanizmasında var olabilmek adına bir çeşit dönüşüme başvurmak zorunda kalabilmektedirler. Siyaset arenasında "erkeksileşen" kadınlar, kadın kimliklerini bir kenara bırakıp, erkeksi görünümlere ve eril dille oluşturulan söylemlere yer vererek, "siyasal maskülen" bir duruş sergilemektedirler. Erkeksi bir imaj çizerek, cinsiyetçi siyasetin içerisinde kabul görmek isteyen kadınlar, kadınlık değerlerinin bir zayıflık olarak algılanmasından ve ciddiye alınmamaktan çekinerek, feminen duruş ve söylemlerden uzaklaşmaktadırlar. Böylelikle eril bir duruş sergileyen kadın liderler daha sert, rekabetçi, müdahaleci, yönlendirici bir yaklaşım içerisinde bulunabilmekte ve duruş, söylem, imaj olarak da erkeksi tavırlar sergileyebilmektedirler.

Kadınların, kadın kimliğiyle siyasette tutunamayacakları düşüncesiyle siyasal maskülen bir tutum sergilemeleri patriyarkal sistemin cinsiyetçi tutumuna katkıda bulunmaktadır. Eril siyasi düzen içerisinde rol oynayan "maskülen" kadın siyasetçilerin sadece "biyolojik cinsiyet" açısından kadın olmaları, kadın kimliklerini kamufle etmeleri, siyasette eril üstünlüğünün ortadan kalkması açısından bir anlam ifade etmemektedir. Bu anlamda siyasal maskülenlik kavramıyla toplumsal cinsiyet iç içe geçmiş kavramlardır. Ataerkil doğanın cinsiyet özüne yaptığı vurgu ve bu çerçevede doğallaştırılan toplumsal cinsiyet rolleri kadınlara ve LGBTİQ+ lara "özünüz kaderinizdir" mesajını dikta ederek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını belli açmazlara sokmaktadır. Toplumun kadın/dişil, erkek/maskülen olarak ikili düalizm çerçevesinde hetenormatif olarak tahayyülü özneler arasında egemen-tabi ilişkisi yaratarak bir hiyerarşiye neden olmaktadır. Bu noktada eril/dişil nosyonlarını sorgulamaya açan Butler, cinsiyetin de bir toplumsal inşa olduğunu öne sürerek, söylemsel ve kültürel olarak inşa edildiğini iddia etmektedir. Butler'ın şekillendirdiği Queer teori, heteronormatif iktidarın dışlayıcı pratiklerine karşı performatif siyaseti önererek yeni, yaratıcı ve dönüştürücü pratiklerle mevcut

toplumsal açmazlar için yeni olasılıklara dikkat çekmektedir. Feminist teorinin cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımı temelli yaklaşımına, queer teori yeni olasılık imkanlarını eklemleyerek, her türlü ikililikler üzerinden işleyen siyasi alanı sorgulamakta, ben ve öteki üzerine kurulu siyaseti reddetmektedir. Böylece feminizm ve feminizme içkin eleştiri getiren queer teori, queer feminist pratikler olarak şekillenmektedir.

Queer pratiklerle ele alınan eril/dişil ikiliği siyasi alanda da işlemekte, siyasi performanslarla sürekli tekrarlanarak yeniden üretilmektedir. Eril egemen zihniyete dayalı siyasi arena, kadınları ve farklı kadınlık pratiklerini sözde "dişil" özellikleri nedeniyle dışlamakta, liderlik pozisyonunu erilllikle özdeşleştirmektedir. Kadınlar siyasi arenada kabul görmek ya da süreklilik kazanmak adına siyasal maskülen bir duruş sergileyebilmektedir. Bu durumun yanı sıra günümüz siyasetinde "dönüştürücü" nitelikte yeni siyasi lider performansları doğmuş, eril tahakküme karşı "hegemonik kadınlık" öne çıkmış ve tabuları yıkan "yeni kadınlık" performansları siyasette var olmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, siyasal maskülenlik kavramı çerçevesinde Türkiye siyasetinde önemli bir siyasi olan İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener ve Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu'nun eylem ve söylem alanları incelenerek queer feminist açıdan bir analiz yapılmıştır. Meral Akşener, siyasi geçmişi ve İyi Parti genel başkanı olmasıyla Türkiye siyasetinde aktif performans sergileyen siyasi figürdür. Canan Kaftancıoğlu ise İl Başkanı olarak, Türkiye'de yeni bir kadın siyasetçi performansı sergilemektedir.

Tezin Amacı

Bu çalışmayla birlikte amaçlanan ilk husus, patriyarkal otoritenin hakim olduğu siyasi düzende kadın siyasetçilerin "eril" siyaset yapma baskısı altında kadınlıklarını ve "dişil" gözüyle yaklaşımlarını ne ölçüde korudukları, maskülen pratikleri sahiplenip ataerkil pratikleri nasıl ürettiklerini ortaya koymaktır. Bu hususun

değerlendirilmesinde siyasal maskülenlik kavramı merkeze alınacak ve bu kavram üzerinden Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun eylem ve söylem analizleri yapılacaktır. Çalışmada öncelikle farklı coğrafyalardaki etkin kadın siyasetçilere yer verilecek, siyasi açıdan maskülen olan ya da zıttı olarak tahayyül edilen feminen bir duruş benimseyen kadın aktörlerin siyasi kadınlık performansları, eylemleri ve söylemleri üzerinden incelenecektir. Böylelikle çalışmanın Türkiye özelindeki bölümüne dünya siyasi sahnesindeki kadın lider örnekleriyle ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Seçilen iki kadın siyasi aktörün her geçen yıl cinsiyet eşitliği karnesi daha da zayıflayan ve kadın siyasi lider sayısının oldukça az olduğu bir ülkede hem kadın hem siyasetçi olarak siyasal duruş ve imajlarının, toplumsal cinsiyet ve kadın özelindeki konulara bakış açılarını ne ölçüde etkilediği incelenecektir. Analiz yapılırken Türkiye'nin güncel siyasetinde toplumsal cinsiyet ve kadın konusuyla ilgili yaşanan tartışmalar, yeni kararlar ve araştırma konusu olan liderlerin bu durumlara karşı ortaya koydukları söylem ve eylemler queer feminist bir gözle değerlendirilecektir. Böylelikle çalışmada seçilmiş olan diğer ülkeler ile Türkiye arasında kadın liderler bazında bir değerlendirme yapma imkanı elde edilecektir. Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun siyasi performansları incelenirken toplumsal cinsiyet pratikleri, eril/dişil nosyonları ve siyasal maskülenlik ekseninde yeniden ürettikleri ya da yıkıcı performans sergiledikleri alanlar incelenecektir.

Tezin Önemi

Toplumsal cinsiyet konusu, hem Türkiye özelinde hem de dünyadaki diğer ülkeler bazında güncelliğini ve ehemmiyetini koruyan hassas bir konudur. Her ne kadar içinde yaşadığımız çağda bazı gelişmelere konu olsa da, temel birtakım problemlerin hala aşılamadığı ve halı altına süpürülen gerçeklerin varlıklarını derinden hissettirdiği gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle Türkiye'de ve dünyada son yıllarda artan kadın cinayetlerine ve toplumsal cinsiyet merkezli şiddet vakalarına politik nedenlerin kaynaklık ettiği bilinen bir durumdur. Ötekileştirmenin doğurduğu nefret

ve şiddet olayları, kadınların seslerini duyurmalarının ve siyasi açıdan temsillerinin yanında, kadın dostu duruş ve politikaların da vazgeçilmezliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu durum siyaset meydanının eril tahakkümden arınmasının ve kadın siyasetçilerin "kadınlık" ve farklı kadınlık performanslarına yaklaşımları açısından önemlidir.

Siyasi arenanın erkekler birliği zihniyetinden kurtulmasının gerekliliğiyle beraber siyasette yer alan kadın aktörlerin siyasi duruşları ve yaklaşımları da var olan problemlerin çözümü açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir. Kadın liderlerin eril siyaset içerisinde maskülen, feminen ya da yeni pratiklerle performatif bir duruş sergilemeleri, kadın ve toplumsal cinsiyet konularına yaklaşımlarını etkileyen önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu açıdan yapılacak olan çalışma, konuya sadece kadınların siyaset içerisindeki konumu açısından ele alınmayıp, aynı zamanda hangi tutum ve imaj çerçevesinde siyasi arenada rol oynadıklarını inceleyecek olması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın yapılması, Türkiye siyasetinde önemli rol oynayan iki kadın aktörün siyasal maskülenlik ekseninde, kadın ve toplumsal cinsiyet konularına karşı sergiledikleri tutumlarını queer feminist bir gözle irdeleyecek olması açısından önemlidir. Çalışma konusu, Türkiye'de daha önce queer bir perspektiften ele alınmaması ve karşılaştırma yapılacak siyasi figürlerin daha önce bu tür bir kıyaslamaya konu olmaması bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca çalışmada yer alan siyasal maskülenlik, hegemonik kadınlık, yeni kadın performanslarının siyasal arenadaki pozisyonlarına ağırlık verilecek olması, bu alanda yapılacak diğer çalışmalara da kaynaklık edecektir. Çalışmanın temel taşını oluşturan "siyasal maskülenlik" kavramının, Türkiye'de yazılan bir tez çalışmasında yer alacak olması açısından da önem taşımaktadır.

Tezin Hipotezi

Siyaset kavramı, erkek dostu toplumsal zihniyetin yüklediği anlamlar dolayısıyla maskülen bir yapı sergilemektedir. Var olan eril yapı içerisinde kendilerine yer açmak isteyen kadın siyasi aktörler, maskülen bir dönüşümün baskısına boyun eğmek durumunda kalmaktadırlar. Siyasetçilerin, siyasal duruş ve imajları, uygulayacakları politikalara ve olaylara bakış açılarını önemli düzeyde etkileyen bir durumdur. Bu açıdan maskülen kadın siyasetçiler, feminenliklerinden uzaklaştıkça kadın ve toplumsal cinsiyet özelindeki konulara erkeksi bir gözle bakmakta, bu konulardaki söylemleri ve politikaları görünürlüklerini yitirmekte, düşünce ve davranış olarak da erkeksileşmektedirler. Kadınsı niteliklerini koruyan feminen siyasetçiler ise, ılımlı ve müzakereci tutumlarıyla daha başarılı ve etkin yaklaşımlar sergilemektedirler. Siyasetin üzerindeki eril tahakküm gölgesinin kalkması için, kadın siyasetçilerin sayısal çoğunluğunun yanında feminen özelliklerini de korumaları gerekmektedir. Böylelikle erkeksi siyaset geleneğinin kadın eliyle sürdürülmesi yerine tam manasıyla kadınca siyasetin, yeni dönüştürücü pratiklerin varlığından söz edilecektir. Bu çerçevede çalışmada Türkiye özelinde incelenecek olan kadın siyasetçilerden Meral Akşener, Canan Kaftancıoğlu'na kıyasla daha maskülen bir duruş ve tavra sahiptir. İki liderin kadın ve toplumsal cinsiyete karşı tutum ve söylemleri kıyaslandığında bu ayrım net bir şekilde görülmektedir.

Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, eril siyasi arenanın arka planını oluşturan toplumsal cinsiyet, hegemonik erkeklik, hegemonik kadınlık, eril/dişil/dönüştürücü liderlik ayrımına ve çalışmanın temel dinamiğini oluşturan siyasal maskülenlik nosyonu üzerinden yer verilerek, analiz yapılacaktır. Yapılacak olan analizin queer feminist bir perspektifte ele alınacak olması açısından feminizm kavramına, yenilikçi yaklaşımlarıyla değinilecektir. Bahsedilen kavramlarla birlikte siyasal maskülenlik merkezinde kadın siyasi liderlerin siyasal yaklaşımları, queer feminist bir açıdan incelenecektir. Çalışmada karşılaştırma yapılacak olan kadın siyasetçiler olarak Meral Akşener ve

Canan Kaftancıoğlu'na, farklı kadın siyasetçiler örneklerinde ise Angela Merkel, Jacinda Ardern, Sanna Marin, Marine Le Pen, Margaret Thatcher, Ana Brnabic, Tansu Çiller'e yer verilecek, diğer kadın siyasi aktörlere çalışmanın dağılmaması ve sınırlılığı açısından değinilmeyecektir. Kadın siyasetçilerin siyasal yaklaşımları incelenirken, konu queer feminizm pratikler özelinde ele alınacak, diğer konulardaki söylem ve eylemlerine değinilmeyecektir.

Tezin Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, söylem analizi yöntemlerinden eleştirel söylem analizi (*critical discourse analysis*) üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda öncelikle nitel araştırma yöntemlerini tanımlamak gerekir. Nitel araştırma yöntemleri, içerisine birçok disiplineer çalışmaları alan şemsiye bir kavram olarak üzerinde net uzlaşılan bir tanımı olmamakla birlikte genel olarak görüşme, gözlem, söylev ve doküman analizi gibi nitel verileri toplama metotlarının kullanıldığı, kuram oluşturmayı esas alan bir çerçeveyle sosyal gerçeklikleri tabi oldukları çevre içerisinde anlamayı ve araştırmayı temel alan bir araştırma yöntemidir. Bu anlamda idrak ve olaylar doğal bir zeminde gerçekçi ve total bir şekilde meydana çıkarılır (Yıldırım,1999:10). Nitel araştırmalar, öznelerin yaşamlarındaki problem ve rutinleri tanımlayan çalışmaları, öznel deneyim, otobiyografi, vaka incelemesi, öze bakış, görüşme, gözlem, tarihsel ve görsel metinler gibi çeşitli materyallerle inceleyip ortaya koyar. En yaygın kullanılan nitel araştırma yöntemleri ise görüşme ve katılımlı gözlemdir (Kuş,2012:77-78). Bu yöntemler ile sürekli değişen ve dönüşen sosyal fenomenlere öznelerin gözünden bakılabilmekte ve bu sayede öznelerin perspektiflerini oluşturan sosyal yapı ve süreçleri meydana çıkarmaktadır. Nitel araştırmalarda yaygın kullanıma sahip veri toplama yöntemleri görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların analizi olarak sayılabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek:2013,46-47). Görüşme tekniğinin amacı görüşme öncesi hazırladığı araştırmaya yönelik etkin sorularla, öznelerin ne düşündüğünü anlamak ve öznelerin bakış açılarını araştırmaya yansıtmaktır, bu sayede daha derin bilgiler araştırmaya aktarılır (Kuş,2012:87-90). Gözlem yöntemiyle araştırmanın öznelerinin davranış ve

tutumları gözlemlenerek, araştırmacı tarafından tarafsız olarak çalışmaya aktarılır. Katılımlı, katılımlı olmayan ve gizil gözlem olarak çeşitli gözlem teknikleri bulunmaktadır. Yazılı doküman analizinde ise araştırmaya yönelik literatür taraması da dahil gözlem ve görüşme sonucunda elde edilen bilgiler çalışmaya aktarılır (Baltacı,2019:376). Nitel araştırmanın temel özellikleri, "doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütünsel yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik, tümevarımcı analiz, nitel veriler" olarak özetlenebilir (Yıldırım ve Şimşek,2013:47).

Söylem ise, dil üzerinden sözlü olarak inşa edilen kitap, makale, gazete gibi veya sözel olmayan işaret sistemleri aracılığıyla birbiriyle bağlantılı olgulara karşılık gelmektedir. Söylem analizi de bu anlamda bireyler arasındaki iletişimi yazılı veya yazısız olarak incelemekte ancak dil bilimsel incelemenin ötesinde söylenenin ötesine geçerek konuşmanın sosyal ve kültürel bağlamlarını da merceğe almaktadır (Sallan Gül ve Kahya Nizam,2012:189). Postmodernist düşüncenin bir getirisi olan söylem analizi, sosyal psikoloji ve simgesel bilimle bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu açıdan sadece söylenene odaklanmaz, söylenenin arkasına, alt anlamlarına da odaklanarak esas söylenmek istenilene yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda bireyler arasındaki diyalogları, söylemleri ya da yazılı bir metni analiz etmede, duygusal, davranışsal ve bilişsel boyutlarıyla ele alarak kullanılır. Söylem analizi, sadece yazılı metinle yetinmeyip, gelenek, norm, sembol, form, jargon gibi sosyal ve kültürel değerlere de odaklanmaktadır (Baş ve Akturan,2013:27-29). Michel Foucault'a göre söylem analizi, hiyerarşik ilişkileri çözümlemenin kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Ona göre söylemler, iktidarın tam da içinde olduğu, iktidarın eliyle üretilen güçlü yapılar olarak söylemsel düzen içerisinde bilgiyi ve hakikati meşrulaştıran normları ve kategorileri belirlemektedir (Sallan Gül ve Kahya Nizam,2012:190). Bu bağlamda dil, sadece görünenle yetinilemeyecek kadar güçlü etkileri olan iktidar alanlarını temsil eder. Söylem analizinde örnekleme süreci diğer araştırma tekniklerinden farklı olarak, öznelerden çok kullanılan dile yoğunlaşmaktadır, bu anlamda elde edilen verilerin çeşitliliği önemlidir. Söylemdeki vurgular, söylemin yapısı, stili, hitap edilen kitle, yüz, mimik ve seçilen kelimeler dikkatli incelenerek yorumlanır (Baş ve Akturan,2013:35).

Söylem analizi içerisinde farklı bir disiplineer yaklaşım sunan eleştirel söylem analizi ise Teun A. Van Dijk'e göre, sosyal iktidarın kötüye kullanılması, hiyerarşi ve eşitsizliğin sosyal ve politik anlamda yazılı ve sözlü olarak işlevsellik kazanması, yeniden üretilmesi ve bu duruma direnişi inceleyen, farklı perspektif sunmayı amaçlayan bir tür söylem analizidir. Van Dijk, toplumsal rollere dikkat çekerek, normlardan bağımsız bir bilimi reddederek, bilimsel söylemin tabiatı itibariyle toplumsal yapıdan bağımsız düşünülemeyeceğini ve bu yapıdan etkilenip üretildiğini iddia eder. Eleştirel söylem analizi; söylem toplumu ve kültürü oluşturan, tarihsel, ideolojik güdümlü, sosyal sorunları ele alan, yorumlayıcı ve açıklayıcı sosyal eylem biçimidir. Böylelikle eleştirel söylem analizi, "hegemonya", "iktidar", "ideoloji", "cinsiyet", "sınıf", "ırk" ve "ötekileştirilme" gibi birçok akademik nosyonla ilişkilendirilir (Van Dijk, 2001:352-354). Bu bağlamda eleştirel söylem analizi, mevcut gündemde olanla değil toplumsal ve siyasi konularla ilgilenir, söylemdeki ya da yazılı, görsel metinlerdeki "ima" nın etkisine odaklanır (Van Dijk, 2001:353).

Bu tezin verileri Barney Glaser ve Anselm Strauss'un teorik örneklem oluşturma (*theoretical samling*) yöntemi baz alınarak toplanmıştır. Tezde veri toplama ve çözümleme için niteliksel metotlar kullanılmıştır. Çalışmada seçilen siyasi örnekler olan Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu hakkındaki haberler, köşe yazıları, röportajlar, Twitter hesapları aracılığıyla attıkları tweetler üzerinden eylem ve söylem örnekleri, Glaser ve Strauss'un geliştirdiği kodlama ve kategori oluşturma metodu doğrultusunda teze aktarılmıştır. Bu metoda göre veriler, sık tekrarlanan anlam birimlerine ayrılmıştır. Sık tekrarlanan nosyonlar ve kodlar, "temel konular" ekseninde anlamlı metin oluşturulacak biçimde sıralanmıştır. Bu bağlamda seçilen kategoriler, söz konusu olan eylem ve söylem ifadeleriyle ilişkilendirilmiş ya da eylem ve söylemler temel konular ekseninde sınıflandırılmıştır. Dolayısıyla örneklemde yer alan eylem ve söylemler, temel konu olan "siyasal maskülenlik" ekseninde seçilerek teze aktarılmış olduklarından, istatiksel bağlamda araştırma grubunun tümünü temsil etmemekte, yapılan araştırma ön araştırma niteliği taşımaktadır. Tezde konuya tümden gelimci bir gözle yaklaşılmıştır. Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun tüm eylem ve söylem alanlarını temsil ettiği iddiası taşımamaktadır. Ancak belirten tarih aralığında Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'na hakim olan siyaset yapma

tarzlarının örneklemde seçilen örneklere yansıdığı söylenebilmektedir. Bu açıdan belirtilen tarihler arasında elde edilen verilerle teorik doyum noktasına (*theoretical saturation*) ulaşıldığından, söz konusu tarihler haricindeki söylem ve eylem alanları incelenmemiştir (Gümüş,2022: 3-4).

Tezin ikinci bölümünde literatür taraması ekseninde konu özelindeki kuramsal çerçeve yazımı gerçekleştirilmiştir. Kuramsal çerçevede, öne çıkan siyasal maskülenlik nosyonu üzerinden Türkiye'den Tansu Çiller ve Dünya'dan farklı ülkelerden seçilmiş kadın liderler; Margaret Thatcher, Angela Merkel, Jacinda Ardern, Marina Le Pen, Sanna Marin ve Ana Brnabic örnek olarak incelemiştir. Tezin üçüncü bölümünde İyi Parti lideri Meral Akşener, dördüncü bölümünde ise İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu siyaset yapma stilleri üzerinden incelenerek, akademik yazınlar, haberler, köşe yazıları, röportajlar, Twitter hesapları aracılığıyla attıkları tweetler üzerinden de eylem ve söylem alanlarının analizi yapılmıştır. Seçilen iki siyasetçinin Twitter üzerinden analizleri yapılırken aldıkları tepki, beğeni ve geri bildirimlerin seyri "*Boomsocial*" programı üzerinden belli periyodlarla takip edilmiş, elde edilen istatistikler teze aktarılmıştır. Tez içerisinde kullanılan gazete ve internet kaynakları, tezin daha akıcı bir şekilde okunabilmesi açısından dipnot yöntemi kullanılarak gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Cinsiyet Kavramı:

Cinsiyet, toplumdaki bireyleri biyolojik göstergeleri baz alınarak temelde kadın ve erkek olarak iki grupla kategorize eden ayrıştırıcı bir terimdir. İngilizce' deki karşıtı *sex* sözcüğüdür ve bölümlere ayırmak anlamına gelen *section* kelimesinden türemiştir. Cinsiyet tanımlamasında, normatif bilimin temel olarak aldığı kromozomlar, cinsel organlar, hormonal farklılıklar vb. biyolojik etmenler belirleyici kabul edilmiştir. Temelde üreme işlevi baz alınmıştır. Bireyler doğdukları anda ya da henüz doğmadan anne karnında, vajina ya da penise sahip olup olmamasına göre kadın veya erkek olarak kabul edilmektedir. Özcü yaklaşımla "erkek" genlerinde bulunan XY ve "kadın" genlerinin ayırıcı bir özelliği olan XX kromozomu göz önüne alınarak bireyler, ikili cinsiyet rejime tabi tutularak belirlenen göstergeler doğrultusunda kategorileştirilmektedir. Biyolojik öze atıfla yapılan ikili ayrım, kadın ya da erkek olma hakkını önceden tayin etmekte, bireylerin hayatlarını bu çerçevede sürdürmeleri beklenmektedir. Ancak bu ikili ayrımın sınırlarının muğlak olduğu, bazı bireylerin DNA'sının XXY şeklinde kromozom dizilimine sahip, aynı anda hem kadın hem erkek ya da hiçbiri olabileceği görülmektedir (Blank, 2019:11-12). Böylelikle doğallaştırılan ikili sisteme uymayan, interseksüel bireylerin varlığı, bahsedilen biyolojik özcülük normuna uymamakta, her iki kategoriye de dahil oldukları görünmektedir. Bu durum biyolojik özcülüğün sorunsallaştırılmasına neden olmaktadır. Bireyler arasında kadın, erkek ve interseks olarak üçlü bir ayrım söz konusu olsa da interseks bireyler üzerinde de ikili cinsiyet sistemine uyum süreci, dış biyolojik göstergeler ile kadın ya da erkek olarak lanse edilmesi durumu söz konusudur. İnterseks bireyler, yerleşik düalist düşüncenin sınırlayıcı doğasında belli kalıplara uyma zorunluluğu ile mücadele etmektedir. Cinsiyetin doğallaştırılmasının açmazlarına vurgu yapan Judith Butler'ın 1999'da vurguladığı üzere *cinsiyet belalı bir kavram*dır. Toplumu belirlenen tarafa uyma zorunluluğuna itmekte, siyah ya da beyaz olma hakkı tanımakta, arada bulunan diğer renkleri görmezden gelmektedir.

Cinsiyet kavramında hakim gösteren olarak kabul edilen üreme organları ve üreme işlevi aile kavramını öne çıkartmakta, heteroseksüel olmanın birincil, doğal ve olması

gereken olarak tahayyül edilmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda toplumun belirli ön koşullar doğrusunda cis-heteronormatif olarak kurgulanması, diğer yönelimlerin özne olarak var olmalarını zorlaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu sistemin içine dahil olmayan bireyler üzerinde bir baskı unsuru oluşmakta ve marjinalize edilmektedir. Örneğin cinsiyet değişim sürecine dahil olan transseksüel bireylerin de toplumda nerede konuşlandırılacakları bir sorun olarak görülmektedir. Bahsedilen heteronormatif sisteme uymayan bireyler ise ayrı bir kategoriye yerleştirilmekte ve homoseksüel olarak tanımlanmaktadır. "Heteroseksüel" tanımlaması 1869'dan beri kullanılan bir tanımlamadır. "Homoseksüel" tanımlaması da, heteroseksüelliğin karşıtı olarak aynı dönemde türetilmiştir (Blank,2019:17). İkili düşüncenin bir getirisi olarak, birbirinin zıttı şeklinde ortaya çıkan bu iki kavram meşru ve gayri meşru olarak algılanmakta, bu durumun bireyler arasında cinsiyet ve cinsel yönelim temelli ötekileştirilmenin oluşmasına neden olduğu görülmektedir.

Homoseksüel ve heteroseksüel ayrımı, feminen/maskülen ayrımı gibi bireyler, diğer toplumsal konularda olduğu gibi cinsiyet ve cinsellik özelinde de ikili karşıtlıklar üzerine konumlandırılmıştır. Kategorize etmek, aynılık ve farklılık üzerine şekillenen bir süreçtir. Özü itibariyle dışlayıcılığı da beraberinde getiren soyut bir kavram olarak zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. Bu değişim özellikle cinsiyet ve cinsellik konularında gözlemlenebilmektedir. Peşin hükümle kategorizasyona tabi tuttuğumuz bireyler, farklı toplumlarda farklı şekillerde kategorize edilebilmektedir. Örneğin bazı antik toplumlarda eşcinsel bireylere bakış açısının daha farklı olduğu, farklı tanımlamaların olduğu görülmektedir. Bu durumda homoseksüel veya heteroseksüelliğin bulanık sınırlarının ve kesişim noktalarının varlığı bilinmektedir (Mondimore,1999:22). Ancak mevcut iktidar rejiminde heteroseksüellik diğer yönelimler üzerinde bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Monique Witting, heteroseksüel toplumsal cinsiyet sözleşmesinden bahsederek, heteroseksüel toplumun yalnızca gay erkekleri ve lezbiyenleri değil, birçok farklı "ötekileri", tüm kadınları ve birçok hegemonik erkeklik tanımlaması dışında kalan erkeklik deneyimlerini de içine almakta, ezilen konumunda olan herkes üzerinde tahakküm kurduğunu öne sürmektedir (Witting,1992:29). Daha sonraki başlıklarda ayrıntılı işlenecek olmasıyla beraber, modern teorilerde cinsiyet; sınırları gittikçe flulaşan, norm yargıların

sorgulandığı tartışmalı bir kavram haline gelmiştir. Aynı zamanda kavramın toplumsal boyutuna dikkat çeken toplumsal cinsiyet nosyonuyla, biyolojik cinsiyetle toplumsal cinsiyet ayrımı özellikle 1970'ler feminist yazımında tartışılmaya başlanmakta ve cinsiyet ve toplumsal arasındaki ayrıma dikkat çekilmeye başlanmıştır.

1.2.Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramının İngilizce'deki karşılığı *gender* sözcüğüdür ve tür, cins anlamını karşılayan *genre* kelimesinden türemiştir. Kavramın Türkçe'deki anlamları, İngilizce'deki anlamlarını tam olarak karşılamamış olmasına karşın klasik ikili tanımlamada cinsiyet biyolojik öze, toplumsal cinsiyet ise kültürel kodlarla işlenen inşaya atıf yapmaktadır. Ann Oakley, 1972 yılında *Sex and Gender and Society* adlı eserinde cinsiyeti biyolojik farklılıklarla, toplumsal cinsiyeti ise "kültür meselesi" olarak tanımlamaktadır. Oakley'a göre toplumsal cinsiyet nosyonu, toplumu "dişil" ve "eril" olarak sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırma kadınlara biyolojik öze atıfla annelik, ev hanımı olma gibi toplumsal roller yüklemekte, bu durum doğallaştırılmaktadır. Oakley bu durumu sorunsallaştırarak, eril ve dişil geleneksel rollere ilişkin kabulün patriyarkaya hizmet ettiğini öne sürerek eleştirmiştir (Oakley,1972) Toplumsal cinsiyet nosyonuyla birlikte artık cinsiyette temel alınan biyolojik ayrımlar, kategorik farklılıklara evrilmiştir (Şaşman Kaylı,2015:27).

Joan W. Scott, toplumsal cinsiyeti cinsler arasındaki ilişkileri toplumsal düzeyde tarif etmek için kullanıldığını, bu kavramın kullanılmasının biyolojik determinizmin açıkça reddedilmesi olduğunu, kadınlık ve erkeklik rollerinin tümüyle toplumsal olarak üretilmiş inşalar olduğunu söylemektedir. Ona göre toplumsal cinsiyet, *"cinsiyetli bir bedene zorla yüklenen toplumsal bir kategoridir"* (Scott,2013:67-68). Toplumsal cinsiyet nosyonu, kadınların farklı biçimlerde tahakküm altına alınmasını sorunsallaştırmaktadır. Bu kavrama göre, erkeklerin fiziksel anlamda daha güçlü, kadınların ise doğurgan olmaları gibi biyolojiye atıf yapılan görüşleri açıkça reddederek, kadınlar ve erkeklere "uygun" görülen rollerin, tümüyle toplumsal olarak üretildiğine vurgu yapmaktadır (Scott,2007:11). R. W. Connell'a göre ise bu kavram bireylerin eril, dişil olarak üreme pratikleri kapsamında ayrımıyla ya da bu ayrımla

bağlantılı olarak örgütlenmiş toplumsal bir fenomeni tanımlamaktadır (Connell,2019:208). Bu bağlamda kadınların ve erkeklerin fiziksel özelliklerine bakarak güçlü ve zayıf yönlerine gönderme yaparak eşitsizliğin doğallığı kabul edilmemektedir. Erkeklerin kas gücünün fazla olması, kadınların doğurganlık, annelik gibi özelliklerinin bulunması egemen-tabi ilişkisini haklılaştırmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet, eril iktidarın işine yarayacak biçimde normlaştırdığı, çağlar boyu bir döngü şeklinde sürekli üretilen bir iktidar rejimidir. Bireyleri uygun rol ve kalıplara sokarak eril üstünlükleri istikrarlı şekilde yeniden üretmektedir. Feminist düşünce bu iktidar ilişkisinin yarattığı ötekilik boyutunu ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyet kavramını ortaya koymuştur. Eşitsizliğin ortadan kaldırılması için özcü düşüncelerin de sorgulanması gerektiğini, çözümün ancak bu şekilde sağlanabileceğini düşünmüşlerdir. Toplumsal cinsiyetin kadınlara hem kamusal alanda hem özel alanda dar sınırlar çizmesi, kadınları belli sınır noktalarına konumlandırması baskı ve sömürüyü güçlendiren bir durumdur. Cinsiyetçi rol ve pratiklerle kadınları belli alanlara hapsetmekte, böylelikle okulda, ailede, iş hayatında, medyada, sosyal ilişkilerinde cinsiyet normları tekrarlanmakta ve içselleştirilmektedir. Butler'a göre "toplumsal cinsiyet, bedenin tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı düzenleyici çerçeve içerisinde tekrar edilen bir dizi edimdir" (Butler,2019:89). Dolayısıyla dış etmenlerin yönlendirmesiyle öğrenilen kadınlık ve erkeklik pratikleri değişmez ve sabit değildir.

Toplumsal cinsiyet temelde bireyin doğumuyla atanan cinsiyeti ile cinsiyet kimliğinin aynı olduğu varsayımından yola çıkar. Kavram ilk olarak kadınlar üzerinde kurulu görünse de aynı zamanda, cinsel yönelim, cinsel kimlik gibi kavramları da içine alarak "diğer ötekileri" de bünyesinde barındırır. Cinsel kimlikler ve yönelimler kişinin kendine hastır, durağan değildir, sorgulanabilir ve dönüştürülebilirdir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin bireylere atfettiği rol ve kalıplar da değiştirilebilir ve sorgulanabilir. Queer teoriyle beraber cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları tekrar ele alınmış ve sorgulanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı, queer düşüncede cinsiyet kavramının içerisinde yer almakta, ikili şekilde incelenmemektedir. Bunun nedeni

queer düşünceye göre cinsiyetin de bir toplumsal cinsiyet olduğu, inşa edildiği düşüncesi üzerinden yola çıkar.

1.3.Feminizm Kavramı

Tarih boyunca birçok toplumda süre gelen "eril" olanın yüceliği yanılsaması ve beraberinde getirdiği ötekilik boyutu kadınları hem kamusal hem de özel alanda sistematik olarak baskılamıştır. Bu baskıya karşı çıkış ve dönüşüm talepleriyle ortaya çıkan feminizm en genel ifadeyle "*cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeyi amaçlayan bir hareket*" olarak tanımlanabilir (Hooks, 2019:12). Donovan'a göre "öteki cins" olarak kabul edilmenin doğallaştırıldığı bir toplumsal düzende kadınların bu durumu değiştirmeye yönelik çabalarının görünür olması ancak 18. yüzyılın sonlarına tekabül etmektedir. Fakat bu başlangıç çizgisinin öncesinde de 15., 16. ve 17. yüzyılların Batı Avrupa'sında feminist hareketlenmelerin filizlendiği, 18. yüzyılın sonlarına doğru ise bastırıldığı bilinmektedir. Bahsedilen erken dönemlerde de kadınlar birçok feminist konulara değinmiş ancak dikkate alınmamıştır (Donovan, 2019:15). Feminizm nosyonunun Latince de kadın, dişi anlamlarına gelen "femina" kelimesinden türetildiğini ileri süren görüşlerin yanı sıra 19. yüzyılın ideolojiler rüzgarının "izm"lerinden biri olduğunu belirten görüşler de mevcuttur (Notz,2018:9).

Kavram, öncelik olarak kadınların süre gelen ezilmişliğine yoğunlaşmakta, eril düzen ve zihniyet yapılarının ötekileştirici doğasına itiraz etmektedir. Mevcut sistem içerisinde patriyarkal zihniyet ve eylemlerin hakim olması, kadınların "diğer, öteki" olarak tahayyül edilip toplumsal, sosyal, ekonomik gibi birçok alanda ayrımcılığa, eşitsizliğe ve şiddete uğramasına yol açmaktadır. Feminizm kavramı, cinsiyetçi konjonktürü merkeze alarak, artık bu kaotik düzenin değişmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda feminizmin temsil ettiği karşı duruş, feminist hareketlerin ortaya çıkmasıyla mücadele alanlarına taşınmış, toplumsal harekete dönüşmüştür. Tarihsel perspektifte feminist hareket, kadınların farklı coğrafya, ırk, yönelim, kültür gibi sebeplerle çeşitli sorunları olduğu, bu yüzden de tek bir "küresel" feminizm anlayışının kapsayıcılığı olmadığı gerekçesiyle birçok dallara ayrılmış, her dönemde

kadınlar toplum içerisinde dayatılan kısıtlı rollerini ve haklarını genişletmek adına mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

1.4.Feminist Düşüncenin Teoriye Aktarımı ve Dalgalar Halinde Feminizm:

İlk feminist dalga[1] olarak anılan dönem Avrupa'da başlayan modernizm akımından ve bu akımın üzerinde yükselen rasyonel akıl düşüncesinin yankılarıyla şekillenmiştir. Ancak söz konusu olan rasyonel akıl eril bir zeminde şekillenmiş, feministler kadınların hak arayışı ve kamusal varlıklarının tanınması yönünde mücadele vermişlerdir. Bu bağlamda feminist düşünceyi aydınlanmacı liberal feminist düşünceyle başlatmak mümkündür. Dönemin ilk en önemli çalışması Mary Wolstonecraft *A Vindication of the Right of Woman (Kadın Haklarının Savunucusu)* (1792) olarak kabul edilir. Wolstonecraft, eserinde kadın hakları için bazı talepleri dile getirmiştir. Bunlar; oy hakkı, miras hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, ekonomik anlamdaki eşitlik talepleri gibi bugün temel haklar olarak nitelendirdiğimiz haklardır. Wolstonecraft, kadınların köle kalmasının nedeninin, yetişmesine mani olan ve hayattaki amacının erkeklere hizmet etmesi olduğunu kodlayan toplumsallaşma sürecinde olduğunu söyler (Donovan, 2019:34). Ona göre Tanrı ile akıl neredeyse aynı anlama gelmekte, bir karar alınacaksa oturmuş geleneksel değerlere göre değil, akılla hareket edilmesi ve akla güvenilmesi gerekir (Sevim, 2005:56). Liberal feministler için Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (1776) ve Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'nde (1789) bahsedilen doğal haklar doktrininde kadınlara yer verilmemesi tepkiye neden olmuştur. Bu bağlamda doğal haklar doktrinini Elisabeth Cady *Stanton Declaration of Sentiments* (Duygular Bildirgesi) ile Bağımsızlık Bildirgesi'nde yazanlar birebir alınmasıyla beraber, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, eşit yaratıldığı gibi eşitlik talepleri üzerinden feminist bir dille yeniden yazılmıştır. Liberal feministler denince akla gelen ikinci isim John Stuart Mill'dir. Kadınların Köleleştirilmesi (1863) eseri bu döneme damga vurmuştur. Mill, cinsel politikanın gerçekliğini ortaya

[1] Feminist tarih incelemesinde dalga metaforu çokça eleştirilen bir konudur. Feminizmi dalgalar metaforuyla incelenmesi Batı'nın bir hegomonyası olarak görülmüş, dalga kelimesi yerine "kuşak" kelimesi bazı feminist çevreler tarafından tercih edilmiştir.Tezde klasik tanımlama kullanılmıştır.

koyması açısından önemlidir. Mill'e göre cinsler arasında hiyerarşinin olması, özü bakımından yanlıştır. Bu durumun aksine cinsler arasındaki üstünlüğün kaldırılması, herhangi bir cinse ayrımcılık tanınmaması, öteki cinse engellemeler getirmeyen bir ilkenin getirilmesi gerekmektedir (Millett, 1970:152).

Aydınlanmacı liberal feministler, kadının erkekler karşısındaki eşitsiz konumunu değiştirme iddiasıyla cinsel devrimin temellerini atmış oldular. Ataerkinin kökleşmiş yapısına meydan okumak ve cinsel devrimin rol, statü alanlarına etki edeceği dönüşümler için itici güç oldular. Siyasi yapıları ve zihniyeti değiştirmeye yönelik sergiledikleri duruş ve söylemler daha sonraki feminist düşüncelerin gelişmesine ışık tutmuştur (Millett, 200:63). Aynı zamanda bu dönemdeki kadın hareketi, kölelik karşıtı hareketle de iç içe geçmiştir. Oy hakkı mücadelesine siyah kadınlar da destek vermiş, ancak daha sonra ırk tartışmaları ekseninde feminist harekette ayrışmalar söz konusu olmuştur. Özetlemek gerekirse bu dönemdeki feminist hareket, aklı ön planda tutma vurgusu, erkek ve kadınların varoluş açısından eşit oldukları, kamusal alandaki hakların eşitlenmesi, toplumsal dönüşüm için eğitimin şart olduğu gibi konulara yoğunlaşmıştır. Erkek ve kadının varoluşsal eksende eşit olduğu söylemi önemlidir çünkü biyolojik temelli daha sonraki sorgulamalara alan açmıştır. Bu dönem feministler bütüncül değil tekil örgütlenmelerle hareket ettikleri, ırksal tartışmalar nedeniyle ayrıştıkları, ortak hedef doğrusunda birleşemedikleri, özel alana dokunmadıkları gibi konularda eleştirilmişlerdir. Bu dönemde kadınlar oy kullanma, mal varlığı hakları gibi kazanımlar elde etse de kadının tabi statüsü sürdürülmüş, toplumdaki eril zihniyet ve baskı devam etmiştir. Öyle ki günümüzde de kadınların özne olarak var olma mücadeleleri, eril politikalar, toplumsal zihniyetle sorunlar hala devam etmektedir.

Yüzyılın sonlarına doğru farklı feminist düşünceler de ortaya çıkmıştır. Liberal feminizmin kamusala odaklanmasıyla daha geniş kültürel dönüşüme odaklanan bu düşünceler kültürel feminizm adı altında toplanabilmektedir. Bu görüşe sahip feministler temelde erkek ve kadın arasında benzerliklere değinmek yerine farklılıkları öne çıkarır. Anaerkil bakışı benimseyen bu görüş, liberal feministlerin değinmedikleri din, evlilik gibi kurumlara farklı yaklaşımlar geliştirmişler (Donovan, 2019:73-74).

Feminist örgütlenmelerin ve hareketin ivme kazanması ikinci süreçte gerçekleşmiş, kadınlar kamusal alan mücadelesinden özel olarak adlandırılan konularla ilgili de mücadeleye başlamışlardır.

İkinci dalga olarak adlandırılan dönem 1960 ve 80'li yıllar arasındaki dönemi kapsamaktadır. İlk dalgada kamusal alanın dönüşümü ile ilgili adımlar atılırken, ikinci dalgayla beraber artık özel alana hapsedilen konular da sorgulamaya açılmış, her iki alanın da revize edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Feminist düşünce "kişisel olan politiktir" söylemine evrilmiş, "mahrem" konular da tartışmaya açılmıştır. Bu döneme damga vuran en önemli isim Simone de Beauvoir ve *İkinci Cins* (1949) adlı eseridir. Eserde feminist düşünceye yeni bir perde açan *"kadın doğulmaz, kadın olunur"* sözü feminist düşüncede devrim yaratmıştır. Bu sözüyle Beauvoir, cinsiyetin biyolojik bir kader değil, toplumsal bir örüntü olduğunu, böylelikle de kadınlık durumunun öğretildiğini ileri sürerek toplumsal cinsiyete vurgu yapmıştır. Beauvoir'ın toplumsal cinsiyete yaptığı atıf ikinci dalgayı şekillendiren düşünce zeminini oluşturmuştur. Beauvoir, kadın ve kadınlık durumlarına varoluşsal bir perspektiften bakmış, ben ve öteki arasındaki bağlantıyı kadın ve erkek ilişkisiyle bağdaştırmıştır (Koç, 2015:2). Eserin ilk bölümünde kadın nedir sorusunu sorgulamaya açmış, kadının özne olarak var olamamasını ve nasıl "öteki" cins olarak görüldüğünü tahlil etmiştir. İkinci cins genel olarak çeşitli kadınlık deneyimlerini irdeleyerek, kadınlığın toplumsal ön kabulleriyle tarihsel geri planının birbirinden farklı durumlar olduğunu, böylelikle de kendine has bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Şaşman Kaylı,2015:55). Beauvoir eserinde kadınların farklı yaşlarda öğrendiği boyun eğme şekillerini incelemiş, anneliğin kutsanmasını, evlilik içi cinsel tahakkümü, genç kızlık çağında öğretilen razı olma şekillerini ve eril iktidar tarafından ikinci cins olmanın nasıl içselleştirildiğini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Bu durumun çözülebilmesi için öneriler sunmuştur. Ona göre kadınların özneleşmesi önündeki en büyük bariyer toplumdur. Kadın kimliğinin sahiplenilmesiyle, kadının kamusal alanda aktif olmasıyla, yazan, üreten, entelektüel birikime sahip, toplumun iktisadi dönüşümüne katkı sağlamasıyla kadınlar, var olan ezen-ezilen düzenini değiştirip dönüştürebilir (Şaşman Kaylı,2015:78). Beauvoir'ın düşünceleri ve ortaya koyduğu feminist analizler radikal feminizme ışık tutmuştur.

Feminist düşünce liberal teoriden etkilendiği gibi başka bir dizi teoriden etkilenerek kuramsal temelini çeşitlendirmiştir. Bu teoriler radikal feminizm, marksist feminizm, sosyalist feminizm, psikanalitik kuram vb. şeklinde sayılabilmektedir. 1960'lı yılların feminist politik mücadelesinde önemli bir yer teşkil eden radikal feminizm, ikinci dalgada sorgulamaya açılan öznel deneyimlerin ortaya konulmasıyla şekillenmiştir. Kate Millett'ın "kişisel olan politiktir" sloganını benimseyen feministler, eril mitler ve iktidar alanlarıyla kadınların boyunduruk altına alınmasını örgütlü kollektif mücadeleyle, eyleme geçerek üstesinden gelineceğini savundular (Şaşman Kaylı, 2015:124). Shulamith Firestone *Cinselliğin Diyalektiği* adlı kitabında patriyarkanın cinsler arasındaki biyolojik temelli eşitsizlikten kaynaklandığı söyler. Ona göre kadınların tahakküm altından kurtulmaları için biyolojik bir devrim gerekmektedir ve "cinsiyet sınıfını" ortadan kaldırmak için yeniden üretim araçları (doğum kontrol, yapay döllenme vb. teknolojiler) ele geçirilmelidir. Feminizmi başarıya ulaştırmak ancak cinsel ayrımları sonlandırarak mümkündür. Böylelikle yeniden üretimle biyolojik gösterenler ortadan kalkacak, vajina ya da penisin varlığının kimde olduğu kültürel boyutta önemsizleşecektir (Tong, 2006:118). Firestone'a göre teknolojik yeniden üretimler sayesinde bütün cinsel odaklı roller ortadan kalkacak, heteroseksüellik yöneliminin dayatılması sona erecek, lezbiyenliğe, erkeklerin homoseksüelliğine özgür seçimler olarak bakılacak, kategorilerden arınmış cinsiyetsiz bir toplum oluşturulabilecektir (Tong, 2006:119). Radikal feministler, kadınları erkeğin cinsel tahakkümünden kurtarmanın yollarını ararken bu baskının ekonomik ya da toplumsal sebeplerden çok, erkek mezkezli olduğu üzerinde durmuşlardır. Tahakkümün son bulması için aileyi, evliliği ortadan kaldırılması gerektiği gibi radikal fikirler ortaya atarak heteroseksüel odaklı kuramların kaldırılmasını istemişlerdir (Donovan, 2019:270). Radikal feministler lezbiyenliğe ayrı bir önem atfetmişlerdir. Onlara göre lezbiyenlik, patriyarkanın özsel reddedilişinin dışa yansıması olarak görülmüştür (Tong, 2016:190). Radikal fikirler ortaya atmalarıyla eleştirilere maruz kalsalar da, bugün feminizmde tartışma konusu olan birçok konuya ışık tutmuşlardır.

Marksist feminist düşünce ise 19. yüzyılın ortalarında tartışmaya açılsa da, etkili olması bu yüzyılın ortaları ve 20. yüzyılın başlarına tekabül eder. Donovan'a göre Marksist teori, Karl Marks ve Friedrich Engels'ın fikirleri ile bu fikirlerin uzantısı

olarak, feminist teorinin ilerlemesine çok şey katmıştır. Bu katkıların en önemlisi çağdaş feminist kuramda yer alan bilinç yükseltme nosyonudur (Donovan, 2019:133). Mackinnnon'a göre *"marksizm için emek neyse feminizm için de cinsiyet odur: Tümüyle kendisine ait olduğu halde, insandan koparılıp alınan şey"* dir (Mackinnon,2015:21). Bu açıdan Marksist feministler, Marksizm'den etkilenerek kuramı feminizmle bağdaştırmış, kadın konusuna Marksist bir yorum yapmışlardır. En temel iddiaları, kadınların özgürleşmesinin kapitalist toplumun dönüşümüyle mümkün olacağı üzerinedir. Onlara göre mevcut kapitalist düzende, özellikle sanayi devrimin gelişimiyle kadınlar toplumda daha fazla ötekileştirilmiştir. Toplumda egemen olan eril hakimiyeti ise, özel mülkiyetle ilişkili tarihsel prosesin bir sonucudur ve bu hakimiyeti sürdüren mekanizma ailedir. Ailedeki doğallaştırılan iş bölümü kadın ve erkek arasındaki ayrımlara dayanarak oluşturulmuş, kadının çocuklarıyla beraber eşi tarafından tutsaklaştırılması özel mülkiyetin ilk aşaması olarak işaret edilmiştir (Donovan, 2019:140). Marksist feministler kapitalist sistem eleştirisi üzerinden kadın-erkek ilişkisini egemen sınıf, burjuvazi ve proletarya ekseninde sınıf bilinci, emeğe yabancılaşma, praksis, iş bölümü gibi Marksist kavramlarla açıklamaya çalışmış, ailenin toplumdaki rolüne dikkat çekmişlerdir. Kadın konusuna Marksizm perspektifinden ve marksist ilkelere bağlı kalarak analiz etmeleri ve eksik bıraktıkları alanlar açısından eleştirilmişlerdir.

Sosyalist feminizm, 1960'ların sonu ve 1970 yılların başlarında Marksizmin temele kapitalizmi almasının yetersiz olduğu savıyla ortaya çıkmıştır (Özdemir,2017:399). Sosyalist feministler Marksizm ilkelerinden yola çıkarak, Marksist feministlerin üzerinde durmadıkları toplumsal cinsiyet, cinsellik gibi konulara radikal feminizmden feyz alarak yer vermişlerdir. Ataerkil düzenle kapitalist sistemin senkronize bir şekilde kadınların üzerindeki baskı ve sömürüyü sürdürdüklerini iddia etmişler ve böylece kuramı daha ileriye taşımışlardır. Sosyalist feministler, kadının ev içi emeğinin toplumun yeniden dönüşümünde nasıl yer edineceği üzerine düşünmüşlerdir. Kadının ikincilleştirilmesinin erkekten farklı bir niteliğe sahip olduğunu anlamak açısından kadının çalışma statüsüne bakılmalı, ev işi ve yabancılaşmanın kadınlarla ilişkisinin sorgulanmalı, kapitalizm ile aile arasındaki ilişki incelenmelidir (Çakır, 2008:191). Kapitalist sistemde, "erillik-dişillik" mitleri burjuva erkeğinin çıkarlarına yarayacak

şekilde kurulmuş, çalışma koşullarında kadın evde konumlandırılmış, erkek "gerçek" işte çalışan kişi olmuş, böylece dişillik bakım verme, duyarlılık, korunması gereken, ev ile ilişkilendirilen olmuş, erkek ise güçlü, para kazanan, bağımsız ve kamusal olarak anlamlandırılmıştır. Bu düzlemde inşa edilen eril ve dişil mitler, doğal değildir eril düzen yararına doğallaştırılmış tarihsel sürecin bir sonucudur (Fiske,2003:121). Toplumsal cinsiyet mitleri kapitalist sisteme hizmet etmektedir. Bu bağlamda sosyalist feministler kadın konusuna, kapitalist patriyarka üzerinde yoğunlaşarak, ev içi görünmez emeğe, doğallaştırılan mitlere, kadının sömürülme düzeninin nasıl oluşturulduğuna dikkat çekmişlerdir.

İkinci dalga feminist hareketle artık kadınlar toplum içerisindeki rollerini, cinsel haklarını, aile ve ev içerisindeki emeklerini, aile içi şiddeti, evlilik içi tecavüzü, doğum kontrolünü, cinsel şiddet ve kürtaj hakları gibi bir dizi özel alanla bağdaştırılan konuları radikal bir şekilde analiz etmişlerdir. Bu dönem kadınlar yaşadıkları deneyimleri bilinç yükseltme buluşmalarıyla birbirlerine aktarmışlar, böylece erkek egemen iktidar karşısında ortak tahakküm alanlarının olduğunu görmüşlerdir. Bilinç yükseltme toplantılarıyla oluşturulan kadın grupları, kadınların öznel deneyimlerinin, kollektif mücadeleye taşınması açısından önemlidir. İkinci dalgayla birlikte artık toplumsal cinsiyet kavramı ele alınmış, kadınların kadın olmalarından doğan eşitsiz durumlar reddedilmiş, cins üstünlüğünün toplumsal iktidar ilişkilerinin bir getirisi olduğu, dolayısıyla kabul edilemez bir zihniyet olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu dönem homoseksüel yönelimler üzerindeki baskı da harekette görünür olmaya başlamış, feminist hareketin içindeki dışlayıcı davranışlarla birlikte, ayrı feminizm dalgalarının oluşmasına neden olmuştur.

1.5.Lezbiyen Feminizm ve Trans Feminizim Üzerinden Feminist Özne Tartışmaları

"Lezbiyen feminizm bize, birbirimizin yapı taşları haline geleceğimiz bir dünya inşa etmemiz için gereken araçları veriyor. İnşaat ortaklarımızı seviyoruz; onlar bizim sevgililerimiz, bu, ne yaptığımız konusunda anlaşmak için zaman zaman mücadele etmeyeceğimiz anlamına gelmiyor." (Ahmed,2017:252; akt. Tudor,2023:294).

Radikal feminizmde vurgulanan lezbiyen kadın olgusu, 1970'ler boyunca tartışılmaya başlanmış, 1980'li yılların başlarında ise lezbiyen feminizm adı altında feminizmin ayrı bir dalı olarak kuramsal zeminde şekillenmiştir. Lezbiyen feministler, *straight* (düz) kadınlar tarafından homofobik ayrımcılığa meydan okuma amacıyla ortaya çıkmış ve kadınların ikincilleşmesinin temelinde "zorunlu heteroseksüelliğin" kurumlaşmasının olduğunu öne sürmüşlerdir (Donovan,2019:302). Onlara göre ataerkil baskı kadınları heteroseksüelliğe mecbur bırakarak birbirinden uzaklaştırmaktadır, lezbiyenlik ise güçlü bir şekilde kadın buluşmasını sağlamaktadır. Heteroseksüel sistem, kadınları erkeğe ekonomik olarak bağlayarak, gün boyu bebek bakıcılığına, ev kadınlığına mahkum etmektedir. Bu duruma karşı çıkan Charlotte Perkinss Gilman, Rita Mae Brown, Kate Millett, Charlotte Bunch gibi kadınlar, kadınların tamamen özgürleşebilmeleri ve lezbiyen olmalarını erkeklerden ayrı bir hayat yaşayarak mümkün olacağına inanıyorlardı (Öğüt,2011:297). Bahsedilen ayrılıkçı fikir, Donovan'a göre kadınların eril hegemonyaya karşı duygusal ve psikolojik olarak bağlılıklarını kırmaları gerektiğine işaret etmektedir (Donovan,2019:309).

Lezbiyen feministler, heteroseksüel ilişkileri eril iktidarı desteklemekle suçlamışlar ve lezbiyenliği cinsel tercihin ötesinde sadece kadınlara yoğunlaşılan politik bir çizgide konumlandırmışlardır. Bu bağlamda kendilerini eril terimlerle adlandırmayı reddederek, kendi kimliklerini birbirlerinin deneyimleri ve gereksinimleri ışığında şekillendirmenin gerekliliğini savunmuşlardır. Lezbiyen feminist kadınlar, kadınların bir bütün olarak kenetlenerek erkek hegemonyasına karşı mücadele etmelerini, böylelikle de güçlü ve bağımsız olacaklarını öne sürmüşlerdir (Öğüt,2011:298). Lezbiyen kadınlar hem kadın oldukları için hem de lezbiyen kadın oldukları için iki açıdan da eril düzende dezavantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Bu anlamda kendilerine politik bir mücadele alanı olarak lezbiyen feminizmi oluşturmuşlar, deneyimlerini ve açmazlarını bu kuram çerçevesinde analiz etmişlerdir.

Genel olarak trans kavramı ise, bireyin atanmış cinsiyetine itiraz ederek cinsiyet kimliğini farklı beyan etmesi üzerine toplumsal cinsiyet normu ihlallerine dayanan bir terim olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda cinsiyet beyanını kadın olarak

belirten fakat doğumda atanmış cinsiyeti erkek olan bireyler "trans kadın", cinsiyet beyanını erkek, atanmış cinsiyeti kadın olan bireyler ise "trans erkek" olarak adlandırılmaktadır (Koyama,2001). Trans kelimesi, şemsiye bir kavram işlevi görüp cinsiyet kimliğini tanımlamaktadır, kişinin kendi beyanını esas alınmaktadır. "Transseksüel" kelimesi ise daha çok tıp alanında tercih edilmekte, tıbbi müdahale olan ya da olmak isteyen bireyler için kullanılmaktadır. Tıbbi müdahale olma gibi bir zorunluluk bulunmamasına karşın, bireyler cinsiyet uyum/geçiş süreci, hormon tedavileri gibi çeşitli cerrahi işlemler yaptırmakta özgürdürler. Ek olarak trans bireyler, cinsel yönelimleri konusunda bir sınırlamaya tabi değillerdir. [2]

Transfeminizm, 1990'lı yıllarda hız kazanan, trans bireylerin özgürleşmesinin bütün kadın ve diğer öznelerin özgürleşmeleriyle bağlantılı olduğunu düşünen trans kadınların başlattığı feminist bir harekettir. Temel olarak heteropatriyarkaya karşı mücadele eden trans feministler, hem heteroseksüel düzen içerisinde hem de eril iktidar tarafından nasıl ötekileştirildiklerini görünür kılmak istemişlerdir. Hareketin öznesi trans kadınlar olmasına rağmen trans özgürleşmesine olumlu yaklaşan tüm bireylere de açık bir harekettir. Trans feministler, diğer feminist özneler için de mücadele ettiklerini, aynı şekilde na-trans öznelerin de onların hak savunuculuğunda ittifak olmalarını istemişlerdir. Trans feminizme göre, bireylerin kendi cinsiyet kimliğini belirleme hakları bulunmakta, toplumun da bu karara saygı duyması gerekmektedir. Kişiler, cinsiyetlerini dayatma, korku ve şiddet olmadan özgürce ifade edebilmeli, hiçbir iktidar rejimi bedenleri haklarında kararlarına müdahale etmemelidir (Koyama,2001). Transfeministler ayrıca kişinin kendi beyanın esas alınmasıyla ilgili kanunsal düzenleme, seks işçilerinin hakları, trans geçiş operasyon yaşının daha erkene çekilmesi, kadınlara ayrılan yerlere giriş hakkı gibi trans haklarını dile getirmişlerdir ve mücadelelerini transların mağduriyeti üzerinde şekillendirmişlerdir (Özkazanç,2019).

Trans feministler, ana akım feministlerin dışlayıcılığına tepki olarak feminizmin içerisinde ayrı bir dal olarak örgütlenmişlerdir. Kimi feministler, radikal lezbiyen

[2] "Sıkça Sorulan Sorular", *Kaos GL Derneği*, https://kaosgldernegi.org/images/library/2020sss10x14-web.pdf, (07.10.2021).

feministler gibi trans kadın ve trans erkekleri, eril ayrıcalıklardan yararlandıkları üzerine eleştirmişlerdir. Radikal lezbiyen feministlere göre trans erkekler, eril ayrıcalıklara erişmek istemişler, trans kadınlar ise eril alanlarda hakimiyetlerini sürdürebilmektedirler. Bu açıdan trans bireyleri davaya uyumlu görmeyerek suçlamışlardır (Koyama,2001). Aynı zamanda feminizmin içerisinde geleneksel kadın öznesine bağlı kalınması gerektiğini savunan feministler, trans kadınları dışlayıcı bir perspektiften konu almaktadırlar. Bu anlamda TERF (trans dışlayıcı radikal feminist) tartışmaları, günümüzde hala devam etmektedir.

1.6.Yirminci Yüzyılla Gelen Farklı Feminist Dalgalar

Üçüncü dalga feminist hareketin 20. yüzyılın sonu 21. yüzyılın başlarında konumlandırılması genel kabul görmekle beraber sınırları net bir şekilde ayrılmamıştır. Bu dönem ikinci dalgada vurgulanan kadınların farklı deneyimlere sahip olduğu vurgusunun eksik bir analiz olduğu üzerinden yola çıkılmıştır. Kadınların arasındaki fark vurgusu, çeşitli kimlikler, ırk, etnisite, milliyet, cinsel deneyimler üzerinden ele alınmış, post teorilerle birlikte soyut sorgulamalar yapılmaya başlanmıştır. Üçüncü dalgayla birlikte "kesişimsellik" kavramı dolaşıma sokulmuştur. Birinci dalgadan bu yana devam eden ırkçılık tartışmaları artık daha net ifadelerle ortaya konmuştur. Bu anlamda üçüncü dalga "siyah feminist hareket"le beraber anılmaya başlanmıştır. Artık kadınlar patriyarkaya karşı oldukları kadar, kendi aralarındaki tartışmalara da ağırlık vermişler, feminist hareket içerisindeki "makul kadının" kimleri kapsadığı gibi feminist özne sorunları tartışılmaya başlanmıştır (Avcil,2020:1300). Siyah kadınlar, feminist hareketin içinde her zaman dahil olsalar da geri planda kalmışlardır. Bu anlamda 1970'lerin sonu ve 80'lerin başında siyah kadınlar, beyaz kadın öncelikli feminizme karşı çıkarak beyaz üstünlüğünün ortadan kalkmadığı bir feminist düzlemde gerçek "kız kardeş birliğinden" söz edilemeyeceğini savundular (Hooks,2019:74-75). Siyah kadınlar ana akım feminist hak arayışlarını desteklemekle birlikte hareket içerisinde renkli ve beyaz kadınlarının önceliklerinin farklı olduğunu, renk temelli ayrımcılıkların da mücadelede yer almasını istemişlerdir. Bu anlamda bazı siyah kadınlar, hareketin içerisinde kendilerini ayrı bir feminist dal olarak konumlandırmıştır. Üçüncü dalga feminizm ile beraber birçok feminizm

tartışması da ortaya çıkmıştır. Artık feminist hareket, çok kültürlülük, post modern[3], post yapısalcı[4] bir eksende farklar feminizme odaklanmıştır. Bu bağlamda prototipleştirilen kadın imgesine karşı çıkılmış, feminist hareket, LGBTİQ+(lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, interseks, queer) hareketi, ekolojik hareketler ve anti militarist hareketler gibi bir dizi birbirinden farklı örgütlenmelerle iç içe geçmiş, "ittifaklar feminizmi" tartışmalarına evrilmiştir. Feminist düşünce pratiklerine damga vuran diğer bir teori Queer teori olmuştur. Daha sonraki başlıklarda ayrıntılı bir şekilde incelenecek olan queer kuram, feminist harekete bambaşka bir boyut kazandırmış, feminizmin temel kavramlarını kökten analiz ederek sorgulamaya açmıştır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını sorunsallaştırarak biyolojik determinizmin doğallaştırdığı bir dizi feminist meselelerin çözümüne başka bir gözle bakmıştır.

Son dalga olarak anılan dördüncü dalga ya da diğer adlandırılmasıyla "hashtag feminizm" ise feminist yazar Jessica Valenti'nin dillendirmesiyle ortaya çıkmış, teknolojinin özellikle sosyal medyanın gelişimiyle beraber anılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede 2008 yılından başlatılarak, günümüzde hala devam ettiği söylenebilmekte, net bir sınır çizilememektedir. Modern çağda teknolojik araçlarının gelişimi, sosyal medyanın hayatımızın her alanına nüfuz etmesiyle beraber, artık bireyler birçok bilgiye ulaşımı ve tartışmayı bu mecralar üzerinden gerçekleştiremektedirler. Önceleri feminist blog sayfaları, sonrasında ise Twitter, Facebook, Youtube gibi sosyal medya araçları sayesinde kadınlar, sorunlarını internet üzerinden dile getirebilmekte, seslerini daha geniş kitlelere duyurabilmektedirler. Bu mecralar feminist öznelerin hak arama ve mücadele alanları da olmuştur. Özellikle 2017 yılında yapımcı olan Harvey Weinstein'in cinsel taciz suçlamalarının New York Times gazetesinde yayınlanması üzerine sosyal medyada başlatılan #MeToo (ben de) hareketi sosyal medyanın gücünü yansıtan iyi bir örnektir. Aktrislerin bu hareketi duyurmasıyla beraber, birçok kadın "ben de" diyerek yaşadıkları taciz, şiddet ve istismar gibi durumları bu hashtag çatısı altında ifşa etmeye başlamışlardır (Özdemir ve Aydemir,2019:1709). Böylelikle hareket çok kısa süre de geniş kitlelere kavuşmuş, birçok kadın hareketten cesaret

[3] Modernizmin sonrası anlamına gelir, modern düşüncenin temel kavramlarını ve zihniyetini sorunsallaştırmıştır.
[4] Yapısalcılık sonrası anlamına gelir, dil sorunu ve dilin yapısı incelenmiş, Nietzsche okumalarıyla teorik olarak şekillenmiştir.

alarak mağdur olduğu durumu açıkça dile getirebilmiştir. Artık birçok feminist örgüt ve platformlar sosyal medya üzerinden yazılarını, duyurularını ve politik duruşlarını paylaşmakta, örgütün tanıtımını ve aktivitelerini bu hesaplar üzerinden gerçekleştirmektedir. Sosyal medya ve internet iletişim araçları, feminist aktivizm için oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda feminist mücadeleye başka bir boyut kazandırması açısından günümüzdeki dönem dördüncü dalga feminist hareket olarak adlandırılmaktadır.

1.7.Postmodern Feminizm:

Postmodernizmin, en genel anlamıyla modernizmin eleştirisi doğrultusunda ortaya çıkan düşünce pratiği olduğu öne sürülmektedir. Modernizmin ya da Aydınlanma düşüncesinin büyük anlatılarının gerçekleşmemesi, aslında gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığı eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. Modernizm, Batı merkezli bir pratik olarak toplumun ve düşüncelerin ilerlemeci bir seyirde her zaman daha mükemmele ulaşmaya odaklanması, özcü ve indirgemeci bir anlayışa sahip olması, evrenselci ve tekdüze bir dil geliştirmesi, farklılıklara değil de benzerliklere yoğunlaşması, ikili düalizmci bir düşüncede olması açısından postmodernistler tarafından eleştirilmiştir (Demir,2014:24-28).

Modernizmin sonrası ve devamı anlamına gelen postmodernizm, üzerinde uzlaşılmış net bir tanımın olmaması güçlüğüyle beraber esas, olarak modernizmin vaat ettiklerinin tersi bir iddiayla yola çıkar. Aydınlanmacı felsefenin bir getirisi olan evrensel aklı, bütüncül bir yaklaşımla belli kriterleri baz alan sınırlı modernist söylem ve kavramları eleştirir. Postmodernizm, modernizmin işlevsel olmadığını, yapıbozuma uğratılması gerektiğini ileri sürer. Yapıbozum yöntemiyle, bütüncül yaklaşım yerine yapıyı parçalara ayırarak, yapıyı oluşturan iktidar ağlarını ortaya çıkarmayı hedefler. Modernist söylemde hakim olan ikili karşıtlıkların, mantık/duygu, akıl/beden, doğa/kültür gibi hiyerarşik olarak egemen ve tabi ilişkisini kurduğunu, egemen kavramların ise erillikle özdeşleştiğini öne sürer. İkili karşılaştırmada tabi olan ise dişillikle özdeşleştirilir. Böylelikle ikili düalist düşünce, modernizmin vaat ettiği eşitlik ve özgürlüğün oluşmasına engel olur. Postmodern düşünce, gerçeğin

dayatılması işlevi gören verili ve sorgulanmayan dili de sorunsallaştırır (Erdem,2019:68-69). Bu anlamda postmodern pratiğe Fransız feministlerin yapısalcı ve post yapısalcı dil çözümleri önemli bir temel oluşturmuştur (Demir,2014:104).

Postmodern düşünce ile feminizm ittifakı, 1970'li yıllara dayanmaktadır. İkinci dalga sonrası parçalanan ve çeşitlenen feminist hareket, dönemin postmodern dalgasıyla birlikte ele alınmaya başlanmış ve postmodern feminist tartışmalar gündeme gelmiştir. Postmodern feminist düşünce, postmodern teoriyle şekillenerek beraberinde yapısalcı, postyapısalcı, varoluşçu ve psikanalitik düşünce pratiklerinden etkilenmiştir. Hekman'a göre feminizm ile postmodern düşünce arasında, modernizmden daha çok ortak nokta bulunmaktadır. Postmodernizmde olduğu gibi feminizm de modernist söylemin temel kavramlarına karşı çıkan bir harekettir. İki harekette Aydınlanma felsefesinin hümanizmini eleştirmiş, birçok farklı disiplinlere entegre edilmiş, epistemolojinin yerinden edilmesiyle ilgilenmişlerdir. Ancak birçok ortak noktaya rağmen iki düşünce arasında gerilimler de söz konusudur. Postmodernistler feminizme mesafeli yaklaşmaktadır. Bunun nedeni, feminizmin tarihi ve kuramsal açıdan modernist bir hareket olması, modernist değerlerin çağdaş feminizmin büyük ölçüde parçası olmasında yatmaktadır. Ancak postmodern teorinin eril/dişil ikiliklere meydan okuması, "insan" kavramının statüsünün sorgulanması gibi birçok konudaki feminist düşüncenin kilit noktaları, postmodern pratiklerde eleştirilmektedir. Bu açıdan bu ittifakın feminizme kazandıracağı yeni bakış açıları, hareketi daha ileriye taşıma potansiyelindedir (Hekman,1990).

Postmodernist feminist teori, postmodernizmin ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi kategorizasyonların kısıtlayıcılığına karşı çıkmasını sahiplenerek, kategorilerin sabit olmadığını, değişebilir ve yenilenebilir olduğunu öne sürmüşlerdir. Var olan kategorilerin özcü ve evrenselci olarak ele alınamayacağını, toplumsal bir inşanın ürünü olduğunu, toplumsal cinsiyeti de bu açıdan ele alınması gerektiğini iddia etmişlerdir. Kadın veya dişil nosyonların merkeze alınması yerine, karmaşık toplumsal cinsiyet kimliklerine değer atfetmişler, ırk, yönelim ve sınıf gibi farklılıkları göz önüne almayan bir feminizmi *totaliter* olmakla suçlamışlardır. Çoğulculuğu vurgulayarak sadece erkekler ve kadınlar arasında değil, kadınların kendi içindeki "başkalık

mefhumuna" önem vermişler, toplumsal cinsiyet kavramının tüm kadınları içine alacak niteliğe sahip olmadığını, farklı kültür ve toplumlarda farklı anlamlara geldiğini öne sürmüşlerdir (Demir,2014:111-117). Postmodern feminist düşünce pratiklerinden doğan queer teori ise, her türlü kategorizasyon siyasetine karşı çıkarak, özne-iktidar ilişkisini beden üzerinden ele almış, toplumsal pratikleri en temel kavramlarından itibaren sorgu kıskacına alarak yeni, yıkıcı ve dönüştürücü politik bakış imkanlarına olanak tanımıştır.

1.8.Queer Kavramı ve Queer Kuram:

Queer kelimesinin Türkçede karşılığı tuhaf, garip, yamuk gibi anlamlara gelmekte, İngilizcede ise argo bir anlamda ibne demektir. Bu anlamıyla queer, heteroseksüel olmayan yönelimleri aşağılamak ve küçük düşürmek amacıyla 1980'li yıllarda dolaşımda olan alaycı bir kavramdır. Terim, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise norm kalıplarının dışında kalan bireyler tarafından sahiplenilerek, yeni bir anlam kazanmıştır. Queer'in yeniden anlamlandırılmasıyla, başta lezbiyen, gay, transseksüel, biseksüel gibi kısacası LGBTİQ+ bireyler tarafından sahiplenilip, dönüştürülmüştür. Yeni haliyle queer, toplumsal normlarla çelişen tüm kimlikleri içerisine alan *şemsiye bir kavram* olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle queer, alaycı bir anlamın altını boşaltıp tekrar dizayn edilerek, politik kimliği temsil eden aykırı ve norm dışı olanı kucaklayan bir anlama evrilmiştir. Her ne kadar LGBTİQ+ bireyleri işaret etse de, queerın belli başlı bir üyelik standardı bulunmamaktadır (Rudy, sf.197). Bir iddiayı sahiplenen, kendini heteroseksüel matris dışında konumlandıran, belli bir kategoriye aidiyet bağı olmayan bireyler kendilerini "queer" olarak tanımlayabilmektedirler. Kavramın popülaritesi, sürekli gelişmekte ve dönüştürülebilmekte olması iddiasında yatmaktadır. Bu haliyle queerın hala oluşum sürecinde olduğunu, net sınırlarının çizilemeyeceğini belirtmek gerekir. Zira queer, tam da bu belirsizlik alanının kendisinden gücünü almaktadır. *"Queer teori normatif bir akademik disiplin olmaya ne kadar meyil ederse queer olma iddiası da o derecede makullüğünü yitirmektedir"* (Halperin, 1995:113, akt: Jagose,2017). Bu bağlamda queer, sınır konulamaz, flu ve ehlileştirilemez bir alandır. Queer'ı normalleştirmek demek onun norm karşıtı kurucu potansiyeline aykırı bir iddia olacaktır (Jagose,2017:10).

Queer, durağanlığı ve normatif çizgide kalmayı reddederek, akışkanlığı ve muğlaklığı sahiplenmiş, politikasını bu anlayış üzerinde şekillendirmektedir. Böylece queer, çatısı altında birleşen tüm kimlikler için yeni ve özgür bir politika imkanı açarak tabi anlayıştan kurtuluşun ve eşit haklar mücadelesi vermenin önemli bir düşünce zeminini oluşturmuştur. "Queer" nosyonu günümüzde lezbiyen, gay ve başka cinsel yönelimlerce (LGBTİQ+) temsilen kullanılmasının yanında tüm bu kimliklerden bağımsız, yeni bir kimlik anlamıyla da ele alınmaktadır. Bu durum LGBTİ+ kısaltmasına queerı temsilen "Q" harfinin de eklenip eklenmemesi konusunda bir tartışma yaratmıştır. Bir diğer kullanımı ise, queer'i yalnız gay ve lezbiyen kimlikleri temsilen değil, tüm kimlik kategorizasyonlarını radikal bir eleştiriye tabi tutması anlayışıdır (Özkazanç,2018:91-92). Böylelikle queer'in önceliği heteroseksüel paradigmanın homoseksüel yönelimleri dışlayıcı zihniyetine karşı çıkış siyaseti olarak görünse de sürekli değişen bir teorik alt zeminiyle, birçok akademik dala entegre edilmiş ve her çeşit kategorizasyon siyasetine eleştirel bir gözle bakma imkanı doğmuştur. Bu anlamda milliyetçilik, ırkçılık, militarizm, doğa gibi birçok konuya queer perspektifler getirilmiş, ben ve öteki üzerine konumlanan kimlik siyaseti yerine ittifaklar öne çıkarılmıştır.

Queer kavramını ilk sahiplenen oluşum 1990'da kurulan *Queer Nation* olmuş, kurulmasının takibinde yapılan New York Onur Haftası'nda *"Queer'ler Bunu Okuyun!"* diyerek kavramın dolaşıma sokulmasında etkili olacak broşürleri dağıtmışlardır (Yardımcı ve Güçlü,2013:17). Bir kuram olarak queer teori ise ilk olarak Teresa de Lauretis tarafından 1991'de yazılan *"Lezbiyen ve Gay Cinsellikler"* adlı yazısının giriş bölümünde kullanılmıştır (Rudy,2000:196). Queer düşünce pratiklerinin teorileşmesi, 1990'lı yılların hakim lezbiyen ve gay çalışmalarının kimlik siyasetini ön planda tutmasına yapılan eleştiriler sonucu olmuştur. Bu anlamda eşcinsel özgürlük hareketinin hem devamı hem de kırılma noktası olduğu söylenebilir. Gay hareketi önceki homoseksüel özgürlük hareketlerine bir eleştiri olarak doğarken lezbiyen feministler de hala hakim olan eril zihniyetleri yıkma iddiasıyla yola çıkmışlardı. Queer ise akademinin içinden ve dışından eleştirel seslerin yükselmesiyle gay ve lezbiyen çalışmalarının iktidarı nasıl yorumladıkları ve kimlik siyasetindeki

bakış açılarını sorunsallaştırarak, yeni bir düşünce pratiğini önermektedir (Jagose,2017:97).

Rudy'e göre, queer fenomeni her ne kadar queer potansiyelinin sınırlanamaz doğası gereği eksik kalacak ve eleştirilecek yanları olacaksa da mevcut birikimleriyle dört başlıkta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, heteroseksüel, homoseksüel gibi kategorilerin, cinsiyet kimliğinin herkes tarafından apaçık ortada olduğu üzerine inşa edilmiş olması yorumunu queerin sorunsallaştırmasıdır. İkinci olarak tıpkı cinsel kimlikler gibi cinsiyet de bir tarihsel, sosyal inşadan ibarettir. Üçüncü olarak queer teori kategorizasyon siyasetine karşı durarak yerine farklılık koalisyonları inşa etmek adına mücadelesini sürdürmektedir. Dördüncü olarak da queer teorinin "cinsiyet pozitifliği" iddiası bulunmaktadır, Queer cinsel davranışları kontrol etmeye yarayan etik programa karşıdır ve rızaya dayalı her türlü ilişki queer pratiklerde iyi olarak tanımlanır (Rudy,2000:2000-2004).

Queer teorinin kurucu metinlerinden olan *"Epistemology of the Closet"*ın yazarı Eve Kosofsky Sedgwick, queer kuramın öncül isimlerinden biridir. Sedwick, homoseksüel/heteroseksüel ikili karşıtlıklara eleştiriler çözümlemeler getirerek, queer düşünceye kaynaklık etmiştir (Sedwick, 1990). Queer kuram, öncül sorun olarak hakim heteronormatif iktidarın dayatıcı zihniyetini görmektedir. Ahmed'e göre dayatılan heteronormatiflik, bedenler arasında ben ve öteki yaratarak bedenleri idealize edilmiş olana zorunluluk olduğu varsayımıyla yönlendirir, dışladığı ötekileri ise yasaklar. Böylelikle de bedenleri hem kendi bedenlerine hem de ötekilere yaklaşımını şekillendirerek hizaya sokmaktadır. Heteronormatifliğin, bütün düzenlemeleri eril/dişil nosyonları çerçevesinde yürütülür. Bu düzenlemeler toplumsal, sosyal ve söylem alanlarında sürekli tekrar edilerek doğallaştırılmaktadır. Queer teori, heteroseksüelliğin normalize edilmesinin yanı sıra norm karşıtı bir duruş sergileyerek normun düzenleyici yapısının, heteronormatif idealleri belirlemesini ve bu sayede kültürün yeniden üretilmesini eleştirir (Ahmed,2019:182-187).

Queer düşünme pratiğinin cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi her türlü yaftaya cinsellik ve kimlik ekseninde her türlü kategoriye meydan okuma anlamına geldiği söylenebilmektedir. Toplumsal olarak dayatılan ikili karşıtlıkları;

toplumsal cinsiyet/cinsiyet, heteroseksüellik/homoseksüellik, eril/dişil gibi sorunsallaştırarak, cinsel kimliklerin doğal olmadığını, hepsinin tarihsel, toplumsal olarak inşa edilen kategoriler olduğu iddiasında bulunur (Yardımcı ve Güçlü:2013:18). Bu yönüyle Foucault'ın teorilendirdiği iddiaya dayanır. Foucault'a göre cinsiyet/cinsel yönelim kategorileri de bir toplumsal cinsiyettir. Ona göre cinsiyet kavramına, kültürel ve söylemsel olarak öz görevi gören biyolojik bir esas söz konusu değildir. Dolayısıyla da cinsiyet, toplumsal cinsiyet nosyonuyla aynı anlam düzeyine eşitlenebilir. Queer kuramın temel isimlerinden olan Judith Butler da, bu iddiayı sahiplenip, daha ileriye taşımıştır. Butler'a göre cinsiyet; biyoloji, akıl, doğa gibi nosyonların merkezde olduğu bir kavram değildir, tamamen tarihsel, toplumsal gerekliliklerle kurgulanan, iktidarın söylemleriyle ve konuşlanışıyla üretilen verili bir kavrama işaret eder (Grosz,2011:16-17). Bu anlamda artık biyolojik yazgı söylemi, kültürel yazgıya evrilmiş, (Butler,2019:53) özcü yaklaşımın peşin kabulü reddedilerek toplumsal cinsiyet/cinsellik hususundaki ideallerin nasıl işlendiği sorguya açılmıştır. Butler, Foucault'ın temellendirdiği cinsiyet teorisine sürekli tekrar edilen bir yorum yükleyerek, heteronormatif sistem eleştirisini toplumsal cinsiyetin sürekli bir oluş hali olması üzerinden eleştirmiştir. Butler'ın kendi düşünce pratiğinde önemli bir yer teşkil eden "performatif" kavramı ayrı bir başlıkta incelenecektir.

Queer fenomenin önemli düşünce zeminini oluşturan Butler, çalışmalarındaki özne ve öznenin kuruluşu sorgulamasında Alman filozof Hegel'den büyük oranda etkilenmiştir. Bunun yanında Fransız filozof Michel Foucault ve Fransız düşünür Jacques Derida'nın ait oldukları düşünce ekolü olan post yapısalcılık çalışmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Butler'ın da post yapısalcı bir düşünür olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu ekolün yanında psikanalitik, feminist ve Marksist teorilerden de etkilenmiştir (Salih,2002:5-6). Butler, *Cinsiyet Belası* eserine eklediği önsözünde de çalışmasının Amerikan çıkışlı bir Fransız kuramına dayandığını belirtir. "Amerikan" ifadesini kuramının çeşitli entelektüel birikimleri içerisine almış olduğundan, saf olarak Fransız ekolüne uymadığı düşüncesiyle ekler. Ayrıca Gayle Rubin'in cinsellik, toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla, Monique Wittig'in kuramsal çalışmalarına, varoluşçu feminist filozof Simone de Beauvoir'a, Esther Newton'un

“drag” analizine ve lezbiyen, gay çalışmalarıyla etkileşim içinde olduğunu söylemektedir (Butler,1999:14-15).

Foucault’un cinsellik ve cinsiyete ilişkin tarihsel çözümlemeleri doğrultusunda Butler, kendi düşünce formülasyonunu oluşturması için teorik zemini, cinselliğin inşa edilmiş ve durağan olmadığı görüşü ise Derrida'nın dilbilimsel çözümlemeleri ışığında oluşturmuştur. Foucault ve Butler, özneyi bir süreç olarak belirli tarihsel ve söylemsel bağlamlarla birlikte ele alınması gerekliliği üzerinden tanımlarken, Derrida da anlamı bir *'olay'* olarak açıklamaktadır. Derida’ya göre özne, kaynağı ve sonu olmayan bir alıntı zincirindedir ve böylelikle özneler kendi konuşmaları üzerindeki kontrol hakkına fiilen sahip değildir. Butler çalışmalarında psikanalitik kuramı Foucaultçu bir gözle okumakta, özellikle alanda önde gelen Sigmund Freud ve Jacques Lacan gibi isimlerin çalışmaları kuramında önem arz etmektedir. Butler, tüm bu düşünürler ve ekollerden büyük ölçüde etkilenmiş olsa da kendini bu kuramlardan birine dahil görmemekte aksine tüm geçmiş çalışmalara içkin eleştiri gözüyle yaklaşmaktadır. Düşünce zeminini oluştururken etkilendiği düşünürlerin siyasi projeleriyle belli konularda anlaştıkları ancak birebir olarak örtüşmedikleri, çeşitli varyantlarda kendi düşüncesine uygun gördüğü teorik yaklaşımları konuşlandırdığı söylenebilir (Salih, 2002:6).

1.8.1.Butler’ın Feminist “Özne” Yorumu:

Queer kuramın esasen, feminizme içeriden bir eleştiri olarak doğduğu söylenebilmektedir. Bu anlamda Butler’ın, *Cinsiyet Belası* adlı eserine 1999’da eklediği ön sözünde *“metni feminizmin bir parçası olarak gördüğünü”*, *“içkin eleştiri geleneğiyle”* feminizmin içindeki dönüştürücü potansiyellerine dikkat çekmek istediğini belirtmiştir. Butler fikirlerini şekillendirirken Fransız post-yapısalcılığından faydalanarak, kitabında ortaya koyduğu fikirlerle bir nevi kültürel çeviride bulunduğunu iddia etmiştir (Butler,2019:13). Butler’a göre herkesin üzerinde hem fikir olduğu bir feminizm anlayışı gerçeği yansıtmamakta, üzerinde ortak kanıya varılan bir öncül bulunmamaktadır. Ona göre feminizm parçalara ayrılmış, anlaşmazlıkları barındıran bir yapıda olsa da toplumsal dönüşüm ile direkt olarak

bağlantılı ve bu dönüşümü toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden yapan önemli bir siyasi yapıdır (Özkazanç,2018:28).

Butler, feminizmin geleneksel öznesini sorunsallaştırarak, kadınlar kategorisine kimlerin dahil edileceğinin sınırlarının muğlak olduğunu dolayısıyla da özne olarak kadınların artık kalıcı ve istikrarlı olmadığını iddia etmiştir. Ona göre özneyi ve özne olmanın kriterlerini dilsel ve siyasi temsil alanları belirlemekte, temsil edilebilmek için ise özne olmanın belli koşullarını sağlamak gerekmektedir (Butler,2019:44). Bu durum belli açmazları ve dışlayıcılığı beraberinde getirmektedir. *"Özne, kendisini kurucu dışarıdan ayırt eden farklılaşma edimleriyle kurulur, öznenin dışarısı ise, bütünüyle değilse bile, geleneksel olarak kadınla özdeşleştirilen aşağılanmış bir alandır"* (Butler,2017:57). Bu noktada Butler, dışlanan ötekilerin ırkçı, mizojinist ve homofobik söylemlerle nasıl yansıtıldığına dikkat çeker. Böylelikle özneler, ötekileştirme ve aşağılanma yoluyla oluşmuş bir alanın var edilmesiyle söylem ve iktidar *matris*leri tarafından üretilir (Butler,2017:53-59).

Butler, politikayı durağan bir özne mantığı üzerine kurmanın gerekliliğini savunmayı sakıncalı bularak, bu şekliyle hiçbir *politik itirazın* sunulamayacağını, öznenin gerekliliğinin peşinen kabul edilmesinin eleştirel alanı tıkadığını iddia eder. Butler bu noktada özneye eleştirel bir gözle bakmanın, öznenin inkar edilmesi anlamına gelmediğini, aksine verili olan öznenin nasıl kurulduğunu incelemenin ve yeniden nasıl şekillendirilebileceğinin imkanlarını açmayı teklif eder. Öznenin kurulmuş olduğu iddiası ona göre *failliğin* ön koşuludur. Böylelikle de belli amaçlar doğrultusunda politik ve kültürel ilişkilerin yeniden şekillendirilmesinin sağlanması, kendisine karşı duran ve yeniden dizayn edilebilen bir ilişkiyle mümkün kılınır (Butler,2017:45-58). Bu noktada Butler, özneyi politik bir mesele olarak görür, özneyi yok saymak yerine yapı bozuma tabi tutarak, sorgulamayı ve kullanım alanlarını genişletmeyi önerir (Butler,2017:61). Butler'a göre feminizmin merkeze alıp dışladığı kimlik konumlarıyla, birincil ve esas olanı inşa etme mecburiyetinden kurtaracak radikal bir eleştiriye gerek vardır (Butler,2019:48).

Butler, feminizmin içerisinden "kadınlar" adına konuşmasının temsili politika açısından bir gereklilik tesis ettiğine karşı çıkmaz, *"kadınlar adına konuşulacaktır ve*

feminist nedenlerden ötürü konuşulmalıdır da" (Butler,2014:45). Ancak bu durumun yarattığı belli açmazlara dikkat çekmenin önemini vurgular. Kadın kimliği homojen değildir, dolayısıyla birçok farklı varyantları bulunur. "Kadın" kategorisinin *betimlediği* tek tip kadın algısı ise çeşitliliği ve farklılığı görmezden gelmektedir. Kimlik kategorileri tek betimleyici bir anlam taşımamakta, normatif ve dışlayıcı bir özellik taşımaktadır. Bu noktada "betimlenen" kadının nasıl olması gerektiği üzerinde kadınlar arasında, çocuk doğurma, annelik, ırk tartışması, yönelim gibi birçok farklı konuda tartışmalar sürmekte, dışlayıcı bir ideal kadın algısı yaratılmakta, bunun sonucunda da feminizm sekmeye uğramaktadır. Butler'a göre bu haliyle kadın kategorisini evrensel bir çizgide tutmak ve özdeşlikler üzerinden politika yürütmek feminizmin temeli olarak görülemez. Butler, bu noktada feminizmi yapı bozuma sokmayı önererek farklı seslere değer verilen, tek ve sabit yerine çeşitli anlamları barındıran, ırkçılık, annelik gibi belli kısıtlamalardan kurtulduğu yeni ve geniş bir alan açmanın daha demokratik olacağını ileri sürer(Butler,2017:61-62). Kadınlar kategorisini yapı bozuma uğratmanın feminizmin işlevselliğine gölge düşürmeyeceğini aksine öngörülemez yeni anlamlandırma imkanlarına kavuşacağını iddia eder. (Butler,2014:45). Ona göre feminizmin öznesini tek ve sabit kadınlar mefhumu olarak inşa etmek, toplumsal cinsiyet pratiklerinin yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır (Butler,1999:49). Bu durum feminist politikanın amaçlarına ters düşmekte ve bir paradoksu ortaya çıkarmaktadır.

Butler feminizmi, *yaratıcı-yenilikçi bir tekrar*a sokacak performatif bir siyaseti önermekte, başta kadınlar *mefhum*u olmak üzere en temel nosyonların yaratıcı-yenilikçi bir tekrarla yeniden mercek altına alınması gerektiğini öne sürmektedir (Özkazanç,2018:35). Bu sayede feminizm, kendi dışlayıcı pratikleriyle ilişkilenecek ve dönüşerektir, yeni imkanların ortaya çıkmasına olanak sağlayan bir zemine kavuşacaktır.

1.8.2.Butler'ın Performatiflik Kavramı ve Performatif Siyaset

"İlk olarak performatiflik tekil ve kasti bir edim olarak değil, aksine, yineleyici ve atıfsal bir pratik olarak anlaşılmalıdır, ki bu pratik sayesinde söylem etkileri üretir" (Butler,2014:8).

Heteroseksüel iktidarın cinsiyete yüklediği "doğal bir öz" vurgusu kökten bir cinsiyet farklılığının baştan kabulüne yol açmakta, bu durum belli riskleri açığa çıkartmaktadır. Cinsiyetin değiştirilemez algısına karşın kültür dönüşümü ve farklılaşmayı vurgular. Bu bağlamda queer fenomen ise, bedeni kültürle bağdaştırarak, cinsiyetin durağan olmadığını, cinsel davranışı düzenleyen normlara sürekli maruz kalarak şekillendiğini ileri sürer. Dolayısıyla bu maruz kalma hali tek seferlik değildir, birçok kez tekrarlanır. Tekrarlanan normlara yeni strateji ve tepkiler geliştirilebilir ve başka cinsiyet olanakları açığa çıkabilmektedir (Direk,2012:84). Bu bağlamda Butler'a göre *"cinsiyet kategorisi, en başından normatiftir; bu tam da Foucault'un düzenleyici ideal olarak belirlediği şeydir"* (Butler,2014:7). Butler, cinsiyeti yalnızca bir norm olarak değil aynı zamanda üzerinde iktidar sahibi olduğu bedenleri üreten "düzenleyici" bir pratik olarak görmektedir. Cinsiyet, cinsiyetlendirilmiş bedenler üzerinde üretme, sınırlama ve farklılaştırma gibi bir dizi gücü elinde bulundurarak onlara hükmeder. Böylelikle süreç boyunca cinsiyetin *"maddeleşmesi*", normların sürekli yinelenmesiyle zaruri kılınmış olur. Bahsedilen sürekli yineleme ihtiyacı, aynı zamanda bedenlerle normların bir uyuşmazlığına işaret eder. Bu uyuşmazlık, iktidarı sorgulama amacıyla yeni maddeleştirme imkanlarını doğurmaktadır (Butler,2014:8).

Butler, yeni imkanlara gönderme yaparak cinsiyetin statükosunu sorgulamış, zaman içerisinde işlenen bir kavram olarak hem inşa edilebilir hem de dejenere edilebilir olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetle cinsiyeti kuruluş ve işaret ettiği anlam bazında aynılaştırır. İkili kategorizasyon sistemini toplumsal cinsiyet pratikleri üzerinden eleştirerek, toplumsal cinsiyetin ikili karşıtlıklarla sınırlandırılacağı görüşünü reddeder. Görsel delillerin sunduğu kadın ya da erkek kimliği durağan ve kesin gibi görünse de verili bir kimlik olarak görülemez, her zaman istikrarsızdır ve aslında sürekli tekrar edilen teamüllerin sonucunda inşa edilirler

(Yardımcı ve Güçlü,2013:185). Cinsiyetten bağımsız olarak, toplumsal cinsiyetin inşasını kuramsallaştırmak toplumsal cinsiyetin *"yüzergezer"* bir yapı olduğu anlamına gelmekte, eril ve erkek, erkek bedenine işaret ettiği gibi kadın bedenine de, dişil ve kadın, kadın bedenine işaret ettiği gibi erkek bedenine de işaret edebilir (Butler,2019:51). Böylelikle dişil/eril nosyonlar söylem aracılığıyla üretilip, doğallaştırılmaktadır. Butler'a göre toplumsal cinsiyet özneleri söylemin arkasında ya da dışında değildir, söylemin tamda içinde veya aracılığıyla kurulmaktadır (Laffey,2000:431). Beden üzerinde performatif edimler tekrar ve ritüellerle de doğallaştırılarak, zaman içerisinde kültür aracılığıyla sürdürülür (Butler,2019:20). Dolayısıyla Butler'a göre *toplumsal cinsiyet kimliğini anlaşılır kılan kültürel matrisdir*, bu durum toplumsal cinsiyeti cinsiyetinden, arzunun ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanmadığı kimlikleri yok saymaktadır. Toplumsal cinsiyetin doğal bir özü olduğu anlayışından kopuş, kültürel bir kurgu neticesinde sürekli yinelenen tekrarlayıcı edimler sonucunda performatif olarak işlediğini göstermektedir (Jagose,2017:105).

Butler'a göre normatif toplumsal cinsiyet pratiklerin performatif olarak tekrarlanmasıyla heteroseksüellik doğallaştırılmaktadır. Bu doğallaştırmaya farklı tekrarlar yoluyla müdahale edilebilir, böylece cinsel kimlikleri güçlendirici bir etki oluşturulabilir. Butler, toplumsal cinsiyet normlarının "*parodik*" olarak tekrarını önerir. Parodi kavramını, orijinal kavramın parodileşmesi olarak kullanır, böylelikle artık heteroseksüellik, değersizleştirilen kopyası olarak eşcinselliğin aslı olarak görülmeyeceğini öne sürer. Butler'ın parodi üzerinden açıklamaya çalıştığı nokta, cinsellik ve toplumsal cinsiyetin asıl ve taklit olarak düzenlenmediğine, tam tersine sonsuz ve öngörülemez performatiflik olasılıklarının varlığına dikkat çekmektir. Butler bu bağlamda her türlü farklılaşmayı, tekrar edimleriyle işleyen her türlü performatifliği ele almış, LGBTİQ+ hareketi içindeki lezbiyen ve trans kimlikleri heteroseksüelliğin bir *parodisi* olarak görmüştür (Jagose,2017:106-107).

Butler, cinsiyetin performatif bir edim olduğunu açıklamak için üzerinde çokça tartışmalar yaratan, "drag" performanslarına atıf yapar. Ona göre bu performanslar toplumsal cinsiyeti alt-üst edici tiyatral performanslardır ve hakiki toplumsal cinsiyetle

dış göstergelerle belirlenen toplumsal cinsiyet bir nevi alaya alınır. Böylelikle içsel ve dışsal arasında bir çelişki vuku bulur. Bu çerçevede Butler'a göre *"aslında bedensel imlemin üç olumsal boyutuyla karşı karşıyayız: anatomik cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet performansı"* (Butler,2019:225-226). Bu anlamda "drag" performansını yapan kişi hem anatomik cinsiyetiyle hem de toplumsal cinsiyetiyle, aynı zamanda sergilenen performansı her ikisine de uymadığı takdirde üçlü bir uyumsuzluk sergiler. Ona göre drag performanslar, heteroseksizmin çelişkilerini ve aynı bedende birçok toplumsal cinsiyet performansının aynı kefeye konulmasının açmazlarını kanıtlar niteliktedir (Butler,2019:226). Böylelikle "drag" performansı kadın ya da erkek anatomisinin, içsel olarak dişil ya da eril benliğin bir yansıması olduğu varsayımını yıkmaktadır (Yardımcı ve Güçlü,2013:189). Bu noktada "drag" performansının siyasi failliğin bir örneği ya da *altüst edici paradigması* olarak görülmemesini, toplumsal cinsiyet pratiklerinin performatif olarak kuruluşunu ifşa eden bir performans olarak ele alınmasını önermektedir (Özkazanç,2018:27). Butler, değişkenlik ve çeşitlilik gösteren nosyonların sabitlik atfedilerek merkeze alındığı mevcut feminist düşünceyi eleştirmektedir. Bu noktada başta feminizmin geleneksel özne anlayışını tartışmaya açarak, feminist siyasetin performatif bir edimle ve yaratıcı yenilikçi bir tekrarla, sınırlayıcı bağlamından koparılıp dönüştürülmesini önerir.

Özkazanç'a göre Butler'ın siyasi pozisyonunu net olarak radikal demokrasi[5] ve Gramscici hegemonya kuramı[6] üzerinde şekillendirmiştir. Bu anlamda Laclau'nun hegemonya kuramıyla, performatif nosyonunu birbirine benzer iki kuram olarak

[5] Radikal demokrasi, Laclau ve Mouffe tarafından hem liberal hem de müzakereci demokrasi modellerine yönelttikleri eleştiriler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Müzakereci demokrasi ve agonistik çoğulculuk gibi dallara ayrılmaktadır. Demokrasiyi, eşitlik, özgürlük gibi nosyonların daha derinine inerek ve farklı kimlikleri ön plana çıkararak sağlamayı teklif etmişlerdir. Radikal demokrasi genel olarak özne ve iktidarı, sabit ve merkezi kabul edilmediği, demokratik siyasetin söylemsel olarak inşa edildiği, demokrasinin uzlaşma yerine tartışma ve gerilim hali olarak görüldüğü anlamına gelmektedir. Bkz:Özdemir, E, (2018), *"Liberal Demokrasi Eleştirileri ve Radikal Demokrasi Teorisi",*Sosyal Bilimler Dergisi

[6] Gramsci'nin hegemonya nosyonu, bir grubun diğer gruplar üzerinde egemen olması anlamına gelmektedir. Ona göre diktatörlüğe ve zora dayalı iktidar rejimlerine karşılık, hegemonya alanı onay vermeyi baz alır. Siyasi (dayatıcı) ve sivil (hegemonya) toplum iç içe geçmiş kavramlardır. Gramsci, egemen olanın gücünü itaat edenlerin rıza göstermesiyle elde ettiğini ileri sürer. Hegemonya nosyonunda rıza gösterme ve kültürel yönlendirme öne çıkmaktadır. Bkz. Çoban, S (2012), *"Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm"*, First International Interdisciplinary Socia Inquiry Conference

tanımlar. İlk olarak iki kurama göre de iktidar sabit bir pozisyonda ele alınmaz, değiştirilip dönüştürülebilir ve yeni, yıkıcı pratiklere imkan açılabilir. İkinci olarak her iki kuram da toplumsal eylemin farklı şekillerinde iktidarla suç ortaklığı ilişkisinde bulunmasının yeni toplumsal pratiklerin meydana çıkmasının altını çizer. Butler'ın performatif siyaset önerisini bu iki esas üzerinde şekillendiği söylenebilir (Özkazanç,2018:31-32).

Butler'a göre ikili zıtlıklar (eril/dişil, kadın/erkek gibi) ve dışlama üzerine kurgulanan siyaset, toplumsal cinsiyet normlarını dil ve söylemler aracılığıyla inşa etmektedir, bu anlamda siyasal söylemlerin performatifliği (Özkazanç,2018:37) çerçevesinde kuramını şekillendirir. Butler, mevcut normları alt üst edici bir tekrar edimiyle toplum ve iktidar nezdinde özneleşme imkanına kavuşmayan bireyleri sahiplenip, politikasını bu alanda yürütmüştür. Böylelikle eşitlik, adalet ve özgürlüğün tüm özneleri kapsayacak şekilde ittifaklar üzerinden bir politika yürütülmesiyle mümkün olabileceğini öne sürmüş ve kuramını bu doğrultuda şekillendirmiştir. Dilin yaralayıcı etkisine ve bu etkinin nasıl performatif edimlerle dönüştürülebileceğinin imkanlarına dikkat çekerek ben ve öteki üzerine kurulu dışlayıcı siyaseti reddetmiştir. Hangi öznelerin özne sayılıp hangilerinin sayılmayacağını, hangi öznelerin yaşanmaya değer bir hayat olarak görüldüğü sorularını sorarak toplumsal cinsiyetin performativitesini *"kırılganlık"* la bağlantılı olarak ele almıştır. Bu durumun toplumda toplumsal cinsiyetini farklı deneyimleyen bireyler üzerinde şiddet, taciz ve ötekileştirilmeyle sonuçlandığına dikkat çeker (Butler,2010:19-21).

Toplumsal cinsiyeti ikiyle sınırlayan bir yerde durmak demek cinselliklerini ve toplumsal cinsiyetini norm dışı yaşayan özneleri hasta ve suçlu olarak görmektir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet pratiklerine dışlayıcı pencereden bakanlar "polis" işlevi görmektedir. Böylelikle devletin heteronormatif bakış açısını besleyerek onlarla suç ortaklığı yapılmış olur. Butler'a göre nefret suçlarının tek bir formu bulunmamaktadır. Hakim patriyarkal ve heteronormatif sistemin ayrımcı doğasında homofobi, mizojini ve transfobi gibi birçok türü bulunmaktadır. Ona göre bu suçların kendi içinde birçok farklılığı bulunsa da, bedenlerin nasıl hareket etmesi, nasıl görünmesi gerektiğini, arzuların ve bedenlerin nasıl algılandığına göre ötekileştirmenin ve şiddetin ne ölçüde

şekillendiğini belirleyen normların iktidar olduğu hakim sistemde, birbiriyle bağlantılı olduklarını görmek gerekmektedir. Aynı zamanda Butler'a göre "queer hareketi" güçlü bir politika izlemesi için homofobi ve mizojininin farklı çeşitlerinin yanında ırkçı, milliyetçi ve göçmen karşıtı politikalarla da savaşmayı gerektirmektedir. Güçlü bir sol hareketinin yürütülmesi için devlet şiddetine ve baskısına karşı mücadele edilmeli, mücadele verilirken de tartışmaların şekillenme biçiminin bazen bu şiddete nasıl katkılarda bulunduğunu görmek gerekmektedir (Butler, 2010:20-28).

1.9.Queer Feminist Politika

Queer teori ve feminist teorinin kesişiminde sentez bir teorinin olanaklarını ve gerilimlerini ortaya koyan Marinucci'ye göre, queer feminist bir politika tahayyülü demek dışladığı özne ve konuları kucaklayan ittifaklar feminizmi olarak tahayyül edilebilir. Ona göre queer feminizm senteziyle queer kavramların feminist kurama aktarılması; eş zamanlı olarak da cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik hususundaki feminist düşüncelerin de queer düşünce pratiklerine eklemlenmesi her iki kuramın açıklarını tamamlayan faydalı bir işbirliği imkanı sunar. Queer, cinsiyeti ve cinselliği merkeze alırken, feminizm de cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti baz alır. Böylelikle queer feminizm ittifakında feminizme cinselliği vurgulayan bir queer bakış, queere ise toplumsal cinsiyeti feminist bir perspektiften eklemek gerekir (Marinucci,2010:105).

Queer fenomen çeşitli yönelimleri içine alarak hakim sınırlayıcı iktidarın özne anlayışına karşı çıkmış, yeni özneleşme imkanlarının olasılığını açmıştır. Bu anlamda LGBTİQ+ ların ve her türlü kategorizasyon siyasetine karşı çıkan bireyler için özgürleşmenin ve eşitliğin politik zeminini oluşturmuştur. Feminizm içerisinde üçüncü dalgada ivme kazanan cinsel yönelimlere olan vurgu, farklı feminist hareketlerin oluşmasına, cinsel yönelim temelli feminist mücadelelerin hız kazanmasına neden olmuş, lezbiyen kadın, trans kadın ve cis kadın tartışmaları hız kazanmıştır. Bu eksende süreç içerisinde LGBTİQ+ hareket ile feminist hareket ortak mücadele alanlarına kavuşmuşlardır. Öyle ki günümüzde çoğu feminist örgüt ve yapılar, aynı zamanda LGBTİQ+ ların politik mücadelesini de vermektedir. Önceleri feminist mücadelenin patriyarkayla savaşı kadınların ikincilleştirilmesi üzerindeydi.

Ancak heteronormatif sistemin ötekileştirdiği farklı cinsel yönelimlerden bireyler hem eril ve baskıcı düzenle mücadele etmekte hem de mevcut normlara uymadıkları gerekçesiyle özne olarak var olma savaşı vermekte, bu açıdan iki kez dışlanmaktadırlar. Dışlananların ve ezilenlerin ittifakı olarak şekillenen politik mücadele alanında böylelikle artık *"heteropatriyarkal"* sistem eleştirisi ve dönüşümü çağrısıyla queer ve feminizm ortak düşünce pratiklerinde birleşerek "queer feminizm" ittifakı şekillenmiştir.

Her ne kadar ortaklıklar ön plana çıkarılsa da bu ittifaka hem feminist hem de queer çevrelerden eleştiriler de yöneltilmiş, kendi mücadele alanlarına uymadıkları yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Queer'ler feminizmin tarihsel olarak ikili karşıtlıkları merkeze alarak "kimlik" siyasetiyle şekillendiklerini özellikle kadın-erkek, maskülen-feminen ve cinsiyet-toplumsal cinsiyet temelli siyaset yaptıklarını ancak queer oluş itibariyle tüm normları sorguladıkları ve kategorizasyon siyasetine karşı oldukları gerekçesiyle feminizmi eleştirmişlerdir. Aynı zamanda feminizmin kategorizasyon siyasetinin yarattığı hiyerarşiye katkı sağladığını öne sürmüşlerdir. Bunun yanı sıra kimi feministler de queer fenomeni sınıf ve ırk gibi birçok farklılıkları önemsemedikleri gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Daha önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere mücadeleyi tüm ve olası yönelimlere açmanın, özellikle de kadın kimliğinin tam da belli kazanımları elde ettiği bir dönemde, feminizmin queerleşmesinin politik mücadeleye zarar verebileceğini söylemişlerdir. Feminizmin içindeki TERF tartışmaları ve farklı cinsel yönelimlere karşı ön yargıları da barındırması bu durumun sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Bu açıdan, queer bir toplumsal cinsiyet algısı, bu tip sorunlara çözüm olabilmektedir.

Her ne kadar tartışmalı ve belli gerilimleri olan bir ittifak söz konusu olsa da Butler queer fenomeni, feminizmin içerisinden ve feminizmin dışladığı kimlik konumlarından kurtarma ekseninde bir eleştiriye tabi tutmak olarak görür. Bunun sonunca queer feminizmin zaten feminist bir çizgide ve o çizgiyi aşan, dönüştüren bir yerde olduğunu söylemek mümkündür. Mevcut haliyle feminizmin belli özneleri ve özne imkanına kavuşamayanları dışlayıcı pratikleri tekrarlayıcı bir edimle iktidarın işine gelecek şekilde performe ettiği, bu açıdan queer bir etkiyle yeni siyaset yapma

imkanı kazanacağı düşülmektedir. Böylelikle feminizm queerleşerek kendi sınırlarını ve normlarını aşan, yaratıcı ve dönüştürücü bir pratiğe evrilecektir. Ezcümle, feminist politikanın alanlarına queer düşünce pratikleri, aynı zaman da queere feminist düşünce tahayyülleri eklenerek, ikili karşıtlıkların hüküm sürdüğü toplumsal cinsiyet, milliyetçilik, ırkçılık, militarizm ve siyaset gibi birçok alanlara yeni dönüştürücü pratikler getirilebilmektedir.

1.10. Karşı Cephe "Maskülenlik" Kavramı ve Teorik Altyapısı

Feminizm çalışmalarında ele aldığı toplumsal cinsiyet kavramıyla, kadınların eril iktidar ve zihniyet ekseninde ikincilleştirilmelerinin, belli kalıp normlara sıkıştırılmalarının bağlamlarını ortaya koyarak mücadelelerini ortak bir yöne, *eril tahakküm*e karşı yürütmüşlerdir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, kadınlar ve farklı kadınlık pratikleri üzerinden analiz edilmiş, erkeklerin ve maskülen cephenin toplumsal cinsiyet pratiklerinde ne durumda olduğu ve kendi aralarında hangi baskı ve hiyerarşi unsurlarını taşıdıkları sorgusu ayrı bir akademik disiplin olarak feminist çalışmalardan daha sonra incelenmeye başlanmıştır. Öncelikle erkek, kadının zıttı olarak tahayyül edilmektedir. "Maskülenlik" ya da "erkeksilik" ise eril olan, erkek gibi görünen ya da davranan, kadınsılığı reddeden (Kimmel,2013:96) öznelerin, eril rol kalıplarını, davranış biçimlerini betimleyen bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Öyleyse biyolojik indirgemeci bir anlamı da içine alan maskülenlik nosyonu, toplumsal cinsiyet bağlamında eril pozisyonlara işaret etmektedir.

Erkeklik çalışmalarının gelişmesinde, feminist çalışmaların zaman içinde ivme kazanan mücadeleleri ve bunun sonucunda elde ettikleri belli kazanımların zemin hazırladığı söylenebilmektedir. Başlangıçta küçük ve tartışmalı bir hareket olan "erkek kurtuluş hareketi" ve "erkek bilinçlendirme grupları", 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşmaya başlamıştır. Bu dönemdeki çalışmaların çoğu erkeklerin cinsiyet rolüne odaklanmış, feminizme sempatiyle yaklaşmış ve sınırlı analizlerle konuyu ele almışlardır. Böylelikle toplumsal cinsiyetin diğer bir hattı tartışmaya açılmıştır. Erkeklik çalışmaları 1977'li yıllara gelindiğinde ise toplumsal cinsiyetteki güç ve iktidar ilişkisine yönelmiştir. Bu çalışmalar kadınların tabi oluşuyla

erkekler arasındaki güç hiyerarşisinin, özellikle de gay ve siyah erkeklerin ezilmesi arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmüşlerdir. Ancak bazı erkeklik çalışmaları kadınlarla ilgili kararsız bir pozisyon alarak feminizme olan sempatinin sorgulanması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu açıdan kimi yazarlar erkeklerin ezilmesini kadınların ezilmesiyle bir tutarak, cinsler arasındaki baskı hiyerarşisini kabul etmemişlerdir. Yeni söylem ve dalgaların oluşmasıyla erkeklik çalışmaları esasen 1980 ve 1990'lı yıllara gelindiğinde ortaya çıkarılan ampirik çalışmalarla gelişmiştir (Connell,2005:24).

Erkeklik çalışmalarının önemli düşünce pratiklerinin, psikanalizin babası olarak görülen Sigmund Freud temelli analizlerden doğduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda Freud'un *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* adlı eseri, toplumsal cinsiyet tartışmalarına öncülük etmiştir. Freud çalışmalarında eril ve dişil nosyonların kökenlerine inerek bireyin cinselliğinin nasıl şekillendiğini ve aile ilişkilerindeki güç dengelerini farklı dönemlere ayırarak analiz eder (Horzum,2018:80). Freud'un "Oedipal Kompleks" adını verdiği bu proje, çocuğun annesiyle olan ilişkisinde özdeşimini ve bağını terk ederek yerine babası yani daha edilgen birini koyması sürecidir (Kimmel,2013:96). Bu doğrultuda Freud, çocukluk çağındaki cinsel göstergeleri beş evreli bir süreçte analiz eder. Bu evrelerden erkekliğin ne olduğu sorusuna üçüncü evre yani fallik evresini işaret eder. Çünkü bu evre *"libido"* kavramıyla ilgilidir ve Freud libidoyu etken ve eril bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu evrede çocuk annesi üzerine hükmetme gücüne sahip olduğu için, annesiyle olan ilişkilerinde etken olanın kendisi olduğunu düşünür. Ancak bu durum kendisinden daha etken olan babasının ortaya çıkmasıyla değişmekte ve babası tarafından hadım edilme korkusu yaşayan çocuk edilgen bir hale evrilmektedir. Bu doğrultuda Freud, babanınki gibi belli tehdit unsurlarından korunmak için başvurulan eylemsizlik alanlarını dişi ve edilgen olarak görmektedir. Bu durum her iki cinsiyetten çocuklar tarafından yaşanabilir, etken ve edilgenlik deneyimleri belli bir cinsiyete ait değildir, dolayısıyla erillik ve dişillik halleri durağan değildir ve değişkenlik gösterir (Horzum,2018:81). Böylelikle Freud, eril ve dişil değerlerin herkesin içinde bulunduğunu, insanların aslında biseksüel bir yapıda olduklarını iddia etmiştir (Connell,2005:9). Freud, yaptığı analizlerle doğallaştırılan erillik değerlerini

sorgulamaya açmış, sabitlik atfedilen eril ve dişil nosyonlarını bozguna uğratarak erkeklik çalışmalarına olan eğilime öncülük etmiştir.

Maskülenlik çalışmalarında bir diğer önemli isim Carl Gustav Jung olarak görülmektedir. Jung, adlandırdığı belirli arketipler ve bilinçdışına yaptığı vurguyla dişil eril nosyonlarını analiz etmiştir. Freud'un öne sürdüğü iddiayı sürdüren Jung'a göre de insanlarda dişil eril nosyonlar birleşik bir yapıda bulunur. Ancak erkekler dişil değerlerini, kadınlar ise eril değerlerini baskılamaktadır (Horzum,2018:82). Jung, yaptığı çalışmalarda *"persona"* adını verdiği sosyal çevrede inşa edilen benlik ile, *"anima"* olarak adlandırdığı bilinçdışında bastırılmış unsurlardan oluşan benlik algısını ayırmıştır. Ona göre dişil özelliklerin reddedilmesi ve bastırılması bu eğilimlerin bilinçdışında konumlanmasına sebebiyet vermiştir (Connell,2005:12). Jung, *"bu içerik zıt eşler motifidir ve eril bir unsurun her zaman dişil bir unsurla eşleştiğini"* ifade eder ve erkeğin içindeki dişil kısmı *"anima"* olarak tanımlar (Jung,2019:139). Jung, benzer şekilde kadının içindeki eril kısmı *"animus"* olarak adlandırır. Aralarındaki farkı ise şöyle tanımlar: *"anima ruh hali üretir, animus ise düşünce ve erkeğin ruh hali gölgeli bir arka plandan çıkarken, kadının da düşünceleri aynı ölçüde bilinçdışı olan eski varsayımlara dayanır"* (Jung,2020:31). Jung, anima ve animus özelliklerinin, diğer insanlara yani *persona*ya aktarılmasıyla bireyleşme sürecinin başladığını ve bu sürecin sonunda zıtlıkların bir bütün olarak birleştiğini belirtir. Ancak Jung dişil eril zıtlıklarının birleşmesini nötrlenme olarak ele almaz, dişil ve eril arasındaki dengenin kurulmasına dikkat çeker. Jung'ın arketipler üzerinden yaptığı çalışma feminist çevreler tarafından özcü olması, ikili düşünce sistemi üzerinden hareket etmesi, duygusal alanı dişille, düşünsel alanı ise erillikle bağdaştırması toplumsal cinsiyet normlarını sürdürdüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir (Horzom,2018:82-83).

Bourdieu'ya göre erilliğin tezahürleri yiğitlik, cesaret, kahramanlık çizgisinde, kavgacı, sert ve aktif olmakla ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda dişil olan üzerinde süre gelen bir tahakküm yaratmakta, üzerinde mülkiyet hakkı görerek cinsel edim ve daha birçok açıdan "sahip olma" kavramı üzerinden hareket etmektedir (Bourdieu,2015:33-36). Ancak "erkek hareketi" üzerine yapılan incelemelerde,

gerçekte çoğu erkeğin ataerkil ideolojinin dayattığı, egemen, sert ve dövüşçü eril imajına uymadıkları görülmüştür. Ona göre ataerkillik özünün terkibi ve kadınların boyun eğmelerini onaylayan ideoloji, erkeklerin kendi içinde toplumsal cinsiyet merkezli bir hiyerarşi sisteminin oluşmasını gerektirdi. LGBTİQ+ hareketinin de ortaya koyduğu gibi, eşcinsel erkekler olumsuz bir anlamda eril ideale uymadıkları gerekçesiyle lekeli ve dışlanan olarak görülmüşlerdir (Connell,2019:168-169). Bu bağlamda Connell, erkek hiyerarşisini genel olarak dört grupta inceler; hegemonik (baskın, idealize edilmiş) erkeklik, suç ortağı ve işbirlikçi erkeklik, madunlaştırılan (tabi/ tahakküm kılınmış) erkeklikler ve marjinalleştirilen erkeklik (Connell,2005:81). Bu bağlamda Connell hegemonik erkekliği, Gramsci'nin hegemonya kavramını baz alarak toplumdaki baskın erkeklik olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu erkeklik, oldukça kamusal ve idealize edilmiş olandır. Hegemonik erkeklik, kadınlar üzerinde bir güç oluşturduğu kadar tabi kılınmış erkekliklerle de bağlantılı olarak inşa edilir. En belirgin özelliği ise heteroseksüel erkek olmaları ve evlilik kurumuyla sıkıca ilişkili olmalarıdır. Bu açıdan patriyarkanın yeniden üretilmesine neden olan, erkeklik modelidir (Connell,2019:269-272). Connell, ataerkil düzenin imkanlarından faydalanan, paylarına düşeni alan erkekleri suç ortağı (Connell,2005:79) ve işbirlikçi erkek olarak tanımlar. Ona göre bu erkeklikler, patriyarkal düzenin onlara sağladığı gücün bilincindedir ve değiştirme gücünü de ellerinde bulundururlar. Fakat erkek ayrıcalığını tahsis eden hegemonik erkeklik düzenini işlerine gelecek şekilde devam etmesine ses çıkarmazlar. Bunun yanında hegemonik erkeklik tarafından idealize edilen erkeklik tanımına uymaya zorlanırlar. Connell, madun erkeği homoseksüel erkekler üzerinden ele alır. Ona göre erkeklik hiyerarşisinde eşcinsel erkekler, en alt düzlemde yer almakta, hegemonik erkeklik özelliklerinden dışlanan her şey anlamına gelir. Böylelikle hegemonik erkeklik tarafından "kadınlık" la özdeşleştirilirler. Ancak Connell, eşcinsel erkeklerin yanı sıra bazı heteroseksüel erkeklerin "hanım evladı" olarak görülerek "kadınsı" davrandıkları yönünde damgalandıklarına dikkat çeker (Connell,2005:78-79).

Connell'a göre marjinal erkeklik ise, erkekler arasındaki hiyerarşiye sınıf, etnisite ve ırk gibi bağlamlarla da yaklaşır. İşçi sınıfı, siyah ve beyaz erkekler gibi farklı kriterlere sahip erkeklerin arasındaki gerilimleri açıklar (Connell,2005:80). Siyah veya

işçi sınıfı gibi farklı kimliklerdeki erkekler, baskın gelen hegemonik erkeklerce ikincilleştirilmekte ve bu açıdan marjinalleştirilmektedir. Ancak yine de marjinal erkekler de kadına yönelik tutumlarda hegemonik erkekliğin pastasından paylarını almaktadır. Böylelikle Connell, erkekler cephesindeki hiyerarşiye dikkat çekerek hegemonik erkekliğin erkekler arasında da egemen güç olarak konumlandığını ortaya koymuştur.

1.10.1.Siyasal Arenanın Eril Tahayyülü: Siyasal Maskülenlik Kavramı

Toplumsal cinsiyet hegemonyası kadınları ve farklı yönelimleri öteki, geride kalan ve hassas olarak tahayyül etmekte; baskın eril değerlerini üstün görmektedir. Bu durum feminizmin sıkça ele aldığı ve eleştirildiği gibi hem kamusal alanı hem de özel alanı içine alan cinsiyet hiyerarşisine sebebiyet vermektedir. Yerleşik ikili düşüncede özel alanla bağdaştırılan kadın; aile, ev işleri ve çocuk bakımı gibi ev içi konularla pasif ve edilgen, erkekler ise kamusal alanda iş gören, son sözü söyleyen, etken ve aktif olan olarak tahayyül edilmektedir. Aynı zamanda cinsel hegemonyanın bir getirisi olarak sosyal ve siyasi alanlar heteroseksüel yönelim üzerinden şekillenmekte, kadın ve erkek "aile" kavramıyla birlikte ele alınmaktadır. Geleneksel ayrımla toplumsal cinsiyet rolleri tayin edilen bireylere, bu rollere uygun olarak toplumsal misyonlar yüklenmektedir. Böylelikle kamusal alanda da eril egemenliğinin bir sonucu olarak cinsiyetçi kurumlar biçimlenmekte, toplumsal cinsiyet normları siyasi ve sosyal alanlara entegre olarak kurumsal bir yapıya kavuşmaktadır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili,2018:5).

MacKinnon'a göre cinsiyetçi kurum ve yapıların başında modern ulus devlet gelmektedir. Ona göre *"Feminist anlamda devlet erildir. Yasalar, kadınları erkeklerin gördüğü şekilde görür. Liberal devlet, toplumsal düzeni meşruiyet normları, biçimleri, toplumla ilişkileri ve temel politikaları aracılığıyla zorlayarak ve yetkisini kullanarak erkek cinsinin çıkarları doğrultusunda oluşturur" (*MacKinnon,2015:188). Böylelikle modern ulus devlet, hegemonik ve ataerkil bir yapı olarak toplumsal cinsiyet temelli iktidar ilişkilerinin kurumsallaşmış yapısına işaret etmekte, kadını projenin dışında

konumlandırmaktadır. Devletin politikaları kadar kurumları da eril bir yapıdadır. Bu sayede devletin eril egemen yapısı kurumlarında da hakim olarak, ataerkillik yeniden üretilmiş olmaktadır(Çakır,2019:56-57). Devletin varlığını simgeleyen "ulus" kavramı da bu çerçevede ailenin reisi konumundaki erkektir. Devlet, eril üstünlüğüne ve kadın itaatine dayanmakta; vatan anneyle yani dişil değerlerle, devlet ise eril olan baba ile betimlenir. Kadınlar bu doğrultuda ulusun anneleri olarak devlet tarafından korunmalı, namuslu olmalı ve denetlenmelidir (Çakır,2019:114-115). Böylelikle devlet eliyle eril üstünlüğüne dayalı pratikler kadının tabiiyetini ve ikincil yurttaşlık tahayyülünü kurgulamakta, bu durum feministler tarafından eleştirilmektedir. Devlet iktidarının yürütülmesinin bir aracı olan siyaset mekanizması da bu doğrultuda erillik üzerinden şekillenmiştir.

Siyaset, gücü elinde bulundurma sanatı olarak tanımlandığında cesaret ve kahramanlıkla ilişkilendirilen erkeklerin ve eril değerlerin hakim olduğu bir "erkek kulübü" (Çakır,2019:318) olarak işlemektedir. Yapı ve öz itibariyle maskülen olduğu ön kabulüyle söylemler, kurumlar ve kurallar arasındaki ilişkileri önceden tayin eder (Coşkun, 2023:4). Siyasi oyunun kuralları erkekler tarafından eril standartlara göre şekillenmektedir. Bu bağlamda "siyaset ya da siyasetçi" nosyonları hep erkek olanı betimlemekte, siyasi davranış ve tutumların da eril olması beklenmektedir. Dolayısıyla kadın ve feminen değerlere, davranış şekillerine katı ve cinsiyetçi bir eğilimle yaklaşmaktadır. İkili karşıtlıklar üzerinden şekillenen dil maskülenliğin inşa edilip güç kazanmasında, kadınlığın erkeklik üzerinden, erkekliğin de kadınlık üzerinden tanımlanmasında kilit rol oynamaktadır (Önder Memiş,2017:563). Böylelikle söylemsel ve kültürel boyutta doğallaştırılan toplumsal cinsiyet normları, siyasetin eril bir alan olduğu yanılsamasını çoğu zaman kadınlar arasında da içselleştirilmesine neden olmuştur. Bu noktada eril söylem, erkeğin ve kadının rızası aracılığıyla patriyarkanın sürdürülmesini sağlamaktadır (Coşkun, 2023:3-4).

Tarihsel perspektifte feminist hareket, birçok sosyal ve siyasal kazanımları elde etmiş olsa da kadınların kadın olarak siyasal alandaki konumu ve temsili hala yetersizdir. Siyasetin içinde konumlanan maskülenliğin ayrılmaz bir parça olarak ele alınması, kadınların ve farklı kadınlık pozisyonlarının siyaseti "kirli" bir oyun olarak

görüp siyasetten uzaklaşmasına ya da "erkeksi siyaseti" reddetmesine yol açmaktadır (Shvedova,2005:34). Siyasetin içinde politika icra etmek ve bu alanda yükselmek isteyen kadınların önünde ise, "cam tavan "olarak adlandırılan eril zihniyet bariyerleri bulunmaktadır. Aynı zamanda siyasal (hükümet organları, parti içi, seçim sistemleri), sosyo-ekonomik (eğitim seviyesi, iş gücüne katılım, ev içi sorumluluk), ideolojik ve psikolojik (kültürel normlar, eril alan tahayyülünün kabulu, medyanın cinsiyetçi tasviri, özgüvensizlik) gibi bir dizi çeşitli engellerle de baş etmeleri gerekmektedir (Shvedova,2005.35-47). Siyasal katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına birçok ülkede %30 düzeyinde kota düzenlemeleri uygulanmaya başlansa da günümüz siyasal konjonktüründe eril zihniyet ve oluşum hala hakim tutum olarak devam etmektedir. Bu durum, siyasi arenada var olmak isteyen kadınların "maskülen" tarzda siyasi söylem ve tutum takınmalarının zorunluluk olarak görülmesine neden olmaktadır.

Siyasal maskülenlik ya da politik erkeklik kavramı Starck ve Saur'a göre; *"siyasi aktörler tarafından inşa edilen, onlara atfedilen veya sahiplenilen her türlü erkekliği kapsamaktadır. Bunlar siyasi alanın bir parçası olan veya onunla ilişkili olan bireyler veya kişi grupları, yani profesyonel politikacılar, parti üyeleri, ordu mensupları ve ayrıca siyasi hak talep eden veya elde eden vatandaşlar ve siyasi hareketlerin üyeleridir"* şeklinde tanımlanmaktadır (Starck ve Saur,2014:6-7). Bu tanım Coşkun'a göre her türlü erkekliği kapsadığı için hem kadınları hem de erkekleri içine alır. Böylelikle kadınların siyasette "erilleşme" pratiklerine dikkat çekerek hakim siyasal konjonktürde kadın siyasetçilerin sözde kadınlık değerleri üzerinden siyaset yapmalarının açmazlarına işaret eder. Erilliğin norm olarak kabul edildiği siyasi arenada, kadın siyasetçilerin kadınsı olarak tahayyül edilen bir tarzda siyaset yapmaları zayıflık ve beceriksizlik olarak algılanmaktadır (Coşkun,2023:4). Feminen siyaset, tek tip eril siyaset anlayışı yerine dişilikle özdeşleştirilen değerleri ve başka farklılıkları da göz önünde tutan, dolayısıyla da siyasi alanın çok daha geniş olarak tahayyül edildiği bir siyaset anlayışı olarak görülmektedir (Altındal,2009:353). Ancak siyasi arenadaki eril tahakküm, feminen olarak atfedilen değerleri bu alana "uygun" bulmayarak otoritesini kadınlara maskülenleşmeyi dayatarak tekrar tahayyül etmektedir. Bu durum siyasal maskülenlik yoluyla eril gücün yeniden nasıl üretildiğini

ifşa eder. Butler'a göre siyasi arenada eril dişil düalizmi siyasilerin sergiledikleri eylemler üzerinden açığa çıkmakta, performatif edimlerle sürdürülmektedir. Bu anlamda siyaset devamlı olarak performans icra etme eylemidir. Eril ve dişil olanın performatifliği kendi içerisinde dönüştürücü pratikleri de barındırarak, patriyarkanın tahakkümünü yenilikçi tekrarlarla yeniden dizayn edilebilme potansiyeli taşır. Bu bağlamda kadın siyasilerin siyasi performanslarını, eril egemen arenaya bir karşı duruş olarak görülebilmektedir (Coşkun,2023:3).

Siyasi arenada kabul görmek, süreklilik kazanmak isteyen kadınlar bir takım eril performanslar sergilemek mecburiyetinde kalabilmektedir. Bu durum, Goffman'ın *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adlı kitabında kişilerin günlük hayatta sergiledikleri performansları tiyatral terimlerle açıkladığı analiziyle örtüşmektedir. Bu çerçevede Goffman, performansı kişilerin izleyiciler önünde bulunduğu süre boyunca gerçekleştirdiği etki bırakan faaliyetler olarak; "kişisel vitrin"i ise cinsiyet, görünüş, konuşma kalıpları, yüz ve vücut ifadeleri olarak tanımlamaktadır (Goffman,2018:29-35). Görünüş ve tutum arasında bir tutarlılık beklenmektir. Kişi başkaları önünde toplumun idealize ettiği değerleri temsil eder. Bu çerçevede kişi performansına iyi bir duruş sergilemek istiyorsa standartlara uygun davranmak, idealize edilenle uyuşmayan davranışlarını gizlemek zorunda kalır. "Takım kavramı" ise, performansın kişinin özelliklerinden çok sahnelediği görevin getirdiği özellikleri göstermesini ifade eder (Hülür,2017:159-161).

Goffman'ın analizinde olduğu gibi kadınlardan, maskülenliğin hakim olduğu siyasi sahnede giydiği kıyafetlerin kadınsılığı yansıtmaması, sert ve otoriter bir söylem dili kullanması, maskülen bir duruş ve tavır takınmaları, idealize edilmiş erkeksi siyasi rollere uyuşmayan dişil yanlarını gizlemeleri, kadınsılığını evde bırakıp eril bir maske takarak siyasi performansını sergilemesi beklenmektedir. Aksi halde görevinin getirdiği niteliğe sahip olmadığı yönünde bir algı oluşturulmaktadır. Ancak kadın siyasilerin, siyasetin eril yapısında ciddiye alınma stratejisi olarak gördükleri eril performans ve söylemleri üstlenmeleri, siyasaldaki ataerkinin sürdürülmesine neden olmaktadır. Bu durum ataerkilliğin yoğun bir şekilde tüm topluma ve kurumlarına

nüfuz ettiği Türkiye'de olduğu kadar dünya siyasetinde de genel olarak aşılamamış bir durum olsa farklı ve yeni siyasi kadınlık performansları da açığa çıkmaktadır.

Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili, Türk kadın diplomatlarının sergiledikleri performanslar üzerinden yaptıkları çalışmada kadın diplomatların toplumsal cinsiyet performanslarında baskın olarak iki tür kadınlık performansı olduğunu incelemişlerdir. Bahsedilen kadın performansları, kadın erkekliği (*female masculinity*) ve hegemonik kadınlık (*hegemonic femininity)*'dır. Kadın erkekliği ya da dişil maskülenlik performansı, kadınlar tarafından erilliğin canlandırılması olarak, kadınlığın "basmakalıp" olarak belirlenen boyun eğme, duygusallık, edilgenlik gibi güçsüzleştirici buldukları yanlarını reddedip; rasyonellik ve atılganlık gibi eril nitelikleri benimsemesi anlamına gelmektedir. Bu kadınlar, eşitsizlikler üzerine şekillenen yapıya odaklanmak yerine eril arenadan pay almak istemektedir. İkinci olarak hegemonik kadınlık ise yoğun olarak kadınlık değerlerinin öne çıkarılması anlamına gelmektedir. Bu kadınlar annelik, beceri, empati, duygusal ve örgütsel anlamda kadınlık gibi dişil olduğu varsayılan değerleri sahiplenerek, ilk olarak kadınlıklarını öncelemişler, siyasal tutum ve pozisyonlarını bu anlamda şekillendirmişlerdir. Türk diplomasisinde dişil maskülenlik daha yaygın olarak görülmekle birlikte son zamanlarda hegemonik kadınlık performansları üstlenilmeye başlanmış, siyasal açıdan kadınlık performanslarının onları daha da güçlendirdiğini vurgulamışlardır (Süleymanoğlu-Kürüm ve Rumelili,2022:3-10).

Maskülen siyasi arenada kadınların dişil maskülenlik performansını üstlenmeleri erilliğin yeniden icrasına ortak olurken, hegemonik kadınlık performansını sergilemeleri ise siyasete hakim olan toplumsal cinsiyet normlarının yeni ve dönüştürücü pratiklerini açığa çıkartmaktadır. Ancak kadın siyasilerin performanslarını incelemek için sadece bahsedilen iki kategori üzerinden gitmek yanlış olacaktır. Toplumsal cinsiyet performansları ikili karşıtlıklardan çok daha fazlasını, yeni olasılık imkanlarını açığa çıkartmaktadır. Görülüyor ki günümüz siyasal arenasında kadınların siyaseti icra etme performansları çeşitlilik göstermektedir.

1.11.Eril, Dişil ve Bütünleşik Liderlik Tarzları

Liderlik, kişi, grup ya da topluluklara öncülük etmek, bir gayeye yönlendirmek, otoriteyi ve gücü elinde bulundurarak yönetme işlevini yerine getirmek olarak tanımlanabilir. Liderlik etmek, vizyon sahibi olmayı gerektirir, kişi ya da kitleleri peşinden getirebilme yeteneğiyle ilişkilidir. Bu anlamda liderin, liderlik tarzı örgütün gayelerine ulaşmasında önemlilik arz eder (Erdem ve Dikici,2009:199-200). Siyasi liderlik kavramı da gerek ülke yönetimi gerek ise partinin başında veya parti içi önemli pozisyonlarda siyasi karar alma ve uygulamada otorite sahibi olan, üyelerini belirlenen hedefler doğrusunda yönlendiren ve siyasi oluşumu belli gayelere ulaştırmaya çabalayan kişi anlamına gelmektedir. Siyasi liderler toplumun genel menfaatlerini gözetirken, aynı zamanda bir siyasi görüşü de temsil etmektedir (Bozduman,2020:266). Siyasi liderler, toplumun bütününe hitap ederek bireylerden kabul görmek ve onları temsil etmek gayesinde performanslarını sergilerler. Toplumda idealize edilen lider tarzı, erkek olmakla ve erillikle özdeşleştirilmekte, siyasi liderlik erkeklik üzerinden tahayyül edilmektedir. Bu bağlamda siyasi liderlik kavramı toplumsal cinsiyet normlarıyla yakından ilişkilidir. Siyasal alanda bireylerin sergiledikleri siyasi performanslar eril dişil düalizmi üzerinden ele alındığından dolayısıyla siyasi liderlerin siyaset yapma tarzları bu nosyonlar üzerinden değerlendirilmektedir. *Ancak bu terimler görecelidir, mutlak değil: Bir erkek "dişil" bir şekilde ve bir kadın "eril" bir şekilde davranabilir; bu sadece toplumlarındaki belirli geleneklerden saptıkları anlamına gelir* (Hofsteded,2010:137).

Siyasaldaki hakim maskülen beklenti, kadın siyasi liderlerin “dişil” performanslar sergilediklerinde liderlik vasıflarının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu durum günümüzde zaman zaman aşılmış gibi görünse de hala benzer bakış açılarının olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda eril liderlik; bağımsız, objektif, girişken, mantıklı, analitik, sert ve kararlı olmakla birlikte aynı zamanda rekabetçi, iradeli, risk alan, hızlı karar veren, baskın, hırslı, görev odaklı olmak gibi eril özelliklerle öne çıkarılmaktadır. Dişil liderlik ise erilliğe kıyasla daha ilişki odaklı, annelik içgüdüsüyle hareket eden, sevecen, empatik, sezgisel, şefkatli, sıcak, nazik, anlayışlı, başkalarını düşünen, yardımsever, destekleyici, özverili ve işbirlikçi özelliklere sahip liderler olarak

tanımlanmaktadır (Yüksel ve Sağdaş, 2022:1072; Arslan Kurtuluş ve Özen Kutanis,2015:242). Bu bağlamda bu özelliklere sahip olup olmama kriteri üzerine eril liderlik ve dişil liderlik tarzlarında ayrım yapılmakta, kadınlık ve erkeklik toplumsal normları üzerinden hareket edilmektedir. Ancak gelişen ve sürekli değişen toplumsal, siyasi ve ekonomik konjonktürde liderlik tarzlarının da gelişmesi ve dönüşmesi gerektiği düşünülmekte, bu anlamda farklı liderlik tarzları arayışları da söz konusu olmaktadır. Bu doğrultuda bir bakıma "melez" olarak biçimlendiğini söyleyebileceğimiz, dönüştürücü liderlik tarzı öne çıkmaktadır.

Dönüştürücü olarak adlandırılan liderlik tarzında, toplumsal cinsiyet rolleri merkezli kriterlerin eril dişil liderliğe kıyasla daha az öne çıktığı söylenebilmektedir. Dönüştürücü liderlik tanımının üzerinde net ulaşılmış bir tanımını yapmak güç olsa da genel olarak örgütsel değişimlere uyumlu, daha az hiyerarşik, daha esnek ve kitlesini güçlendirmeye odaklı olma gibi daha ılımlı yaklaşımlara vurgu yapmaktadır. Dönüştürücü lider, vizyon sahibi, çalışanlarını karar alma süreçlerine aktif olarak dahil eden, gelişimlerini destekleyen ve düzenli bir şekilde geri bildirim sağlayan bir anlayışa sahiptir (Arslan Kurtuluş ve Özen Kutanis,2015:237-242). Aynı zamanda lider, bireyselleştirilmiş ilgiye önem vererek özel ihtiyaçları ve duyguları önemsemekte, entelektüel uyarımla da iş ile ilgili birtakım yargıların ve fikirlerin yeniden ele alınması gerektiği konusunda teşvik edicidir. Böylelikle dönüştürücü liderlik androjen nitelikleri bazında genel kabul gören dişil liderlik tarzlarıyla daha uyumlu görünmekte, kadınlar için avantajlı olabileceği düşünülmektedir (Eagly ve Carli,2003:816). Dönüştürücü liderlik eril ve dişil değerleri birlikte ele alması, liderlik tarzlarına yeni ve dönüştürücü pratikleri eklemesi, değişim ve ilerlemeye odaklanmasıyla performatif bir etki yaratmaktadır.

1.12.Türkiye'den ve Dünya'dan Farklı Kadın Liderlik Örnekleri

Kadınların siyasi liderlik tarzlarına bakıldığında çeşitli ülkelerde birbirinden farklı kadın liderlik performanslarının olduğu görülmektedir. İlk olarak Dünya siyasetinde etkin bir kadın lider olan Margaret Thatcher, İngiltere'nin ilk ve tek "kadın" başkabakanı olarak öne çıkmaktadır. Muhafazakar Parti üyesi olan Thatcher,

millitvekili seçildiği dönemde, partisi içinde eril egemen çoğunluktaki siyasi arenanın cinsiyetçi önyargılarıyla baş etmiş, baskın bir siyasi figür olarak öne çıkmıştır. Muhafazakar bir aileden gelen Thatcher, disiplinli, çalışkan ve tutumlu olmasıyla bilinmektedir. Kendi döneminde çok az kadının okuduğu Oxford Üniversitesi Kimya bölümünü çok genç bir yaşta okuması ardından da Hukuk bölümünü kazanıp bitirmesi aynı zamanda hırslı ve zeki olduğunu göstermektedir (Purvis,2013:1015). Thatcher'ın, siyaseten yükselişi 1950 ve 1951 İngiltere genel seçimlerinde Muhafazakar Parti'den aday olmasıyla başlamış, seçimi kaybetse de siyaseten kendini göstermeyi başarmıştır. 1951-1964 yılında parlamentoya girmiş, daha sonra ise elektrik ve yakıttan sorumlu olarak Gölge Kabine'de görev almıştır. 1970 yılında ise Muhafazakar Parti'nin başa geçmesiyle kabinedeki tek bakan olarak Eğitim ve Bilim Bakanı olmuştur. Thatcher parlamentoda görev yaptığı esnada birçok cinsiyetçi söylemlerle hedef haline gelmiş, bu durum siyasi performansında "erkek"lere karşı sert ve alaycı davranmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Thatcher, 1975 yılında ise Muhafazakar Parti'nin lideri olarak seçilmiş, partidaki tüm eril ağırlığın eleştirilerine rağmen partinin ilk kadın lideri olmuştur. 1979 yılında ise İngiltere'nin ilk kadın başbakanı olarak, "Dünya'nın en güçlü kadını" olarak anılmaya başlanmıştır (Özdikmen ve Kartın,2021:53-55). Başbakanlığı sırasında Thatcher giyim tarzı, saç şekli, konuşma biçimi gibi birçok konuda eleştirilerin hedefi haline gelmiş, görünüş ve tarzını yumuşatması gerektiği öne sürülmüştür. Thatcher sert, dominant, hırslı, zeki ve mücadeleci bir "kadın" siyasi örneği olmasının yanında iş birliğinden çok tartışma ve yüzleşme üzerine kurulu bir "güç" siyaseti tarzını benimsemiştir. Kadın bir siyasi lider olmasına karşı feminist bir lider olmadığı söylemlerinde ve politikalarında görülmektedir. Ona göre kadınlar ve erkekler ayrı yaratılmadığı için kadınlara karşı "kadın dostu" politikalara da gerek yoktur. Parti içerisinde de başarılı olarak öne çıkan başka kadın siyasileri terfi ettirmemesi bu durumu kanıtlar niteliktedir (Purvis,2013:1016).

Thatcher başbakanlığı görevi sırasında uyguladığı sıkı ekonomi politikalarına ve sert, kararlı, fikirlerini sonuna kadar savunan mizacıyla adından "The Iron Lady" (Demir Hanımefendi) olarak bahsedilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda uyguladığı politikalar nedeniyle "Thatcherizm" kavramı ortaya çıkmış, kavram

Thatcher'ın uyguladığı neoliberal politikalara ve mahkumiyet politikasına karşı mücadeleyi tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Thatcher, başkanlığı döneminde İngiliz kolonisi olan Falkland Adaları'nın Arjantin tarafından işgal edilmesi, en büyük siyasi sınavı olarak görülmüş, adaların tekrar ele geçirilmesiyle de başkanlık performansındaki sınavını geçtiği düşünülmüştür. Thatcher adalara askeri güç göndererek, ABD'deki Ronald Reagan hükümetinin desteğiyle Arjantin kuvvetlerinin adadan çıkarılması, Thatcher'ın kariyerinde siyasi bir ivme yaratmıştır (Özdikmen ve Kartın,2021:55-58).

Margaret Thatcher her ne kadar kendisine muhalefetin artmasına rağmen üç dönem üst üste başbakan seçilmiştir. Thatcher muhafazakar bir partide kadın lider olmayı başarması açısından önemli bir siyasi figürdür. Bu bağlamda partisinde kendisine yöneltilen cinsiyetçi saldırıları, maskülen bir siyasi duruş ve performans sergileyerek aştığı görülmektedir. Bunun yanında kendi kişilik özelliklerinin de eril bir çizgide olduğu bilinmektedir. Thatcher; sert, otoriter, müzakereye açık olmayan, rekabetçi, baskın gibi eril duruş ve söylemleriyle dişil maskülen bir siyasi performans sergilemiştir. Kendisinden sonra gelen "kadın" siyasetçilerin de benzer özellikleri göstermesi durumunda "Thatcher" benzetmesi üzerinden ele alınmaları, kadınların siyasaldaki maskülen performanslarına öncülük ettiği söylenebilmektedir.

Almanya'nın ilk "kadın" Şansölyesi olarak seçilen Angele Merkel ise Thatcher'dan farklı bir "kadın" siyasi liderlik örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Forbes dergisi 2020 yılında "Dünya'nın en güçlü kadını" olarak Merkel'i seçerek, 10 kez üst üste bu ünvanı elde etmiştir. [7] Merkel Almanya'nın Doğu ve Batı Almanya olarak ayrıldığı bir dönemde ailesiyle Doğu Almanya'ya giderek gençlik yıllarını soğuk savaş döneminde geçirmiştir. Eğitimini başarılı bir şekilde tamamlayan ve Fizik dalında doktorası bulunan Merkel'in siyasi kariyeri, 1990 yılında Hristiyan Demokrat Partisi'ne üye olmasıyla başlamış, Kadın ve Gençlik Bakanlığı göreviyle devam etmiştir. Merkel, Alman Hristiyan Demokrat Birliği (CDU)'nin Almanya Sosyal Demokrat

[7] "Angela Merkel, Christine Lagarde And Kamala Harris Top Forbes' 100 Most Powerful Women List",*Forbes,*08.12.2020, https://www.forbes.com/sites/forbespr/2020/12/08/angela-merkel-christine-lagarde-and-kamala-harris-top-forbes-100-most-powerful-women-list/?sh=350575e51a5f, (09.05.2021)

Partisi(SPD)'ne yenildiği dönemde kabinede yer alarak Doğu Almanya'dan gelen kadınları, Batı Almanya'da temsil etmiş, dönemin Doğu'dan gelen kadınlara bakış açısına rağmen başarılı bir siyaset yürütmesiyle öne çıkmıştır. Merkel, partisinin başındaki isim olan Helmut Kohl'u aralarındaki ilişkinin çok yakın olmasına rağmen bir bağış kampanyasında ortaya çıkan durum nedeniyle eleştirerek istifaya davet etmiş, istifanın üzerine Kohl yerine partisinin başkanlığına geçmiştir (Hafızoğlu ve Altan,2021:50). Merkel 2005-2021 yılları arasında dört kez başbakan seçilerek "Almanya Şansölyesi" olarak görev yapmıştır. Başkanlığı sırasında nezaketli, ılımlı, kendinden emin, sakin, çalışkan bir siyasi performans sergileyerek hem ülkesinde hem de dünya siyasetinde liderliğinin öne çıkmasına neden olmuştur. Merkel uyguladığı politikalarda kimi zaman kararlı sert, kimi zaman birleştirici bir tavır alması, olaylar karşısında sakinliğini koruyarak hareket etmesi Almanca'da "merkeln" olarak adlandırılan tepkisiz kalmak anlamına gelen fiilin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ermağan,2021:319). Merkel kendisiyle özdeşen eşkenar dörtgen el hareketi, Almanca'da "Merkel-Raute" olarak adlandırılmaktadır. Merkel bu hareketiyle uzlaşmaya açık, kendinden emin, konu hakkında bilgili biri olduğu izlenimini vermektedir.

Görsel :1 Merkel'in el hareketi[8]

[8] "Angela Merkel Hakkında Son Haberler", *Tag24*, https://www.tag24.de/nachrichten/politik/deutschland/politiker/angela-merkel, (09.05.2021).

Merkel başbakanlık dönemi boyunca birçok krizle karşı karşıya gelmiş, kriz yönetiminde başarılı liderlik performansıyla öne çıkmaktadır. Özellikle uyguladığı ekonomi politikalarıyla Almanya'yı 2008 krizinden çıkarmayı başarması ve Avrupa ekonomisine de etki etmesi, Covid 19 ve Brexit sürecindeki tutumları hem ülkesinde hem dünya siyasetinde etkin bir lider olarak görülmesine neden olmuştur.[9] Aynı zamanda Merkel'in Afganistan, Suriye gibi ülkelerden artan çatışmalar nedeniyle meydana gelen göçmen krizine *"biz yapabiliriz"* sloganıyla "açık kapı" politikası izlemesi, Nobel Barış Ödülü adayı olmasına neden olmuştur. Ancak bu durum hem ülke içinden hem de Avrupa Birliği'nden tepki almasına neden olmuştur (Beşer,2018).

Merkel partisinin çizdiği net çizgileri aşarak, kendine özgü bir politika yapma şeklini ortaya koymuş, sorunlara sakin ve pragmatik çözümler getirmiştir. AB içerisinde etkin bir yere sahip olması liderliğinin gücünü yansıtmaktadır. Merkel'in siyasi yaşamında gösterişten uzak, az konuşup çok düşünen bir tutum alması ülkesinde güçlü bir lider özelliği taşımadığı nedeniyle kimi zaman eleştirilse de uyguladığı güçlü siyasi politikalarıyla bu anlayışı tersine çevirmiştir (Hafızoğlu ve Altan,2021:51-53). Merkel kendini feminist olarak tanımlamaktan kaçınsa da Hristiyan Demokrat partisi içerisinde eşitliği teşvik eden politikaları ve uzlaşmacı tutumuyla güçlü ve etkin bir kadın lider olduğunu kanıtlamaktadır (Mushaben,2018:83).

Merkel uzun yıllar eşcinsel evlilik hakkının karşısında bir tutum sergilemiştir. Ancak Merkel daha sonra lezbiyen bir çiftin fikrini değiştirdiğini belirterek, kararı parlamentoya bırakmıştır.[10] Merkel oylama sırasında karara destek vermese de kendi fikri farklı olsa dahi konunun parlamentoda oylanılması gerektiğini savunan demokratik bir yol izlemiştir. Oylama sonunda eşcinsel evlilik hakkı Almanya'da parlamentodan geçmiştir. Merkel çözüm odaklı, anlayışlı, sakin bir siyasi peformans sergileyerek dişil, pragmatik, görev odaklı, mantıklı, kararlı olma gibi eril özellikleri

[9] Karadağ, Cüneyt, "Çalkantılı dönemde uzlaşmacı kişiliği ile iz bırakan lider: Merkel", *AA,*23.09.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/calkantili-donemde-uzlasmaci-kisiligi-ile-iz-birakan-lider-merkel/2372667, (30.10.2021)

[10] "Almanya'da eşcinsel evlilik yasası parlamentodan geçti", *BBC News Türkçe,* 30.06.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40454281, (10.09.2021)

de barındıran kendine özgü siyasi performansıyla hem kendi ülkesinde hem de dünya siyasetinde "yeni siyasi kadınlık" performansı sergilediği görülmektedir.

Fransız'da sağ ideolojiye sahip bir siyasi pozisyonda olan Marine Le Pen, Ulusal Birlik Partisi'nin lideri olarak söylemleri ve eylemleriyle dünya siyasetinde öne çıkmaktadır. Partisinin liderliğini kendisinden önce babası sürdükmekte iken, 2011 yılında parti başkanlığına Le Pen geçmiştir. Bu dönem yürüttüğü kampanyalarda namaz kılan insanları Nazi işgaline benzettiği, başörtülü ve peçeli insanları *"sokaklarda tanklar ya da askerler yoktu ama yine de bir işgaldi"* gibi söylemleriyle islamofobik ve ırkçı tutumu dolayısıyla çokça eleştirilmiştir. Le Pen söylemlerinde "islamı" ve "başörtüsünü" Fransız devletine karşı bir tehdit olarak gördüğünü belirtmektedir.[11] Asıl mesleği avukatlık olan Le pen, Fransa'nın Cumhurbaşkanı olan Emmanuel Macron'a karşı etkin ve sert muhalefet yürütmesi, sağ ideolojiyi yansıtan söylemleriyle dikkat çekmektedir. Le Pen siyasi geçmişinde 2004 ve 2017 yılları arasında Avrupa Parlamentosu'nda görev yapmış, 2017 yılında ise milletvekili olabilmek adına parlamentodan ayrılmıştır. Le Pen Time dergisinde 2011 ve 2015 yılları arasında dünyanın en etkili insanları arasında yer almıştır.[12] Marine Le Pen söylemlerindeki sert ifadelerle islamafobik, ırkçı ve göçmen karşıtı olmakla suçlanmaktadır. Le Pen Cumhurbaşkanı olduğunda eşcinsel bireylerin evlenme haklarıyla ilgili kanunu iptal edeceğini söyleyen söylemleriyle aynı zamanda homofobik bir tutum sergilemektedir. Söylemlerinde çoğunlukta eril bir dil kullanması, sert, rekabetçi, baskın, bireylerin özgürlüklerine saygı duymayan bir siyasi tutum alarak katı bir dişil maskülenlik performansı sergilemektedir.

Siyasette "yeni bir kadınlık" performansı sergileyen ve hem Finlandiya'da hem de Dünya'da en genç kadın siyasi lider ünvanını alan Sanna Marin, 10 Aralık 2019'da henüz 34 yaşında iken Finlandiya'nın Başbakanı olmuştur. Başbakanlık görevinden önce ise 2015'ten itibaren Finlandiya Parlamentosu'nda üye olarak, 6 Haziran 2019 ve

---

[11] "Fransa seçimleri: Aşırı sağcı Le Pen'in uzun süredir devam eden iktidar arayışı", *BBC News Türkçe,23.04.2022*, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61169443*, (05.06.2022)*

[12] "Marine Le Pen Kimdir?", *Hürriyet,* 11.04.2022, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/marine-le-pen-kimdir-kac-yasinda-fransa-cumhurbaskani-adayi-marine-le-pen-hakkinda-bilgiler-42040908, (05.06.2022)

10 Aralık 2019 tarihleri arasında ise Finlandiya'nın Ulaştırma ve Haberleşme Bakanı olmuştur. Marin, Sosyal Demokrat Partisi'nden seçilerek Başbakan olmuştur. Sanna Marin, lezbiyen ebeveynlere sahip olarak *"gökkuşağı ailesinden"* geldiğini söylemektedir.[13] Bu anlamda Sanna Marin LGBTİQ+ hareketine açık desteğini sunmakta, Onur Yürüyüşleri'ne katılım sağlayarak destek olmaktadır. Marin, trans haklarıyla ilgili yasa çıkartılacağını da taahhüdünü vererek, cinsel yönelimler üzerinden dayanışma siyaseti yürütmektedir.[14] Feminen bir siyasi duruş sergileyen Marin, sosyal medyayı da aktif kullanmaktadır. Sosyal medyadaki paylaşımlarında göğüs dekolteli fotoğraflarının uygunsuz bulunması ve aynı zamanda bir partide dans ettiği videoları paylaşması nedeniyle siyasi lider normlarına uymadığı yönünde eleştirilmiştir. Bu dönem sosyal medyada #SolidaritywithSanna (Sanna'yla Danışma)[15] etiketiyle ve benzer kıyafetlerle poz verilerek Marin'e destek paylaşımları yapılmıştır. [16] Marin hakkındaki eleştirilere "*Şimdiye kadar bulunduğum her pozisyonda, cinsiyetim hep başlangıç noktası oldu. Ben genç bir kadınım, orta yaşlı bir adamdan daha iyi ve daha kötü değilim"*[17] diyerek cinsiyetçi eleştirilere karşı duran söylemlerde bulunmuştur. Marin bir sonraki seçimlerde muhafazakar Ulusal Koalisyon Partisi'nin seçilmesi üzerine istifa ederek, milletvekili olarak siyasi kariyerine devam edeceğini belirtmektedir. Marin LGBTİQ+ mücadelesini açıkça destekleyen, siyasi norm kalıplarına uymayan, özgürlükçü, feminen bir siyasi duruş göstererek "hegemonik kadınlık" performansı sergilemiştir. Sanna Marin ile aynı siyasi çizgide olan Jacinda Arden ise Yeni Zelanda'nın üçüncü ve genç kadın başbakanı olarak 26 Ekim 2017 tarihinde Yeni Zelanda İşçi Partisi'nden seçilmiştir.

---

[13] "Dünyanın en geç başbakanı Sanna Marin kimdir?", *Cumhuriyet,* 18.08.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dunyanin-en-genc-basbakani-sanna-marin-kimdir-neden-gundemde-sanna-marin-kac-yasinda-hakkinda-bilinmeyenler-neler-1971172, (03.09.2022)

[14] "Finlandiya Başbakanı Marin, Helsinki'deki Onur Yürüyüşü'ne katıldı", *T24, 03.07.2022, https://t24.com.tr/haber/finlandiya-basbakani-marin-helsinki-deki-onur-yuruyusu-ne-katildi-bugun-esitligi-kutluyoruz,1044233, (05.08.2022)*

[15] "Finlandiya Başbakanı Sanna Marin'e dans videolu destek yağıyor", *Bianet,22.08.2022,* https://m.bianet.org/kadin/toplumsal-cinsiyet/266134-finlandiya-basbakani-sanna-marin-e-dans-videolu-destek-yagiyor, (23.09.2022)

[16] "Finlandiya Başbakanı Marin'in göğüs dekolteli pozu sosyal medyada tartışma yarattı",*Euronews,* 15.10.2020, https://tr.euronews.com/2020/10/15/finlandiya-basbakan-marin-in-gogus-dekolteli-pozu-sosyal-medyada-tart-sma-yaratt, (23.09.2022)

[17] "Dünyanın en geç başbakanı Sanna Marin kimdir?", *Cumhuriyet,* 18.08.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dunyanin-en-genc-basbakani-sanna-marin-kimdir-neden-gundemde-sanna-marin-kac-yasinda-hakkinda-bilinmeyenler-neler-1971172, (23.09.2022)

Ardern, agnostik (Tanrı'nın varlığına şüpheci yaklaşım) inancına sahip olmasına rağmen bağlı bulunduğu kilisenin homofobik tutumuna karşın kiliseden ayrıldığı bilinmektedir. Arden hem kadınlara hem de LGBTİQ+ bireylere karşı açık desteğini sunmakta, kürtaj yasağının kaldırılması, parasız eğitim, çocuk yoksulluğunun ortadan kaldırılması için mücadele vermiştir. Aynı zamanda Yeni Zelanda'da da gerçekleşen cami saldırısı sonrası gösterdiği hassas, üzüntülü ve destekleyici siyasi performansıyla takdir toplamıştır.[18] Ardern sosyal medyayı aktif kullanmasıyla ve aile yaşamıyla ilgili güncel paylaşımlarıyla siyasi normlara uymayan bir tutum sergilemektedir. Aynı zamanda parlamentoda yarısının kadınlardan ve %11'inin LGBTİQ+ bireylerden oluşmasıyla ve yeniden seçilirse *"eşcinsel onarım terapilerini yasaklayacağız"* söylemiyle cinsel yönelimlere karşı destekleyici, özgürlükçü, şefkatli, yardımsever bir siyasi tutum sergilemekte, dişil özelliklerini öne çıkartmakta "hegemonik kadınlık" performansı göstermektedir. Arden 14 Ekim 2023'teki genel seçimlerde yarışmayacağını *"enerjim kalmadı, artık bu işin hakkını veremem"* [19]söylemiyle bildirmiştir. Bu tutumu görevinden ülkesine yararlı olmayacağını düşündüğü bir noktada bırakabildiği yönünde değerlendirilmiştir.

Sırbistan'da 2017'de göreve gelen ilk kadın ve açık kimlikli lezbiyen başbakanı olan Ana Brnabic, Sırbistan halkının büyük çoğunluğunun Ortadoks Hristisyan olduğu ve eşcinselliğin hoş karşılanmadığı bir ülkede görev yaparak, "yeni bir siyasi kadınlık" performansı sergilemektedir.[20] Sırbistan Devlet Başkanı Aleksander Vuçiç tarafından göreve getirilen Brnabic, görevi sırasında eşcinsel partnerinin doğum yapması üzerine bu durum *"dünyada bir ilk"* olarak değerlendirilmiştir.[21] Brnabic Sırbistan'da yıllar sonra düzenlenen Onur Yürüyüşleri'ne de katılım göstermekte, Sırbistan'ın geçmiş yıllardaki homofobik tutumunun değişmeye Brnabic ile değişmeye başladığı üzerinde

[18] "Jacinda Ardern kimdir?",*BBC News Türkçe,* 21.03.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47651471, (23.09.2022)
[19] "Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Arden istifa etti", *Medyascope, 19.01.2023,* https://medyascope.tv/2023/01/19/yeni-zelanda-basbakani-jacinda-ardern-istifa-etti-enerjim-kalmadi-artik-bu-isin-hakkini-veremem/, (23.09.2022)
[20] "Ana Brnabiç Sırbistan'ın ilk kadın ve eşcinsel başbakanı oldu",*NTV, 16.06.2017,* https://www.ntv.com.tr/dunya/brnabic-sirbistanin-ilk-escinsel-basbakani-oldu,ZS15l663ekKTbTgE7711Ag, (23.09.2022)
[21] "Sırbistan Başbakanı'nın eşcinsel partneri doğum yaptı", *BBC News Türkçe,* 21.02.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47313910, (24.09.2022)

değerlendirmeler yapılmaktadır. Cinsel yönelimi üzerine gelen sorulara Brnabic *"Sırbistan farklılıklara saygı duyar. Bugün benim vermek istediğim mesaj budur"* yanıtını vererek, cinsel yönelimlerin siyasi liderliği engelleyecek bir durum olmadığı, kendisinin bu durumun kanıtı olduğunu söylemektedir.[22] Brnabic'in maskülen bir lezbiyen tarzı sahip, özgürlükçü ve destekleyici bir tutum sergilemektedir. Aynı zamanda "yeni ve alışılmadık" bir siyasi kadınlık performansı sergilediği görülmektedir.

Türk siyasi sahnesinde ilk ve tek "kadın" başbakan olan Tansu Çiller, Türk siyasetine adını Doğru Yol Partisi'nin Genel Başkanı olarak duyurmuştur. O dönem DYP, "ihtiyarlar heyeti" olmakla ve eskiye dönük bir profil çizmekle suçlanmaktadır ve bu durum Çiller'in partiye katılmasının ardından partinin gençleşme dinamiklerinin sağlanacağı düşüncesiyle aşılmaya çalışılmıştır (Arat,1998:6). Bu bağlamda Çiller, siyasete atılmadan önce üniversitede ekonomi profesörü olarak görev almış, çağdaş, eğitimli, batılı bir kadın figürü olarak hedeflenen modern kadın imajına uymaktadır. Çiller partisinin 1993 ve 1996 yılları arasında DYP ve SHP koalisyon hükümetinde başbakan olarak görev yapmıştır (Yılmaz, 2016:111). Çiller, Türk siyasetinde hakim olan "erkek" lider zihniyetini kırarak "kadın" bir başbakan olmanın ilk örneğini sunması açısından önemli bir figürdür. Ancak Çiller'in lider pozisyonuna yükselmesi, tepeden inme bir durum olarak, "kadınlığı" üzerinden bir imaj çalışması yapılması üzerine olmuştur (Demirkürek, 2011:140). Çiller başbakan olduğunda kadınsı giyim tarzına ve kadınlığını öne çıkaran tutumlarına rağmen "erkek gibi kadın" imajını benimsemiş, kadınlığını siyasi performanslarında bir araç olarak kullanmıştır. Çiller başbakan seçildiği dönemde kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümüne meydan okuyacağını söylese de, görev süresince kadın sorunlarıyla ilgilenmemiş, bu açıdan kendisini destekleyen kadınlar tarafından tepki alarak, "kadın kılığına giren bir erkek" olduğu yönünde eleştirilmiştir. Bu anlamda kadın konularında destekleyici bir tutum sergilemeyerek, toplum içerisinde geleneksel rollere atıf yapmış, kadın odaklı bir misyon edinmeyeceğini gösteren söylemlerde bulunmuştur (Arat,1998:9-11).

[22] "Sırbistan'ın eşcinsel başbakanı Brnabic, Balkanlar'da onur yürüyüşüne katılan ilk başbakan oldu", *BBC News Türkçe,*17.09.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41300984, (23.09.2022)

Çiller eril üstünlüğüne dolayı Türk siyasetinde, mücadelesini "erilleşerek" sürdürmüştür. Başbakan olduğu dönemde de "erkekler" tarafından "kadınlığı" üzerinden eleştirilmiş, cinsiyetçi söylemle kadın bir liderin yetersiz kalacağı zihniyeti, Çiller'in daha hırslı bir siyasi performans sergilemesine neden olmuştur. Çiller kullandığı söylem dili ve eylemleriyle erkek bir lideri aratmamaya çalışmış, geleneksel kadın değerleri olarak atfedilen güçsüz, edilgen kadın kültüne meydan okuyarak, eril değerleri sahiplenmiştir. Böylelikle Çiller siyasi performansını maskülen bir çizgide sergilemektedir. Bu durum söylemlerinde sıkça kullandığı "ya kazanacağız ya da kazanacağız" (Arat,1998:11) gibi iddialı, sert, maskülen bir dil kullanmasında görülebilmektedir. Çiller'in Başbakanlık döneminde Kürt sorunu, birincil sorun olarak öne çıktığı bir dönemdir.Bu dönem Çiller, kürt sorununa karşı askeri çözümü öne çıkararak orduya yakın bir siyaset izlemiş, milletvekili aday listelerinde eski polislere, Güneydoğu'da çalışmış valilere ve muhafazakar milliyetçi ideolojideki isimlere yer vererek militarist bir siyaset politikası izlemiştir (Demirkürek, 2011:141-142). Bu doğrultuda askeri üniformaları giyerek "erkek" bir liderden farksız olarak hareket etmeye çalışmış, siyasi performansını militarist bir tutumla sürdürmüştür.

Çiller'in başbakanlığa seçildiği ilk zamanlarda sergilediği modern, avrupai görünümünün zamanla değiştiği görülmekte, özellikle dinci çizgisindeki Refah Partisi ile koalisyon kurması sonrasında bu değişim daha görünür olmaya başlamıştır (Demirkürek,2011:142). Bu durumla birlikte Çiller'in birbiriyle çelişkili söylem ve duruş performansı sergileyerek güvenilmez ve tutarsız bir siyasi duruş sergilemesi, siyasi emelleri üzerinden siyaset yaptığı üzerine eleştirilmiştir. Ekonomi profesörü olmasına rağmen uyguladığı kötü ekonomi politikaları, Kürt sorununa karşı orduyu çözüm olarak görmesiyle popilist bir siyaset izlemiştir (Arat,1998:11). Aynı zamanda Çiller'in döneminde Türk siyasetine etki eden birçok siyasi olayın yaşanması ve bu olaylara karşı Çiller'in aldığı tutum ve söylemler, kendisinin liderliği hakkında kuşkuyla yaklaşılmasına neden olmuştur. Döneminde yaşanan Susurluk skandalıyla ortaya çıkan devlet-mafya ilişkileri, faili meçhul cinayetler, Kardak Krizi[23], kendisi ve

[23] Kardak Krizi, Tansu Çiller döneminde Yunanistan ile Türkiye arasında Türk gemisinin Kardak kayıklarına oturmasıyla iki ülke arasında yaşanan siyasi krizdir. İki ülkenin de Kardak kayaklıklarının kendi sınırında olmasını iddia etmesi üzerine Çiller'in *"O bayrak inecek o asker gidecek"* söylemi üzerine iki ülke savaşın eşiğine gelmiştir. (Üner, Türker, "Kardak kayıkları krizi

ailesi üzerinden çıkan yolsuzluk iddiaları, ekonomik sıkıntılar Çiller'in liderliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Çiller'in siyasi performansı militarist eril söylem ve duruş üzerinden şekillendiği görülmektedir. Çiller'in siyasi söylem ve eylemlerinde sert, iddialı, rekabetçi, baskın, militarist, etken, hırslı gibi eril özelliklerini öne çıkardığı görülmekte, bu anlamda dişil maskülenlik performansı sergilediği görülmektedir.

2.BÖLÜM: TÜRK SİYASETİNDE MERAL AKŞENER

"Ben 1960 ihtilalinde sonra, babası Türkeşçi olmuş, ağabeyi 1980 ihtilaline kadar Kocaeli MHP İl Başkanı olan, babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım."[24]

Meral Akşener, 13 Ağustos 2020

Türk siyasal yaşamında önemli yere sahip kadın siyasi figürlerinden biri olan Meral Akşener, Yunanistan'ın Selanik şehrinden Kocaeli'ne göç eden muhacir bir ailenin dört çocuğunun en küçüğü olarak 18 Temmuz 1956 yılında doğmuştur. Ailesinin Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi geçmişine sahip olması nedeniyle Akşener, ailesinden gelen bir siyasi gelenekle ülkücü sağ siyasete yakın bir siyasi pozisyona sahip olduğunu belirtmektedir (Duran,2017:11). Akşener'in kendisi gibi ailesi içerisinde de siyasetle yakından ilgilenenler bulunmaktadır. Dedesinin kardeşi Hasan Tahsin, Batı Trakya'da kurulan Türk Cumhuriyeti'ne başkanlık etmiştir (Önkibar,2017:14-15). Babası devlet memuru, annesi ise ev hanımı olan orta sınıf bir ailede doğduğunu belirtmektedir. Akşener, abisi Nihat Gürer'i siyasi hayatının ve fikirlerinin şekillenmesinde yol gösterici olarak görmektedir. Nihat Gürer, 1976 yılında Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kocaeli İl Başkanı olarak seçilerek, 12 Eylül 1980 darbesine kadar İl Başkanlığı görevini sürdürmüştür. 1985 yılında ise siyasi

---

nedir",*Habertürk,*15.02.2023, https://www.haberturk.com/kardak-kayaliklari-krizi-nedir-ne-zaman-oldu-kardak-kayaliklari-kimin-ve-su-an-nerede-hteg-3532826?page=2, (17.03.2023).

[24] "Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım", *Independendent Türkçe*, 13.08.2020, https://www.indyturk.com/node/226826/siyaset/ak%C5%9Fener-babas%C4%B1n%C4%B1n-ailesi-in%C3%B6n%C3%BCc%C3%BC-anas%C4%B1n%C4%B1n-ailesi-demokrat-partili-olan-bir, (11.09.2022).

olarak "sağ" görüşlülerin hepsini içine alacak şekilde, Kocaeli'nde Aydınlar Ocağı Derneği'ni kurmuştur. Gürer daha sonraki yıllarda ise Doğru Yol Partisi'nde Yüksek Haysiyet Divanı Üyeliği'ne seçilerek siyasi faaliyetlerini sürdürmüştür. Akşener, siyasi yaşamında abisinin rolünü her fırsatta vurgulamaktadır. Muhafazakar bir anlayışa sahip olan Akşener, dindar bir aileden geldiğini ve dolayısıyla dini bilgi ve değerlerini ailesinden aldığını belirtmektedir (Erbaş,2018:75-84).

Akşener, ilk ve ortaöğretimini Kocaeli'nde okumuştur. Lise öğrenimini ise Bursa Kız Öğretmen Lisesi'ni kazanarak yatılı olarak sürdürmüştür. Öğrenimi sırasında ülkücü öğrencilerin başkanlığını yaparak, ülkücü marşlarını bu okulda öğrendiğini dile getirmiştir. Okuldaki diğer öğrenciler tarafından kendisinden "erkek gibi kız", "ayaklı kütüphane" olarak söz edildiğini belirtmektedir. Öğretmen okulundan mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazanmış, üniversite yıllarında siyasi anlamda aktif faaliyetler yürütmüştür. Bu dönem İstanbul'da düzenlenen çok sayıda ülkücü yürüyüşlerine katılım sağlamıştır (Önkibar,2017:15-19). Akşener dönemin ülkücü topluluğunda, ülkücüler arasında kız öğrencilerini koruyan bir anlayışın hakim olduğundan, ülkücülerin kız öğrencileri hareket içerisinde "kız kardeş" olarak gördüklerinden ve erkek öğrencilerin kız öğrencileri hareket içerisinde geri planda tuttuklarından bahsetmektedir. Akşener, üniversiteden mezun olduktan sonra 1982 yılına kadar öğretmenlik yapmıştır. Yüksek lisans eğitimini ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü'nde yaparak, tezini *"Drama Tarihi"* üzerine yazmıştır. Doktora eğitimini de yine aynı üniversite ve bölümde yaparak, *"Kocaeli Şeriyye Sicilleri"* adlı doktora tezini tamamlamıştır. Akşener, akademik kariyerine Yıldız Teknik Üniversitesi Kocaeli Mühendislik Fakültesi Tarih Bölümü asistanı, daha sonra ise öğretim elemanı olarak devam etmiştir. Kocaeli Üniversitesi'nde İnkılap Tarihi Bölüm Başkanı iken yardımcı doçent başvurusu yaptığı sırada görevinden istifa ederek aktif siyasete katılmıştır. Bu noktada Meral Akşener'in aktif olarak siyasi yaşamı başlamaktadır (Erbaş,2018:85-87).

2.1. Meral Akşener'in Siyasi Kariyeri

"Ben kadın olarak Türkiye'de yola çıkıp da siyaseten sağ kalan tek kadın politikacıyım"

Meral Akşener, 26.Mart 2019[25]

Meral Akşener'in aktif siyasi arenaya dahil olması, Kocaeli'nde 1993 yılında Doğru Yol Partisi (DYP)'ne üyeliğiyle başlamaktadır (Erbaş,2018:112). Akşener'in ilk siyasi hamlesi ise, 27 Mart 1994 yerel seçimleri öncesi, Tansu Çiller'in genel başkanı olduğu DYP'den, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na aday gösterilmesi şeklinde olmuştur. Akşener, akademisyenlik kariyerini bu görev için sonlandırmıştır. Yapılan yerel seçimlerde Akşener, seçimleri üçüncü sırada tamamlayarak ilk siyasi yarışını kaybetmiştir. Mağlubiyete rağmen DYP içerisinde kalmaya devam ederek, Çiller'in kurucusu olduğu Zübeyde Hanım Şehit Analarını Koruma Vakfı'nda başkan yardımcılığı görevini yapmış(Önkibar,2017:23), aynı zamanda da DYP Kadın Kolları Başkanlığı görevini sürdürmüştür. Akşener'in Kadın Kolları Başkanlığı esnasında yaptığı etkin çalışmalar, milletvekilliği adaylığında öne çıkmasına neden olmuştur (Erbaş,2018:131). Bu dönem Akşener'in, Tansu Çiller'le oldukça yakın bir ilişkisi olduğu bilinmektedir. Ancak milletvekilliği adaylığı hususunda Çiller'in kendisini aday göstermeye yatkın olmadığı iddialarına rağmen 1995 yılında gerçekleşen genel seçimlerde Akşener, 3. Bölgeden aday olarak gösterilerek DYP İstanbul 20. Dönem milletvekili olarak seçilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev almıştır (Erbaş,2018:132). Akşener'in hızlı bir seyirde siyaset sahnesindeki yükselişinin nedeninin Çiller'in desteğini alması ve mücadeleci bir kişiliğe sahip olmasından kaynaklı olduğu söylenmektedir (Önkibar,2017:23). Ancak Akşener'in kısa zaman diliminde siyasi kariyerinde kazandığı ivme hem parti bünyesinde hem de dışında eleştirilere neden olmuştur. Yapılan eleştirilerin nedenleri arasında Akşener'in kamuoyu ve basına karşı takındığı tavır öne çıkmaktadır. Bu dönem Akşener, partisini eleştiren Doğan grubu gazetelerini hedef alan açıklamalarda

[25] "İYİ Parti Genel Başkanı Akşener: Siyaseten sağ kalan tek kadın politikacıyım",*AA,*26.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/politika/iyi-parti-genel-baskani-aksener-siyaseten-sag-kalan-tek-kadin-politikaciyim/1430712, (26.06.2022)

bulunarak, "*...Engel olmaya çalışıyoruz, ama bugünden sonra, Tansu Çiller fanatiği gençlerimizi tutmakta zorluk yaşayacağımız kanaatindeyiz. Sizleri son defa uyarıyoruz."* şeklinde bir söylemde bulunması basına karşı bir tehdit olarak görülmüştür. Bu açıklamanın ardından Akşener'in dokunulmazlığının kaldırılması yönünde girişimlerde bulunulmuş olsa da Akşener geri adım atmayarak sözlerinin arkasında durduğunu belirtmiştir (Duran,2017:12).

28 Haziran 1996 tarihinde Refah Partisi öncülüğünde Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu dönem 3 Kasım 1996'da yaşanan "Susurluk olayları"[26] sonrasında dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın istifa etmesi üzerine onun yerine Meral Akşener atanarak Türkiye'nin ilk ve tek kadın İçişleri Bakanı olma ünvanını elde etmiştir. İçişleri Bakanı görevi sırasında Akşener, sert, kararlı ve maskülen bir siyasi duruş sergilemiş; bu tavrı o dönem yaşanan siyasi olaylarda net bir şekilde görülmüştür. Bu duruma örnek olarak Akşener'in Emniyet Genel Müdürü Alaattin Yüksel'i görevden alması akabinde vuku bulan olaylar gösterilebilmektedir. Akşener'in görevden alma kararı sonrasında Yüksel, Akşener'in kararına direnç gösterip makam odasının kapısını kilitleyerek tepki göstermiştir. Akşener'in bu durumun üzerine "kapıyı kırın" talimatı vererek kapıyı kırdırdığı, yeni atanan Kemal Çevik'i makamına oturttuğu iddia edilmiştir (Özkibar,2017:41). Akşener bu iddiaları kabul etmese de dönemin medyası ve kamuoyu tarafından bu durum yankı uyandırmıştır. Akşener'in inisiyatif kullanarak ve dayatma yoluyla yaptığı bu işleme yönelik tartışmalar çıkmasına rağmen Akşener kararının arkasında olduğunu ifade ederek, maskülen olarak nitelendirilen sert ve "dediğim dedik" bir tavır sergilemiştir. Yaşanan gelişmeler sonrasında İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı almış, Yüksel tekrar Emniyet Genel Müdürlüğü görevine getirilmiştir. Akşener, İçişleri Bakanı olduğu yıllarda işlenen faili meçhul cinayetleri ise farklı yıllarda önce

[26] Susurluk olayları, 3 Kasım 1996 yılında Balıkesir'in Susurluk ilçesinde meydana gelen kazanın ardından derin devlet ilişkilerinin gün yüzüne çıkmasına sebebiyet veren "skandal kaza" olarak Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası yaratan ve etkileri hala süren bir olaydır. Aracın içerisinde eski Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ (birtakım organize suç örgütleriyle bağlantısı olduğu iddia edilen isim), Gonca Us, Mehmet Özbay (daha sonra kimliğinin Interpol tarafından aranan ve birçok suça karışan isim Abdullah Çatlı olduğu tespit edilmiştir) ve dönemin DYP Şanlıurfa Milletvekili Sedat Bucak'ın (Bucak aşireti lideri) bulunması, devlet-mafya-siyaset ilişkisinin ispatlanmasına neden olmuştur. BBC

sorumluluğunu üstlendiğini[27]söylemiş, sonrasında ise reddetmiştir.[28] Bu durum Akşener'in yaşanan olaylara farklı konjonktürel dönemlerde farklı tavırlar sergilediği üzerinden eleştirilmekte ve söylemlerinin tutarlılığı üzerinden bir çelişki yarattığı düşünülmektedir.

Meral Akşener, 28 Şubat "postmodern darbe"[29] olarak adlandırılan süreçte İçişleri Bakanı olarak görevini sürdürmektedir. 28 Şubat sürecinde Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar, siyasetin pasivize edilerek ordunun isteklerine göre hareket edilmesine dayanmaktadır. Bu süreçte Akşener söylem ve eylemleriyle ordunun bu tavrını karşısına alan, dik duruş performansı sergileyen bir siyasi figür olarak algılanmaktadır. Ancak Akşener'in aslında siyaset ve ordu arasında çift yönlü bir politika izlediği, askeri çevreye karşı Refah Partisi'nin siyasi tutumunu eleştirdiği söylenebilmektedir (Duran,2017:13). Akşener, daha sonraki yıllarda 28 Şubat süreci hakkında *"Beni en çok vuran kısmı şuydu; bir kadın mitingi yapılacaktı ve "Kahrolsun şeriat" diyorlardı. İnancıma göre şeriat, İslam demektir. İnançlı biri olarak dedirtmemem lazımdı… O geceyi hayatımdan silmek isterim"*[30] diyerek muhafazakar kimliğini öne çıkarmış, süreç içerisinde yaşananların kendisinin dini değerlerini olumsuz etkilemesine müsaade etmemesi gerektiğini üzerine pişmanlık duyduğunu dile getirmiştir.

28 Şubat süreci sonrası koalisyon hükümetinin dağılmasıyla Akşener'in İçişleri Bakanlığı görevi sona ermiştir. Akşener, 1999 yılında gerçekleştirilen milletvekilliği seçim sürecinde DYP'den Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir (TBMM Albümü, 21. Dönem). Çiller'le yakınlığı bilinen Akşener, kısa bir süre geçtikten sonra 2001 yılında görevinden istifa etmiştir. Akşener, istifasının ardından Çiller'in yönetim tarzına karşı eleştiriler yönelterek değerlerinin farklılaştığını öne sürmüştür. Akşener istifasının

---

[27] "Meral Akşener'den faili meçhul cinayet itirafı: İçişleri Bakanı olduğum dönemde...", *BirGün*, 29.04.2016, https://www.birgun.net/haber/meral-aksener-den-faili-mechul-cinayet-itirafi-icisleri-bakani-oldugum-donemde-110633 , (21.06.2022).

[28] "Akşener'den "faili meçhul" sorusuna yanıt: Benim bakanlığım döneminde yaşanmadı", *Independent Türkçe*, 22.06.2021, https://www.indyturk.com/node/429416/siyaset/ak%C5%9Fenerden-faili-me%C3%A7hul-sorusuna-yan%C4%B1t-benim-bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1m-d%C3%B6neminde-ya%C5%9Fanmad%C4%B1, (22.06.2022).

[29] 28 Şubat tarihinde alınan kararlar

[30] "Meral Akşener: O geceyi hayatımdan silmek isterim", *HaberTurk*, 03.05.2015, https://www.haberturk.com/gundem/haber/1072954-meral-aksener-o-geceyi-hayatimdan-silmek-isterim, (22.06.2022).

ardından Fazilet Partisi'ne geçse de partinin kapatılması üzerine parti içindeki "Yenilikçilerin" kuracağı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluş sürecinde yer almıştır. Fakat bu saftaki yeri de çok sürmeyerek 5 Kasım 2001 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi(MHP)'ne dahil olmuştur. (Duran,2017:13-15). Bu durum ülkücü geçmişi nedeniyle *"ait olduğu yere geri döndü"* olarak yorumlanmıştır. MHP içerisinde Genel Başkan Devlet Bahçeli'nin baş danışmanı olarak görev yapmış, 2002 yılında ise Kocaeli milletvekili adayı olmuş ancak oy oranının barajın altında kalmasıyla milletvekili olamamıştır. Akşener, 2004 yılında MHP'den İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na aday olmuş fakat seçilememiştir. 2007 yılında gerçekleşen genel seçimlerde ise İstanbul'dan milletvekili olarak seçilerek meclise girmeye hak kazanmış, yine aynı yıl TBMM'de Meclis Başkan Vekili olarak seçilmiştir. Vekilliği sırasında tarafsız, uzlaşma odaklı, sert aynı zamanda sempatik ve hatalı olduğu durumlarda özür dileyen bir başkan performansı sergilemesiyle takdir edilmiştir (Erbaş,2018:179-182). Akşener'in Meclis Başkan Vekilliği sırasında gösterdiği performansı hem Türkiye siyasetinde hem de parti içinde adının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Meral Akşener'in MHP'den ayrılma süreci 7 Haziran 2015 seçimleriyle başlamıştır. Seçim sonrasında MHP, tek parti iktidarı için çoğunluğu yakalayamamış, yeni kurulacak hükümette Akşener'in adı parti içinde ön plana çıkmaya devam etmiştir. Bu durum partinin genel başkanı olan Devlet Bahçeli'yi rahatsız etmiştir (Duran,2017:16). Bahçeli "*Bu şekilde söylenen isimlerden hiç hoşlanmam, ismi geçeni de devre dışı tutarım. Meral Akşener'i eğer çok sık kullanırsanız, o devre dışı kalır haberiniz olsun. 80 milletvekilimiz var, her şeyde Meral Akşener. Bu, o zaman başka bir şey var burda demektir"*[31]diyerek kendisinin yerine geçebilecek güçte olduğunu düşündüğü Akşener'in parti içerisindeki yükselişine engel olacağının sinyallerini vermiş, 1 Kasım 2015 seçimlerinde de Akşener'i TBMM Meclis Başkan Vekili adayı olarak göstermemiştir. Akşener'in aday gösterilmemesi üzerine Bahçeli, *"Akşener'i listeye almayan benim. Nedeni ulu orta konuşulacak şeyler değil. "Hanımefendi" biraz dinlenecekler"* açıklamasını yapmıştır (Erbaş,2018:185-187).

[31] "Bahçeli'den Meral Akşener Tepkisi", *Sabah*, 12.06.2015, https://m.sabah.com.tr/gundem/2015/06/12/bahceliden-meral-aksener-tepkisi/amp, (10.06.2022).

Bahçeli'nin bu açıklaması, Akşener üzerinden bir ima barındırarak siyasi konumuna gölge düşürme hamlesi olarak görülebilmektedir. Bu durumun üzerine daha sonra Akşener, *"Herhalde benim 7 Haziran seçiminde gösterdiğim performans, kendilerine biraz fazla gelmiş olabilir. Sayın Bahçeli, benim yaşça büyüğümdür. Türk töresinde büyüklerin sözü dinlenir. Ama ben birazcık törenin dışına çıktım. Seçim döneminde çalıştım, partim için gayretim oldu. Üzgünüm, "Hanımefendi dinlenecek" sözünü, birazcık çiğnedim"*[32] açıklamasını yapmıştır. Akşener Türk töresine vurgusu yaparak, Bahçeli'ye ve kararlarına saygı duyduğunu ancak Bahçeli'nin kendisine çizdiği sınırları tanımadığını dile getirerek Bahçeli'nin pasivize edici tutumunu reddetmiştir.

MHP içerisinde Meral Akşener'in MHP Genel Başkanı olması hususunda artan sesler ve Akşener'in liderliğinin konuşulması üzerine Bahçeli, 10 Ağustos 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Kemal Kılıçdaroğlu ile birlikte Ekmeleddin İhsanoğlu'nu ortak aday olarak göstermiştir. Bu durum Akşener'in kazanma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle Bahçeli tarafından kendisinin devre dışı olarak bırakılmak istendiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Erbaş,2018:183). Aynı zamanda Akşener'in adının öne çıktığı bu dönemde gündeme gelen "kaset" iddialarına Bahçeli tarafından yüksek bir tepki gösterilmemesi ve 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde Akşener'in aday gösterilmemesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. 7 Haziran 2015 seçimleri sonrası hükümetin kurulamaması nedeniyle aynı yıl içerisinde tekrarlanan 1 Kasım genel seçimlerinde MHP'nin oy kaybetmesi üzerine Akşener ve MHP içerisindeki muhalif cenah, parti olağanüstü kurultayının toplanması çağrısında bulunmuştur. Bu süreçte Akşener MHP Genel Başkanı adayı olduğunu duyurmuştur. 12. Sulh Hukuk Mahkemesi kararıyla kurultay tarihi belirlense de, Bahçeli ve parti yönetimi bu kararı tanımadıklarını dile getirmişlerdir. Bahçeli, kendisi yerine parti liderliğine adaylığını koyan Akşener ve parti içerisindeki muhalifleri "paralel" yapıyla ilişkili olma ve bu durumun MHP'ye düzenlenen bir "komplo" olduğunu öne sürerek

[32] Hakan, Ahmet, "Mağlubiyetin Sorumluluğunu Üstlenmeli", *Hürriyet*, 02.12.2016, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/maglubiyetin-sorumlulugunu-ustlenmeli-40021656, (14.07.2022).

sert bir dille eleştirmiştir.[33]15 Temmuz darbe girişimi sonrasında yaşanan siyasi konjonktürde ise Akşener'in "Fetöcü" olmakla suçlandığı iddialar gündeme getirilmiştir. Akşener bu iddiaları yalanlayarak çevresinden kimsenin örgütle bir bağı olmadığını, geçmiş örgüt organizasyonlarında Bahçeli'nin talimatıyla Bahçeli adına orda bulunduğunu belirtmiştir (Duran,2017:18-19). Süreç, Akşener'e yöneltilen çeşitli suçlamalarla ve Bahçeli'nin sert tavrı neticesinde 8 Eylül 2016'da parti disiplin kurulunun kararıyla Akşener'in partiden ihraç edilmesiyle sonuçlanmıştır. Akşener mahkemeye başvurarak ihraç kararına ihtiyati tedbir konulmasını istese de başvurusu reddedilmiştir. Bu süreçte Akşener, siyasi mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir. Daha ileri bir tarihte 16 Nisan 2017'de yapılacak olan Başkanlık Sistemi Referandumu için ise Akşener, birçok ilde büyük mitingler düzenleyerek "Hayır" oyu çıkması adına mücadele vermiş, nitekim süreç başkanlık sisteminin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. Akşener, MHP gibi maskülen ağırlıklı bir siyasi partide kadın olarak öne çıkmayı başarmış, partinin genel başkanı Bahçeli'nin birçok engelleyici ve kısıtlayıcı tutumuna karşın boyun eğmeyerek aktif siyasette lider pozisyonda olma adına kararlı bir tutum sergilemiştir.

Akşener'in siyasi yaşamındaki sert, mücadeleci tavrı ve birçok siyasi olayda adının geçmesi Türkiye basınında geniş yer almasına neden olmuştur. Hem MHP içerisindeki hem de diğer partiler içerisindeki muhalif kesimler, kendisini iktidara rakip güçlü bir aday olarak görmeye başlamıştır. Bu esnada Akşener, dünya basınında da Türkiye siyasetinde etkin bir lider olarak öne çıktığı yönünde adından söz ettirmiştir. Saygın bir politika ve haber dergisi olan *Time*'da yer alan Akşener, *"Türkiye'nin Demir Leydisi"* başlığıyla, *"...kavgadan kaçmaz*", *"kıdemli milliyetçi"*, *"Erdoğan'a benzersiz bir rakip"*, *"özür dilemeden muhafazakar ve Fransız aşırı sağcı lider Marine Le Pen'e Türk cevabı"* şeklinde bahsedilmiştir[34]

[33]"Bu kez de Bahçeli 'paralel' e bağladı: Teslim edecek partimiz yok", *Diken*, 12.04.2016, https://www.diken.com.tr/bu-kez-de-bahceli-paraleli-gordu-bizim-paralele-teslim-edecek-bir-partimiz-yok/, (21.07.2022).

[34]Malsin, Jared, "Turkey's 'Iron Lady' Meral Aksener Is Getting Ready to Challenge Erdogan", *Time Dergisi*, 14.07.2017, https://time.com/4856463/turkey-meral-aksener-iron-lady-recep-tayyip-erdogan/, (25.07.2022).

2.2. Meral Akşener Önderliğinde İyi Parti

Meral Akşener, MHP'den ihraç edilmesiyle sonuçlanan gerilimler sonrası önderi olduğu İyi Parti'yi (İYİP) 25 Ekim 2017'de(iyiparti.org) kurmuştur. Parti sloganı "Türkiye İyi Olacak" olan İYİP, tıpkı AK partinin ilk dönemlerinde olduğu gibi merkez sağı temsilen bir parti olma iddiasıyla yola çıkmış ve farklılıkları kapsayacağını iddia etmiştir. Ancak bu iddiasına rağmen parti yönetiminin çoğunlukla milliyetçi-ülkücü geçmişli isimlerden oluşması bu iddiaya bir çelişki yarattığı konusunda eleştirilmiştir. Bu eleştirilere istinaden yeni kurulan partinin içerisinde MHP'den ihraç edilenlerin yanında, 15 Temmuz darbesinde gazi olan isimlerin bulunması ve parti içerisinde çoğunlukla kadın ve gençlere yer verilmesi "milliyetçi" duruşunu yumuşatma girişimi olarak değerlendirilmiştir (Duran,2017:23). İYİP, bütün seçmenleri kucaklama idealiyle yola çıkmış olsa da daha çok merkez sağda milliyetçi bir pozisyona sahiptir. Partinin logosu, mavi bir arka plan üzerinde sarı renkli bir güneş sembolüdür. Logonun tasarımı da kimi çevrelerce bilinçli seçildiği iddiasıyla, milliyetçi görüşle bağdaştırılmıştır. Bu analize göre, logo da bulunan güneş sembolü Eski Türk güneş sembolüyle, "IYI" adı ise, Osmanlı'nın atası olarak görülen Oğuz'un Kayı boyunun simgesiyle özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin ve muhafazakarlığının modern yüzünü temsil ettiği düşünülmektedir.[35]

Meral Akşener önderliğinde ilk kez seçime girecek olan İYİP, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimine girebilme yeter sayısına ulaşabilmek için Cumhuriyet Halk Partisi'nden 15 milletvekilini bünyesine katmıştır. Böylelikle İYİP seçime girmeye hak kazanmıştır. Bu durumun üzerine Akşener, *"...CHP ve değerli genel başkanı sayın Kılıçdaroğlu'nun ortaya koyduğu tavır her türlü takdirin üzerindedir. Tarihi bir demokratik tavırdır. Siyasi demokrasi tarihimizde övgüyle yerini alacaktır"* [36]diyerek bu durumdan dolayı şükranlarını çok kez dile getirmiştir.[37] Seçim öncesi

[35] Göğüş, Sezer İdil, "What's in a Name? IYI Party – Good for Turkey?", *Prif Blog*, 14 Aralık 2017, https://blog.prif.org/2017/12/14/whats-in-a-name-iyi-party-good-for-turkey/, (26.07.2022).
[36] "CHP'den 15 milletvekili istafa edip İYİ Parti'ye katıldı", *BBC News Türkçe*, 22.04.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43856307, (03.08.2022).
[37] Meral Akşener daha sonra İYİP'in 3. Olağan Kurultayı'nda (25 Haziran 2023) yaptığı konuşmada bu tavrını değiştirerek, bu kararının *"hayatının en büyük pişmanlığı"* olduğunu söyleyerek, *"bedelini ödeyemedik"* demiştir. Akşener'in bu söylemine itiraz eden eski MHP'li Ümit Özdağ ise, Akşener'in CHP'nin 15 milletvekilini vermemesi durumunda basına bu durumu yansıtmakla tehdit ettiğini iddia

"Dik Dur, İyi Olacak" sloganıyla reklam filmini yayınlamıştır. Yayınlanan reklam filminin içinde yer alan Meral Akşener'in farklı zamanlardaki görüntülerine yer verilerek küçük kız çocuğu, sert kadın, anaç ve milliyetçi olduğu mesajları verilmiştir (Taşcıoğlu,2022:87). Böylelikle Akşener, kadın bir siyasi lider olarak geleneksel kadın algısına uymakta şefkatli, anaç, vatansever aynı zamanda ataerkil siyasete uygun eril bir kimliğe sahip olduğu öne çıkarılarak, iyi bir lider olacağı izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Akşener, önderliğinde İYİP, 2018 Cumhurbaşkanlığını seçiminde %7,29 oy almış ve cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu dönem Akşener, Recep Tayyip Erdoğan tarafından hafife alınmış ve seçim yarışında Akşener'i yok sayarak daha çok rakibi olarak gördüğü CHP'nin adayı Muharrem İnce'yi hedef alan açıklamalar yapmıştır. Seçimlerin ardından Akşener ve Bahçeli arasında gerginlikler devam etmiştir. Özellikle Akşener'in MHP tarafından meclise sunulan af teklifi üzerine yaptığı sert eleştiriler sonucunda Bahçeli'nin "*Bu hanımefendiye son ihtarım, bölmek ve yok etmek istediğin MHP'ye karşı sinir ve sınırlarını ihlal edersen sonuçlarına katlanmak zorunda kalırsın. Demedi deme, büyük lafı dinle!"*[38] sözleri ülkücüleri harekete geçiren konuşma olmuştur. Bu sözlerin üzerine Akşener, Twitter hesabından yanıt vermiştir.

Görsel 2: Meral Akşener'in Tweeti

---

etmiştir. Öne sürülen iddiaları, o dönem İyi Parti Genel Sekreteri olan Altun Çıray da teyit etmektedir. Özdağ, İYİP'in CHP'yi suçlayıcı ifadeler ile yollarının ayrılacağını dile getirerek, Akşener'in güncel söyleminin bu doğrultuda olduğunu dile getirmektedir (Erdem, Umut, "15 vekil tartışması", *Hürriyet*, 26 Haziran 2023, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/15-vekil-tartismasi-42289949, (03.08.2022)). Böylelikle Akşener, partisinin çıkarı doğrultusunda tehdit ve suçlayıcı tutum sergilediği öne sürülen CHP'ye karşı, değişken siyasi söylem ve davranış performansı sergilediği, "güven sarsıcı" olduğu yönünde eleştirilmektedir.

[38] "Bahçeli-Akşener Gerilimi: Arka planında ne var?", *BBC News Türkçe*, 05.10.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45759331, (04.08.2022).

İki liderin tartışması, Meral Akşener'in evinin önünde MHP'lilerin toplanması ve slogan atmaları tartışmalarıyla eyleme dönüşmüştür. Bu durum Bahçeli'nin Akşener'i tehdit ettiği ve gözdağı vermek istediği yönünde yorumlanmıştır. Ancak Akşener evinin adresini paylaşarak, tehditlere karşı boyun eğmeyeceğini ve korkusuz olduğunu açıkça göstererek maskülen bir tavır sergilemiştir. Akşener önderliğinde İYİP, 31 Mart 2019'da yapılan yerel seçimlerde ise %7,45 oy alarak, 19 ilçe ve 6 belde belediyelerini kazanmıştır. Akşener'in oylarını belirli bir oranda tutması ve siyasi lider olarak giderek güçlenmesi sonrasında Bahçeli'den *"dön evine, bitsin bu çile"*[39] sözleriyle Akşener'e çağrı yapmıştır. Bu çağrının yapılmasının Recep Tayyip Erdoğan tarafından istendiği, Devlet Bahçeli'nin sağlık durumu nedeniyle yerine Akşener'in geçmesini istediği iddia edilmiştir.[40] İki siyasi liderin önceleri Akşener'i siyaseten dışladıkları ve hafife aldıkları görülürken, daha sonrasında Akşener'i ittifaka dahil etmek istemeleri, Akşener'in eril siyasi arenada gücünün kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Görüldüğü üzere ülkücü cenahta dişi kurt, "Asena" olarak tahayyül edilen Akşener'in uzun siyasal geçmişi inişli çıkışlı bir seyirde ilerlemektedir. Siyasi hayatının farklı dönemlerinde birçok partiyle yolu kesişen Akşener, bu tavrıyla fikirlerinin o anki konjonktüre göre değişebilir olduğu üzerinden eleştirilmekte ve siyasi duruşunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Liderlik performansını kimi zaman tehditkar eril söylem ve tavırlar, kimi zaman çelişkili ifadeler, kimi zaman da kararlı, "dediğim dedik" bir uslüpla yürüten Akşener'in "akışkan" bir politika izlediği görülmektedir. Ülkücü-eril siyasal pozisyonda liderlik mücadelesi vererek kadın kimliğiyle kendine yer açmayı başarmıştır. Akşener, "kadınlığı" üzerinden başta Bahçeli ve Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere, çoğu siyasi "erkek" liderler tarafından hafife alınmış olsa da sert ve hedef odaklı, korkusuz; maskülen söylem, duruş ve eylem performanslarıyla Türk siyasi tarihinde adından söz ettiren kadın liderlerden biri olmuştur. Siyasetini eril tutum, stil, söylem üzerinden, "kadınlığını" ise geleneksel "Türk töresine uygun" olarak sahiplenen Akşener, çoğunlukla eril bir performans

[39] "Akşener'den, Behçeli'nin 'Evine dön' çağrısına 'selfie'li yanıt", *Euronews*, 24.12.2020, https://tr.euronews.com/2020/12/24/aksener-den-bahceli-nin-evine-don-cagr-s-na-selfie-li-yan-t, (10.08.2022).

[40] "Erdoğan'ın Bahçeliye 'Akşener' çağrısı yaptırmasının nedeni ortaya çıktı", *Cumhuriyet*, 12.08.2020, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdoganin-bahceliye-aksener-cagrisi-yaptirmasinin-nedeni-ortaya-cikti-1757797, (10.08.2022).

sergilemektedir. Bu durumun siyasi fikirlerinin şekillenmesinde öncülük eden ülkücü geleneğinden ve ülkücü geçmişinden kaynaklı siyasetin eril tahayyülünü içselleştirmesinden, aynı zamanda da muhafazakar ve gelenekselci bir anlayışa sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir.

2.3. "Asena" Söylemi

1980'li yılların başından itibaren etkili olan İslamcı pratikler, ülkücü hareketin başa çıkmaya çalıştığı siyasi ve ideolojik bir hegemonya haline gelmiştir. İslamcı konjonktürün hakim olmasının yanında, İslamcı kadınların harekette aktif olarak yer alması ülkücü harekete de yansımıştır. Ülkücü harekette gelenekselleşmiş politik kadınlık geri planda tutulan ve korunan olarak tahayyül edilmekte, toplumsal cinsiyet normları öncülüğünde harekete dahil edilmektedir. Ancak İslamcı kadınların özellikle başörtüsü konusunda yürüttükleri politik mücadeleleri ülkücü kadınları da etkilemiştir (Bora,2017 :814). Bu etkinin sonucu olarak ülkücü hareket içerisinde kadınlar, politik öznelliğini daha görünür kılmaya başlamışlardır. Kadınların aktif olma isteklerinin bir diğer sebebi ise 1980'li yıllardan itibaren ivme kazanan feminist hareketin kadınların siyasi ve sosyal alanlarda politik özne olarak daha fazla yer almalarına teşvik etmesi, aynı zamanda da 1990'lı yıllarda MHP ve ülkücü hareketin yükselişe geçmesi olarak görülebilmektedir. Böylelikle ülkücü hareket içerisinde kadınların politika icra etmesinin önü açılmaya başlanmış, hareketteki kadınlar eski Türk törelerinde yer edinen "Asena" ile bağdaştırılarak, "savaşçı", "Cesur" ve "ana" imgeleriyle politik harekette öne çıkarılmıştır (Özdemir,2020:120). Asena eski Türk mitolojisinde "dişi kurt" anlamına gelmektedir.

"Asena" imgesiyle birlikte anılan Meral Akşener, MHP tarihinde ilk kez lider pozisyonda olan kadın siyasetçidir. Ülkücü Asena kimliğiyle "yiğit kadın" (Bora,2017:815) olarak öne çıkan Akşener, maskülen bir siyaset tarzını üstlenerek, çoğunlukla "dişil maskülenlik " performansı sergilemektedir. Akşener aynı zamanda geleneksel Türk kadını portresi çizerek kadınlığını kutsal annelik, babaannelik ve akademisyenlik kimlikleriyle birlikte ele almakta, eril zihniyetin hakim olduğu geleneksel bağlamdaki devlet, din ve aile içerisinde kadınlara tahayyül edilen

misyonları öne çıkartmakta ve sahiplenmektedir. Türklüğünü ve muhafazakar çizgisini söylem ve eylemlerinde sık sık dile getirerek, hitap ettiği kitlenin idealize ettiği siyasi lider performansını sergilemektedir. Bu bağlamda "Asena" siyaseti, eril değerleri ve söylemleri üstlenerek, "dişil" olarak atfedilen değerlerin "annelik", "aile", "eş" ile bağdaştırılması anlamını taşımaktadır. Akşener'in siyasi pozisyonunu da bu söylemler ve değerler üzerinden icra ettiği görülmektedir.

Görsel 3:Meral Akşener'in şahsi Twitter hesabından bir tweeti

Akşener, 29.07.2020 tarihli bu tweetinde kadınlığı Türk töresi çerçevesinde erkeklerin annesi, kız kardeşi, eşi olarak ele almakta, erkekler tarafından korunması gereken özneler olduğunun üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda kadının toplumsal cinsiyet düzleminde üstlendiği rollere atıf yapmaktadır. Erkekliği ise "mertlik" üzerinden ele alarak, kadının yanında duran "güçlü" özneler olarak "hegemonik maskülenlik" çizgisinde tahayyül etmektedir. Türk töresi bağlamında kadın erkek ilişkilerini değerlendirmekte ve geleneksel değerleri ön plana çıkarmaktadır.

2.4. Meral Akşener'in Giyim Tarzı

Meral Akşener, kıyafet olarak maskülen tarza sahip ve net kesimlerden oluşan kıyafetler tercih etmektedir. Kendisiyle özdeşen döpiyes takımlarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle kırmızı ceket, pantolon ve içine giydiği beyaz gömlekli takımı Akşener'le ikonlaşmıştır. Akşener çoğunlukla kısa, küt kesim saç, inci küpe, siyah çerçeveli gözlük tercih etmektedir. Akşener katıldığı YouTube kanalında *"2018'de bir kadın arkadaşım bana dedi ki adayların tümü erkek, dolayısıyla bir fark yarat, bayrağı da andırsın, hep kırmızı ceket giy dedi*[41]*"*diyerek kırmızı ceketin Türk bayrağını sembolize ettiğini, siyasetin eril çoğunluktaki arenasında "kadın" olarak fark yaratmak adına tercih ettiğini açıklamıştır.

Görsel 4: Meral Akşener'in kendisiyle özdeşen kıyafeti[42]

[41] "Meral Akşener kendisine gelen kötü yorumları okuyor", *Youtube*, 09.12.2022, https://www.youtube.com/watch?v=DobHSlYI0E4&feature=youtu.be, (11.12.2022).
[42] "Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım", *Independent Türkçe,* 13.08.2020, Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım | Independent Türkçe (indyturk.com), (11.12.2022).

Görsel 5: Meral Akşener'in Tweeti

Genellikle maskülen bir giyiniş tarzıyla kamuoyunun önüne çıkan Akşener, 09.04.2022 tarihinde gençlerle olan buluşmasına daha spor bir kombinle katılıp gençlerle söyleşi yapması dikkat çekmiştir. Bu durum gençlerle iletişiminde onlara daha yakın olmak ve onlardan biri gibi görünerek, gençlerin sorunlarını anlayış ve empati çerçevesinde ele almaya yönelik bir tutum sergilediği olarak değerlendirilebilmektedir.

2.5. Meral Akşener'in Eylem ve Söylem Alanlarının Queer Feminist Açıdan Analizi

Bu bölümde tezin ana konusunu oluşturan kadın siyasi liderlerden ilki olan Meral Akşener'in, queer feminist bir politika tahayyülü çerçevesinde söylem ve eylem alanlarının eleştirel bir analizi yapılacaktır. Akşener'in söylem ve eylem alanları incelenirken bakılacak ilk husus, siyasi performansını sergilerken maskülen ya da feminen değerleri ne ölçüde açığa çıkarttığı, performatif edimlerle bu değerleri nasıl sürdürdüğü üzerinedir. İkinci olarak söylemlerle yeniden üretilme tehlikesi barındıran eril değerler, ikili kategoriler, ben ve öteki üzerine kurulu kategorizasyon siyaseti, queer feminist anlayış çerçevesinde ele alınarak, Akşener'in siyasi performansı

üzerinden değerlendirilecektir. Bu doğrultuda queer feminist öznelliklere, kadınlara, LGBTİQ+lara, göçmenlere ve farklı ötekilere yönelik söylemleri incelenecektir.

Öncelikle Meral Akşener, şahsi Instagram hesabı üzerinden yöneltilen "Feminist misiniz?" sorusuna, *"Eşim gençken iflah olmaz bir feministsin derdi. Feminizmi ben çok ciddiye alıyorum. Ciddi bir felsefesi var. Her bir ilkesine uyuyor muyum bilmiyorum. Güçlü bir kadın hakları savunucusu ve aktivisti olduğumu söyleyebilirim"* şeklinde yanıt vermiştir. [43] Çavdar'a göre, Akşener feminist politikayı geleneksel bir çizgide ele almakta ve kadın hakları savunuculuğu üzerinden yalnız "kadın" vurgusunu merkeze alacak bir tutumda değerlendirmektedir. Bu doğrultuda Akşener'in söylemleri ve muhafazakar-milliyetçi pozisyonu, günümüz üçüncü dalga feminist yaklaşımlarla bağdaşmamakta ve feminizmle "kadın" kimliğine sahip bir siyasi lider olması açısından bir bağlantısı bulunmaktadır. Ancak özü itibariyle ataerkil olan milliyetçi bir parti içerisinden tüm engellere ve "kadınlığı" üzerinden yapılagelen mizojinist söylemlere rağmen Türk siyasetinde etkin bir kadın lider olarak öne çıkması hem partisinden hem de kadın hareketinden tasdik edilmesine yol açmıştır. Berktay'a göre ise kadın sorunları çerçevesinde Akşener'in tutumu olumlu olsa da sosyal medyada söz edilmeye başlayan "Türk feminizmi" hareketinin arkasında Akşener'in olduğu iddiası, feminist hareketinin birleştirici ve evrensel iddiasına gölge düşürmekte, mücadeleyi "Türk" olarak ayırmak hareketin bölünmesine sebebiyet vermektedir.[44] Bu açıdan "Türk" feminizmin hareketi, queer feminist düşüncenin milliyetçi ve ırk temelli karşıtlıkları öne çıkaran oluşumlar yerine farklılıkları içerisine alan bütüncül bir politika tahayyülü önermesiyle bağdaşmamaktadır. Bunun yanında Akşener'in öznel deneyimleri doğrultusunda kadın sorunlarını Türk eril siyasi arenasında içerden biri olarak dillendirmesi, siyasi söylemlerinde kadın haklarını ve kazanımlarını koruyucu ve destekleyici bir tutum sergilemesi kadın hareketi için önemli bir durumdur.

---

[43] "Akşener'den "Feminist misiniz?" sorusuna yanıt", *Birgün*, 28.08.2022, https://www.birgun.net/haber/aksener-den-feminist-misiniz-sorusuna-yanit-400658, (02.09.2022).

[44] "Feminist kadınlar Meral Akşener'i anlatıyor: "Akşener, kadınların önemli bir güç olduğunun farkında ve kadın hareketiyle temasta"", *Medyascope*, 08.04.2021, https://medyascope.tv/2021/04/08/feminist-kadinlar-meral-akseneri-anlatiyor-aksener-kadinlarin-onemli-bir-guc-oldugunun-farkinda-ve-kadin-hareketiyle-temasta/, (12.08.2022).

Görsel 6:Meral Akşener'in Tweeti

Meral Akşener bu tweetinde görüldüğü üzere, kadınlık durumunu queer feminist perspektiften uzak, muhafazakar değerlerle birlikte ele almaktadır. Kadınlığı "namus" kavramı ile bağdaştırarak, ataerkil ve muhafazakar ideolojideki "iffetli kadın" imajını sahiplenerek ve "aileyi" töre vurgusuyla öne çıkararak ele almaktadır. Eril bir söylemle, namusuna söz edildiğinde ailedeki erkek bireylerin şiddete başvurarak bu durumu çözeceklerini ifade ederek, namus kavramı üzerinden şiddeti meşrulaştırıcı bir söylem dili kullanmaktadır. Bu eril söylem, ataerkil ideolojinin inşa ettiği cinsiyetçi pratikleri yeniden üretmekte, kadını erkekler tarafından korunup gözetilmesi, "iffetli" olması gerektiği gibi ataerkil zihniyetin beklentilerini yansıtmaktadır. Akşener, bu söylemiyle lider pozisyonunda bir kadın olarak, kadınların söylemsel ve kültürel olarak yinelenen toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi, eril bakış açısını yansıtması ve sahiplenmesiyle dişil maskülen bir performans sergilemektedir. Geleneksel değerlere vurgu yaparak, kadının idealize edilen "ailevi" değerlerle birlikte ele alınmasını meşrulaştırmaktadır.

Akşener, söylemleriyle "kadınlık" pratiğini, ataerkil anlayışla seyreden devletin içinde yüklenilmiş misyonlarla ele almakta, queer feminist yaklaşımların bütüncül ele aldığı öznellikleri kendi feminist anlayışına dahil etmediği görülmektedir. Bu bağlamda "İstanbul Sözleşmesi" üzerine yapılan bir röportajda, sözleşmede geçen "cinsel yönelim" kavramına *"İnsan hakları üzerinden bakılmış orada. Ağzını açan eşcinselliği destekliyor gibi bir suçlanıyor"* diyerek, LGBTİQ+ lara karşı *"Ben*

çocuğumun böyle bir tercihte bulunmasını anne olarak ister miyim? İstemem. Bu benim bireysel tutumum. Ama böyle bir tercihte bulunmuş insanı dövmem gerekir mi? Hayır…" şeklinde bir cevap vermiştir. [45] Akşener, cinsel yönelimi genel bir çerçevede insan hakları özelinde değerlendirerek, İstanbul Sözleşmesi'ni[46] daha çok heteroseksüel normları temel alan "cis kadın" öznesine yönelik eşitsiz durumların ve şiddetin son bulması üzerinden değerlendirmektedir. Eşcinsel bireyleri ise annelik nosyonu üzerinden kendisinin istemeyeceği bir çocuk olarak tahayyül etmekte, böyle bir durumla karşı karşıya kalan başka bireyler için ise, şiddete başvurmayacağını dile getirerek, eşcinsel özneleri şiddet kavramıyla birlikte ele almaktadır. Akşener'in bu söylemi, heteroseksüel-homoseksüel ayrımını bireyler arasında "öteki" konumlandırılmasını ve bu durumdan doğan şiddete vurgu yaparak şiddet söylemini tekrar üretici potansiyeller taşımaktadır.

Akşener, siyasi hayatında "kadın" olduğu üzerinden "erkek" siyasetçiler tarafından birçok mizojinist söylemle karşı karşıya gelmiştir. Bu duruma örnek olarak Bahçeli'nin kendisine "Fosforlu Meral" demesi gösterilebilmektedir. Akşener, bu kelimenin Twitter'da "Fosforlu Meral" etiketiyle gündem olması üzerine 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nden birkaç gün sonra, 10 Mart 2021'de yaptığı partisinin TBMM grup toplantısında cevap vermiştir. Akşener, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın eril şiddetle mücadele edeceğiz sözlerine ve MHP'lilerin kendisi üzerinden başlattığı Twitter etiket çalışmasına şu sözlerle tepki göstermiştir;

"Geçen hafta 'Fosforlu Meral' diye bir etiket çalışması yapıldı. Bu etiketin nereden niçin geldiğini beş yıl evvel yol yürüdüğümüz arkadaşlarımız bilirler. Bahçeli, Konya'dan üst kurul delegelerini çağırdı ve orada bana 'Fosforlu Cevriye' dedi. Konyalı iki genç delege bunu tam da kast edildiği manada fahişe olarak algıladılar ve

[45] Demirbilek, Gözde, "Çocuğumun Böyle Bir Tercihte Bulunmasını İstemem ama Tercihte Bulunanı da Dövmem", *KaosGL Dergisi,* 03.07.2020, https://kaosgl.org/haber/cocugumun-boyle-bir-tercihte-bulunmasini-istemem-ama-tercihte-bulunani-da-dovmem, (12.08.2022).

[46] "İstanbul Sözleşmesi" diğer adıyla "Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" olarak geçmektedir. Türkiye, sözleşmeyi 24 Kasım 2011'de imzalamasıyla ilk imzacı devletler arasında yer almıştır. Ancak daha sonra mevcut siyasal islam iktidarı tarafından sözleşmenin bazı maddelerinin Türk aile yapısına uymadığı gerekçesiyle feshedilme kararı alınmıştır. Özellikle sözleşmede bulunan "cinsel yönelim" kavramına vurgu yapılarak homofobik söylemlerle sözleşme eleştirilmiş, yerine "yerli ve milli" bir sözleşmenin getirilebileceği hususunda bir öneri getirilmiştir.

ağlayarak bana geldiler. Ben onlara kastettikleri gibi olmadığını izah etmeye başladım.1947 doğumlu Sayın Devlet Bahçeli, hepimizin geçmişte abi dediğimiz Bahçeli, o çok genç çocukların gözünde yerle bir olmasın diye Fosforlu Cevriye'nin fahişe olmadığını sert eli sopalı bir kadın olduğunu söylemek zorunda kaldım. Ben onu korurken gelen giden herkese kahkahalar içinde tam bir yıl boyunca bunu söyledi… Sayın Erdoğan diyorsun ki 'Tek bir kadının dahi şiddet mağduru olmadığı güne kavuşana kadar mücadelemizi sürdüreceğiz.' Madem öyle, o zaman, altına imza koyduğun sözleşmeyi uygulayacak, şiddet mağduru kadınları koruyacak önlemleri alacaksın… Sonu ölüm olsa da mücadele etmezsem şerefsizim. Tek kişi kalsam da bu mücadeleden dönersem namussuzum. Hep birlikte göreceğiz; el mi yamanmış, bey mi yamanmış, ben mi yamanmışım?"[47]

Meral Akşener, Bahçeli'nin kendisini küçük düşürmeye çalışan söylemlerini parti grup toplantısında yaptığı konuşmada yer vererek ve bu durumun kendisi ve partilileri üzerinde yarattığı rahatsızlığı dile getirerek kendisini savunmuştur. Akşener, kadın bir siyasi figür olarak milliyetçi ideolojinin eril egemen evreninde yer edinebilmek ve liderliğe yükselebilmek adına bu tip eril söylem ve dışlamayla çokça karşılaşmıştır. Ancak Akşener, eril siyasetin mizojinist tavrına karşı meydan okuyarak, erkek egemen siyasette önemli bir siyasi pozisyon elde etmeyi başarmıştır. Parti grup toplantısında yaptığı konuşmanın devamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın söylemleriyle uyguladığı politikalar arasında bir tutarsızlık olduğuna dikkat çekerek, İstanbul Sözleşmesi'nin etkin uygulanmadığına vurgu yapmıştır. Akşener, konuşmasının devamında mücadelesinden vazgeçmeyeceğinin altını çizerek Erdoğan'a karşı kararlı, sert ve cesur bir söylem performansı sürdürmüştür. Bu konuşmasında Akşener hem kendisine söylenen küçük düşürücü söylemi grup toplantısında dile getirmesi hem de Erdoğan'a karşı sert ifadelerle karşı koyması dişil maskülen özelliklerini ön plana çıkarması açısından, eril bir söylem dili kullanmıştır.

Meral Akşener, İstanbul sözleşmesini "kadın" vurgusuyla ele almış, bu anlamda sözleşmenin Türkiye'de etkin uygulanabilir olması için çalışmalar yürütmüştür.

---

[47] "TBMM Parti Grup Toplantımız", *Youtube*, 10.03.2021, https://www.youtube.com/watch?v=TSf2mvzoHdo, (20.03.2023).

Türkiye'de hakim eril iktidarın İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması hususundaki tartışmaları 2020 yılında başlasa da, 20 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile İstanbul Sözleşmesi'nden Türkiye'nin feshedilmesi kararı verilmiştir. Akşener bu durama en sert tepkiler veren siyasi liderlerden biri olmuştur. Akşener bu kararın iptali için Danıştay'a başvurmuş, kararnamenin iptali için ise Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmasını istemiştir. Ancak Danıştay'ın kararının Türkiye'nin sözleşmeden çekilmesini uygun bulması üzerine Akşener duruma sert söylemlerle tepki göstermiştir. Akşener'in her ne kadar "kadınlık" üzerinden sözleşmeyi koruyan ve sahip çıkan bir tutumu olsa da hakim muhafazakar-eril konjonktürde bir kadın lider olarak sözleşmeyi etkin bir şekilde savunması, empati duyarak kadınların ve bu alanda mücadele veren kadın hareketine destek vermesi feminen değerleri ön plana çıkarmaktadır.

Görsel 7:Akşener'in Tweeti

Akşener, bu tweetinde hegemonik eril iktidarın kadınlara yönelttiği "sürtük" kelimesiyle mizojinist söylemi, kadınları aşağılayıcı eril dili eleştirmiştir. İstanbul Sözleşmesi'nden vazgeçmeyeceğini yineleyerek kararlı bir performans sergilemiştir. Daha ileri bir tarihte ise 6284 sayılı kanun tartışmalarının da öne çıkması üzerine 22 Mart 2023 tarihli parti grup toplantısında konu özelinde şu sözleri dile getirmiştir;

"...Kirli bir zihniyetin dolduruşuna gelip bir gece aniden İstanbul Sözleşmesi'ni yırtıp attılar... 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadın'a Karşı Şiddetin Önlenmesine dair kanun bugün birileri tarafından tartışmaya açıldı. Sadece kadın

olduğumuz için söylediklerimizin birilerini rahatsız ettiğinin farkındayız. Sadece kadın olduğumuz için tepkilerimizi sindiremediklerinin farkındayız. Sadece kadın olduğumuz için dayatmalara razı gelmemiz gerektiğini düşünenler olduğunun da elbette farkındayız. Ama şunu bilin ki asla razı olmayacağız. Susmayacağız. Pes etmeyeceğiz…"[48]

Meral Akşener bu konuşmasında, "pes etmeyeceğiz" diyerek sert, kararlı, iradeli bir duruş göstererek "eril" bir performans sergilemiştir. Böylece söylemlerin performatifliği aracılığıyla eril/dişil dikotomiyi, ataerkil iktidarın tahakkümünü yeniden dizayn edecek şekilde performe etmiş ve kadınların iktidar karşısındaki haklarını korumaya yönelik direnç göstermiştir. Kadınların "yalnızca" kadın oldukları için uğradıkları baskı ve şiddete dikkat çekerek, özcü anlayışın kadınların tabiiyetini meşrulaştırdığının altını çizmektedir. Akşener, İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı kanunun net bir şekilde arkasında durarak, hemcinslerine karşı açık bir destek performansı izleyerek, İstanbul Sözleşmesi'nden yarar sağlayan ya da sağlayacak kadınları düşünen empatik bir tavır sergileyerek "dişil" olarak tanımlanan özelliklerini öne çıkarmıştır. Akşener, partisinin 4. Kuruluş yıldönümünde yaptığı konuşmasında iktidara geldiklerinde İstanbul Sözleşmesi'nin koşulsuz olarak tekrar yürürlüğe konulacağının sözünü vererek sözleşmeden yana kararlılığını şu sözlerle ortaya koymuştur;

"İstanbul Sözleşmesi'ni, amasız fakatsız, hayata geçireceğiz. Kadınların fiziksel, psikolojik ve ekonomik olarak, baskı, şiddet ve işkence görmesini, görmezden gelmeyeceğiz. Öldürülen her kadın, devletin sorumluluğundaydı. İktidardakiler, onlara sahip çıkmadı. Ama bizimle birlikte, kadınlar artık sahipsiz kalmayacak. İyi Parti iktidarında kadın, iş gücüne daha fazla katılacak. İş hayatında hak ettiği değeri görecek. Ev kadınları için de, projeler ortaya koyacağız. Kadın kooperatiflerimiz ile birlikte; onların ülkemizin kalkınmasında, nasıl bir itici güç olduklarını herkes

[48] "TBMM Grup Toplantımız", *Youtube*, 22.03.2023, https://www.youtube.com/live/WFcltx6-VB8?feature=share, (23.03.2023).

görecek. Daha hür ve adil Türkiye, ancak kadınların çabasıyla mümkündür. Bir kadın olarak söylüyorum ki; bu ülkeyi kadınlarla el ele verip, yeniden ayağa kaldıracağız"[49]

Meral Akşener, iktidar oldukları takdirde İstanbul Sözleşmesi'ni hiçbir çekince öne sürmeden geri getireceğini yineleyerek mevcut iktidarı kadın politikaları üzerinden eleştirmiş, kadınların uğradıkları şiddete, kadın cinayetlerine kayıtsız kalmayacaklarını dile getirmiştir. Akşener, kadınların uğradıkları baskı, korku ve şiddeti kendisinin de kadın olması üzerinden bir empati kurarak kadın mücadelesinin gücüne vurgu yapmış, bu destekleyici söylemleriyle feminen özelliklerini öne çıkartmıştır. Akşener, İstanbul Sözleşmesi'ne olan desteğini şahsi sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımlarla sürdürmüş, bu anlamda Twitter hesabının arka planında "İstanbul Sözleşmesi yaşatır" sloganına yer vererek, sözleşmeye olan açık desteğini sürdürmüştür.

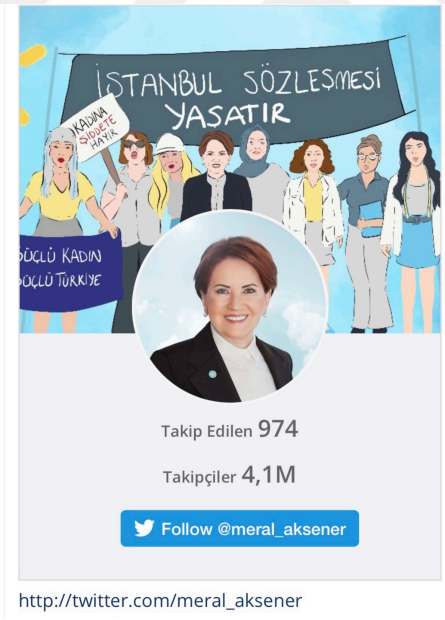

Görsel 8: Meral Akşener'in İstanbul Sözleşmesi tartışmalarında Twitter arka planı

[49] "Akşener: İstanbul Sözleşmesi'ni hayata geçireceğiz, Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nden kurtulacağız", *T24 Gazetesi*, 24.10.2021, https://t24.com.tr/haber/aksener-iyi-parti-iktidarinda-omer-in-yolundan-asla-ayrilmayacagiz,988020, (27.03.2023).

Görsel 9:Meral Akşener'in BoomSocial'a göre En Çok Etkileşim Aldığı Tweetleri

Görsel 10:Meral Akşener'in BoomSocial'a göre Günlük Hakkında Konuşulma Oranı

BoomSocial istatistiklerine göre Meral Akşener, 11.11.2020-12.11.2010 tarihleri arasında günlük konuşma ve etkileşim oranı arttığı gözlemlenmektedir. Bu istatistiğe göre en çok 11.11.2020 tarihindeki performansı öne çıkmaktadır. Akşener, 11.11.2020 tarihli parti grup toplantısında, *"...Aziz milletim, dünyanın diken üstünde olduğu bugünlerde Türk'ün makus talihini adım adım yendiği bir büyük destanı yakından*

takip ediyoruz. Azerbaycan Türk ordusu işgal altındaki vatan topraklarında ay yıldızı dalgalandırmaya devam ediyor…Ulu Tanrı Türk'e yar olsun Kafkaslardan esip gelen yerler bizim yerimiz Kırgız, Kazak, Özbek, Azer diller bizim dilimiz... Tüm dünya bilsin ki yumruğumuzu sıktık nefesimizi tuttuk..."[50]ifadeleriyle Azerbaycan'ın Karabağ ve yakınındaki şehirlerini Ermenistan işgalinden kurtarmak için başlattığı operasyona destek vermiştir. Akşener, Türk coğrafyasına bütüncül bir yaklaşımla "soydaşlık" vurgusunda bulunarak, Türk milliyetçiliği söylemleri üzerinden performansını şekillendirmiştir. Akşener'in milliyetçiliği ve Türk kimliğini yücelttiği konuşmasında sert, güçlü, kararlı ve eril bir söylem dili kullanarak dişil maskülen bir performans gerçekleştirdiği görülmektedir.

Milliyetçi ve militarist söylemler, maskülen bir alan olarak erkekliği yeniden inşa etmesi ve "biz" ve "öteki" arasında bir ayrım yaparak ikili kategoriler etrafında şekillenmesi, queer ve feminist düşünce pratiklerinde sorgulanmıştır. Milliyetçi söylemler, eril bir düzlemde işlerken aynı zamanda kadınlığın ve kadınsılığın saklandığı, güçlü olma, cesaret sahibi olma, rekabet, başarı, kahramanlık ve şiddet potansiyeli gibi eril değerlerle tarif edilmektedir (Işık ve Özdemir,2022:497). Akşener, bu konuşmasında etkili ve coşkulu bir dil ve ifadeler kullanarak dinleyenlerde Türklük ve dayanışma duygusunu yükseltmekte ve yeniden üretmektedir. Bu durum Twitter hesabına da yansımış, Akşener'in bu konuşmasının ardından takipçilerinden daha fazla etkileşim aldığı görülmüştür.

Akşener, 04.04.2021 tarihinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin[51] tartışmaya açılması ve dini sembollerle fotoğrafları yayınlanan amiraller üzerine, ordudaki paralel yapıların tekrardan bir tehlike oluşturmaması için önlemler alınması gerekliliği hususunda Atatürk ilke ve inkılaplarını vurgulayan, 104 emekli amiralin imzaladığı bir bildirinin yayınlanması üzerine yaptığı açıklamaları ve kullandığı kelimeler tepki çekmiştir. Akşener bildiriyi, "*İyi Parti siyaset kurumunun karşısına geçmeye çalışan*

[50] "İyi Parti Grup Toplantısı" , *Youtube*, 11.11.2020, https://www.youtube.com/live/NiDYdOAkF2U?feature=share, (01.04.2023).

[51] Montrö Boğazlar Sözleşmesi, uluslararası bir sözleşme olup 1936 yılında imzalanmıştır. Sözleşme, Türkiye sınırlarına giren, İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinden geçecek savaş gemilerinin düzenlenmesi ve kontrolü üzerinde Türkiye'ye tam kontrol imkanı verilmesini içermektedir. Sözleşme kapsamında Karadeniz'e sınırı bulunmayan ülkelerin savaş gemilerinin geçişi kontrol edilmektedir.

herkesin karşısındadır.104 emekli amiralin yayınladığı bildiri "zevzekliktir"[52] ifadesini kullanarak eleştirmiştir. "Zevzeklik" ifadesi çok konuşan, geveze anlamlarını gelmektedir. Akşener daha sonra bu açıklaması için *"...çeşitli muhtıraları yaşamış, 28 Şubatı yaşamış bir neslin mensupları olarak, böyle gece yarısı fikir belirtmeyi ve adına da bildiri denmesini doğru bulmadığımızı, İYİP adına bizzat şahsen de İYİP genel başkanı olarak kamuoyuyla paylaştım. Montrö'nün tartışması meselesine itiraz edilebilir, emekli general de edebilir, hakim de edebilir... Ama bunu gündüz vakti söylemek başka bir şey… bu eski hatıraları canlandıran bir tutum… "*[53]Akşener, bildirinin yapılış zamanını ve şeklini doğru bulmadığını belirtmektedir. "Zevzekliktir" ifadesiyle ise amiralleri ciddiye almayan, küçümseyici bir tutum sergileyerek, eril bir söylem dili kullanmıştır. Akşener'in "zevzeklik" ifadesi çokça tartışmalara neden olmuş, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tartışılmasına tepki vermek yerine amirallerin uyarısını alaya aldığı yönünde eleştirilmiştir. [54]

Meral Akşener, Türk milliyetçisi kimliğini öne çıkararak, Uygur Türklerinin Çin Hükümeti tarafından uğradığı baskıya karşı sert bir duruş sergilemiştir. 27 Ocak 2021 tarihli parti grup toplantısında Uygur Türkü bir genç kızı kürsüde konuşmaya davet etmiştir. Konuşması sırasında Akşener'in ağladığı görülmektedir. Bu performansıyla Akşener, partisinin ve izleyenlerin önünde duygusal, hassas ve empatik davranarak, sert ve güçlü imajından taviz vererek, dişil olarak adlandırılan özelliklerini öne çıkarmaktadır. Aynı zamanda konuşması sırasında Çin Hükümeti'nin politikalarına karşı güçlü ve destekleyici bir konuşma performansı sergilemiştir. Parti grup toplantısında, *"…Türküm dediği için zulüm gören kardeşlerimizi duymuyor, iki laf edemiyorlar. Böyle cıvıklık böyle ciddiyetsizlik olmaz. Böyle devlet yürütülmez yazıklar olsun size…"*[55] sözleriyle bu duruma sessiz kalan mevcut hükümeti, Türk

[52] Erdem, Umut, "15 Vekil Tartışması", *Hürriyet*, 26.06.2023, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/15-vekil-tartismasi-42289949, (27.06.2023).

[53] "Dün zevzeklik demişti… Meral Akşener'den 104 amiralin bildirisi ile ilgili flaş açıklama", *YouTube*, 05.04.2021, https://youtu.be/sjtOhNP6dSs, (27.06.2023).

[54] "Akşener'e tepki: "zevzeklik" diyeceğine teşekkür etmeli", *Cumhuriyet*, 04.04.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aksenere-tepki-zevzeklik-diyecegine-tesekkur-etmeli-1825632, (28.06.2023).

[55] "Meral Akşener kürsüde ağladı! "Elinde iman metre ile gezenler bu zulme sessiz kalıyor!"", *YouTube*, 27.01.2021, https://www.youtube.com/watch?v=FQ65qKbgqr0&feature=youtu.be, (28.06.2023).

"soydaşlara" destek olmadıkları hususunda suçlayıcı bir söylem diliyle eleştirmiştir. Akşener, Uygur Türklerine olan desteğini, şahsi Twitter hesabının arka planında "Doğu Türkistan'daki soydaşlarımızı unutmadık, unutturmayacağız" yazan bir sloganı barındıran fotoğraf koyarak açık desteğini sürdürmüştür.

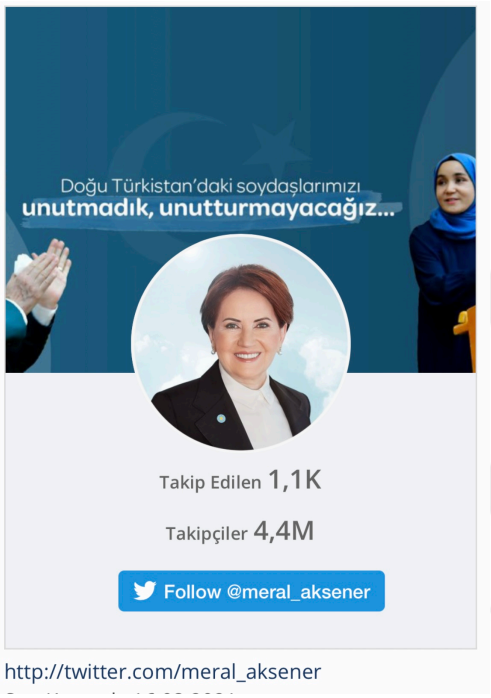

Görsel 11:Meral Akşener'in Doğu Türkistan gündeminde Twitter arka planı

Meral Akşener genel başkanlığında İYİP, 2018 parlamento seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Saadet Partisi (SP) ve Demokrat Parti(DP)' yle Millet İttifakı olarak seçime girmiştir.[56] Bu ittifakın üzerinden daha ileri bir tarihte Akşener, 20 Mayıs 2021 tarihinde Rize'nin İkizdere ilçesinde esnaf ziyareti yaptığı sırasında, sözlü tacize uğramıştır. Akşener Çayeli ilçesine ziyaretinde de bir grup tarafından, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı İsrail Başbakanı "Netanyahu" ya benzettiği açıklaması üzerine protesto edilmiş, İYİ Partililer ve protestocular arasında gerginlik çıktığı görülmüştür. Bu durumun üzerine Erdoğan, *"Gelin hanıma görüldüğü gibi*

[56] "Seçim 2018: Muhalefetin kurduğu Millet ittifakı nasıl işleyecek?", *BBC New Türkçe*, 07.05.2018, https://web.archive.org/web/20181214202439/https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43992766, (29.06.2023).

gayet güzel bir ders veriliyor. Yine dua etsin ki gelin hanıma çok ileri gitmeden bir ders verdiler. Bu daha bir. Daha neler olacak neler" diyerek Akşener'i tehdit edici ve cinsiyetçi söylemlerde bulunmuştur.[57] Erdoğan'ın bu sözleri üzerine Akşener, Twitter hesabı üzerinden yanıt vermiştir.

Görsel 12: Meral Akşener'in BoomSocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweetleri

Meral Akşener'in 27.05.2021 tarihinde attığı tweetinin en çok etkileşimi aldığı görülmektedir. Akşener attığı tweetinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından kendisine yöneltilen tehditlere karşı boyun eğmediğini, siyasi performansını etkilemesine izin vermeyeceğini ve siyasi tartışmaların seçim yoluyla çözümlenmesi gerektiğini belirterek kararlı, tehditler karşısında dirençli aynı zamanda demokratik seçimleri ön plana çıkaran bir duruş performansı sergileyerek tehditler üzerinden kendisine yöneltilen siyasi söylemleri reddetmiştir.

Meral Akşener, kadına karşı işlenen şiddete karşı bir duruş sergilediğini her fırsatta dile getirmektedir. Bu duruşu 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde yaptığı konuşmalarda da ön plana çıkmaktadır. 25 Kasım 2021 tarihinde şahsi Twitter hesabından attığı tweette Akşener, Türkiye'de kadınların evde, sokakta, iş yerlerinde kısacası hayatın her alanında uğradıkları şiddete karşı hukuk sisteminin kayıtsızlığına ve kadınların kendilerini devlet içerisinde güvensiz hissettiklerine dikkat çekmiştir. Mizojinist zihniyetlere karşı seçimleri işaret ederek,

[57] "Erdoğan'dan Akşener'e daha neler olacak neler!", *Cumhuriyet*, 26.05.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-aksenere-daha-neler-olacak-neler-1839331, (29.06.2023).

seçimler sonrası kadınların güvencesiz durumunun değişeceğini belirtmiştir. Akşener'in bu tweeti Boomsocial verilerine göre takipçileri tarafından etkileşim yüzdeliklerinin arttığı, aynı zamanda Akşener'in, 24.11.2021'de parti grup toplantısındaki Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik ekonomi üzerinden eleştirileri yüksek etkileşim aldığı görülmektedir. Akşener'in Boomsocial verilerine göre 24.11.2021 ve 25.11.2021 tarihleri arasında takipçi sayılarının arttığı gözlemlenmektedir.

Görsel 13: Meral Akşener'in Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweetleri

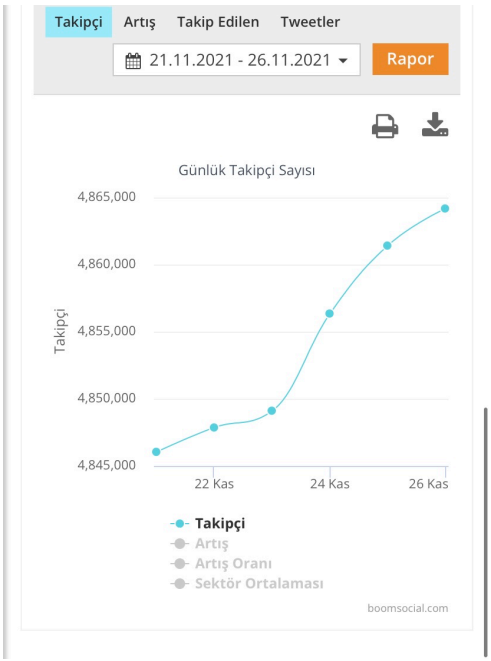

Görsel 14: Meral Akşener'in Boomsocial'a göre günlük takipçi sayısı

Türkiye'nin uyguladığı "açık kapı" göç politikası konusunda çeşitli çözüm önerileri sunan İYİP, "göçmen sorunu" hususundaki politikasını "Milli Göç Doktirini" adı altında "Kararlı ve Planlı Geri Dönüşe Az Kaldı" sloganıyla açıklamıştır. Akşener göç konusundaki tutumunu seçimlerin kazanılması durumunda, *"1 Eylül 2026'da tüm Suriyeli sığınmacıları memleketlerine kavuşturmuş olacağız"* diyerek açıklamış, Türkiye'nin göçmen deposu haline dönüştüğünü belirterek, göçmenlerin ülkelerine geri gönderilmesi adına tarih vermiştir.[58] İYİP hazırladığı "Mevcut Durum ve Çıkış Önerileri" adlı planda, Erdoğan'ın göç siyasetini Türkiye'nin temel niteliklerine karşı yıkıcı girişim olarak adlandırılmıştır. Çözüm olarak Türkiye'nin göç aldığı ülkelerle bir müzakere yapılarak, göçmenlerin güvenli alanlara geri gönderilmesini önermiştir [59] İYİP Türkiye'nin göç sorununu milli güvenlik çerçevesinde ele alarak, mevcut göçmenleri geri gönderme ve olası göçleri önleme adına politikasını yürütmektedir. Akşener göç konusunda "*"Sığınmacılara, mültecilere, kaçakçılara kızabiliriz. O öfkenin odaklanacağı yer Sayın Erdoğan ve iktidarıdır. Yabancılar üzerinde öfke odaklanırsa bu ülkeye yapılan kötülükleri perdelemiş olur. Bu hesap sorulmalıdır. Bu hesap ülkemizi hendek haline getiren sayın Erdoğan ve iktidardan sorulmalıdır. Bu hesap sandıkta demokrasiyle sorulmalıdır"*[60] diyerek göçmenlerin geri gönderilmesinde kararlı olmasının yanında göçmenler üzerinden ırkçı şiddete karşı bir pozisyon aldığı görülmektedir. Erdoğan'ı göçmen politikaları üzerinden hesap sorulması gerektiğini vurgulayarak eril, çözümün siyasi iktidar elinde olduğunu vurgulayarak da demokratik bir tutum sergilemiştir.

2.6.Millet İttifakı Seçim Sürecinde Meral Akşener

Meral Akşener önderliğinde İYİP, CHP, Saadet Partisi, Gelecek Partisi, Deva Partisi ve Demokrat Parti ilk olarak 12 Şubat 2022 tarihinde bir araya gelerek yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimi için altılı bir ittifak oluşturmuşlar, bu ittifakı daha sonra "Millet İttifakı" olarak tanımlamışlardır. Millet ittifakı içinde yer alan partiler 28 Şubat 2022 tarihinde "güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş" için ortak bir mutabakat

[58] BBC News Türkçe, 06.09.2022, https://www.bbc.com/turkce/articles/ckv82d0gvgvo
[59] İyi Parti resmi sitesi, 30.07.2023, https://iyiparti.org.tr/goc-doktrini-ve-stratejik-eylem-plani
[60] Gazete Duvar,06.09.2022, https://www.gazeteduvar.com.tr/iyi-partiden-goc-doktrini-1-eylul-2026da-tum-suriyeli-siginmacilari-memleketlerine-kavusturacagiz-haber-1580143

metni imzalamışlardır. [61] Seçim için bir araya gelen farklı siyasi görüşteki partiler, Cumhurbaşkanlığı seçimi için ortak bir aday çıkaracaklarını açıklamışlardır. Millet İttifakı kuruluşundan ortay aday açıklanacağı süreç boyunca farklı zamanlarda Akşener, altılı masadan asla kalkmayacağı yönünde masayı dağıtma ihtimali eleştirilerini ise kesin bir dille reddettiği açıklamalarda bulunmuştur.[62] Ancak Akşener, Millet İttifakının ortak aday açıklayacağını duyurduğu tarihe yakın bir tarihte 3 Mart 2023'te İyi Parti Genel İdare Kurulu toplantısının ardından, Millet İttifakından ayrıldığını CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik sert bir konuşma yaparak duyurmuştur.

"Geldiğimiz noktada İYİ Parti bir kıskaca alınmış, bir dayatmaya mecbur bırakılmış, tıpkı yıllardır Türk milletine yapıldığı gibi ölümle sıtma arasında bir tercihe zorlanmıştır ve elbette buna boyun eğmeyecektir. Sağduyusunu azme çevirecek, kişisel ikbal hesapları için üretilmiş devşirme bir siyasetin 'hınk deyicisi' olmayacaktır…Üzülerek söylüyorum ki geldiğimiz son noktada dün itibarıyla 6'lı masa, artık millet iradesini kararlarına yansıtma kabiliyetini kaybetmiştir…"[63]

Akşener, konuşmasının devamında masadan ayrılma sebebini Cumhurbaşkanı adayının kim olacağı üzerinde yapılan toplantıda Kemal Kılıçdaroğlu'nun öne çıkması olduğunu ancak kendisinin Mahsur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu'nu önerdiğini ve önerisinin reddedildiğini belirterek, bu isimleri göreve davet etmiştir. Bu durumun üzerine Mahsur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu, Akşener ile görüşerek adaylıklarının söz konusu olmadığını belirterek, altılı masayı birleştirmeye yönelik tavır sergilemişlerdir. Daha sonra Kemal Kılıçdaroğlu'yla da görüşen Akşener, 06.03.2023 tarihinde Akşener, altılı masanın toplantısının gerçekleşeceği Saadet Partisi Genel Merkezi'ne

---

[61] "Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması", *CHP*, 12.02.2022, https://chp.org.tr/haberler/alti-siyasi-parti-genel-baskaninin-ortak-aciklamasi, (30.06.2023).

[62] Güneysu, Selda, "Meral Akşener üç ay önce 'Dağıtmam' dediği masadan kavga ile kalktı", *Cumhuriyet*, 04.03.2023, https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meral-aksener-uc-ay-once-dagitmam-dedigi-masadan-kavga-ile-kalkti-2057447, (30.06.2023).

[63] "Meral Akşener 6'lı masadan kalktı: 'Dayatmaya boyun eğmeyeceğiz'", *NTV Haber*, 03.03.2023, https://www.ntv.com.tr/2023-secim/meral-aksener-6li-masadan-kalkti-dayatmaya-boyun-egmeyecegiz,8IBE2QotNUivZs7Zf5U63A, (01.07.2023).

gelerek ittifaka geri döndüğünü belirtmiştir.[64] Akşener altılı masaya önerdiği iki isim olan Mahsur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu'nun Cumhurbaşkanı Yardımcısı olma koşuluyla geri döndüğü bilinmektedir. Bu süreçte Akşener'in altılı masayı dağıtması hem kamuoyunda hem de kendi partilileri açısından tepkiyle karşılanmış, masadan ayrıldığı sırada çok sayıda İYİP üyesi istifa etmiştir. Ancak çok sayıda üye Akşener'in altılı masaya geri dönmesiyle İYİP tekrar geri dönmüşlerdir.[65] Akşener'in altılı masadan ayrılıp, geri dönmesi ve öncesinde bu durumun asla yaşanmayacağı üzerinde söylemleri sözünde durmayan, kendi adaylarını diğer parti üyelerine dayatmaya çalışan, istekleri yerine gelmediği sürece "masayı dağıtmaya hazır" bir lider olduğu izlenimini vermiş ve Türk siyasi ikliminde çokça tartışılmıştır. Kemal Kılıçdaroğlu'nun aday olmasını istemeyen bir kısım muhalif seçmenler tarafından desteklense de çoğunlukla bu tavrı güvenilmez olduğu imajını vermektedir. Akşener'in masadan keskin, eril bir dille suçlayıcı bir şekilde ayrılıp ardından geri dönmesi dişil maskülen bir siyasi performanstır.

Meral Akşener, seçim döneminde Yeşilsol Parti adıyla Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin Millet İttifakına destek veren açıklamaları sonrası *"Bizim masada HDP yok"* açıklaması yapmıştır.[66] Daha önce CHP'den Gürsel Tekin'in HDP'ye bakanlık verilebileceği hususundaki açıklaması üzerine ise Akşener, *"HDP'nin olduğu masada biz olamayız. Bizim olduğumuz masada da HDP olamaz"* diyerek HDP konusunda net ifadeler kullanmıştır. [67]Akşener, HDP'nin ittifaka dahil edilmesi durumunda İYİP'in masadan kalkacağını, iki partinin birbirine karşı dürüst bir tutum sergilediğini ve ilkelerinin farklı olduğunu belirtmiştir. Ancak Akşener'e göre HDP konusu, Kürk eşittir PKK'lı olarak algılanmamalıdır. Seçim yarışında tüm Türk halkının oylarına talip olduklarını belirterek, *"HDP kurumsalının*

---

[64] "Baş döndüren trafik: Akşener nasıl masadan kalktı nasıl masaya geri döndü?", *CNN Türk*, 06.03.2023, https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-bas-donduren-trafik-aksener-nasil-masadan-kalkti-nasil-masaya-geri-dondu?page=1, (01.07.2023).

[65] "Akşener masadan kalkınca 30 bine yakın İYİ partili istifa etmiş", *Diken*, 21.03.2023, https://www.diken.com.tr/aksener-masadan-kalkinca-30-bine-yakin-iyi-partili-istifa-etmis/, (01.07.2023).

[66] "Akşener: Bizim masada HDP yok", *TRT Haber*, 06.05.2023, https://www.trthaber.com/haber/gundem/aksener-bizim-masada-hdp-yok-765281.html, (02.07.2023).

[67] "Akşener'den HDP'ye bakanlık açıklaması", *Cumhuriyet*, 06.09.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meral-aksenerden-hdpye-bakanlik-aciklamasi-1977667, (02.07.2023).

şeytanlaştırılmaması" gerektiğini söylemiştir. Ancak ona göre HDP'nin kendisini şeytanlaştıran AKP iktidarına karşılık onu nötrleyecek bir tutum alamadığını belirtmektedir.[68] Akşener, HDP'nin kurumsal yapısında PKK'ya destek verenlerle Kürk halkının genelinin aynı kefeye konulmaması gerektiğinin altını çizmiş ancak partiyi PKK ile bağlantısı bulunduğu yönünde eleştirilerini yöneltmektedir. Bu açıdan Akşener'in HDP'yi güvenlik ekseninde ele aldığı ve partiyle müzakereye kapalı bir pozisyonda olduğu söylenebilmektedir. Bu durumun yanında Kürt halkına olabildiğince yaklaşmaya çalışmakta, oylarına talip olduğunu söyleyerek özü olan milliyetçi çizgisinden kopmadan hareket etmeye çalıştığı görülmektedir. Böylelikle Akşener, HDP ve Kürt halkıyla olan ilişkisinin MHP ile benzerlik gösterdiği, köklerinden kopmadığı söylenebilmektedir.

Meral Akşener liderliğinde İYİP, 14 Mayıs 2023 tarihinde yapılan Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde Millet İttifakı adayı Kemal Kılıçdaroğlu %44,88, Cumhur İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan %49,52 oy alarak %50 veya üzeri oy oranına erişilememesi nedeniyle seçimler ikinci tura kalmıştır. Aynı gün yapılan milletvekili seçimlerinde ise Millet İttifakı %35,04 oy almış, İYİP %9,69 oy alarak 43 milletvekili çıkarmıştır. 28 Mayıs 2023 tarihinde yapılan ikinci tur seçim sonrası Kemal Kılıçdaroğlu %47,82 oranında oy alırken, Recep Tayyip Erdoğan ise %52,18 oy alarak tekrar Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Süreç sonrası Meral Akşener liderliğinde İYİP ile CHP arasında kırılmalar yaşandığı gözlemlenmektedir. Akşener'in daha önce CHP'den 15 milletvekili alınması üzerinden yaptığı pişmanlık açıklaması daha sonra da partisi içerisinde söz konusu olan CHP ile ittifakın bozulması yönündeki söylemler[69] bu durumu kanıtlar niteliktedir. Akşener'in CHP'den ayrılma söylemleri üzerine sessiz kalması, güçlü olan tarafın yanına geçme stratejisi *(bandwagoning)* (Özlük,2017:246) için kamuoyu gözünde zemin mi hazırlıyor sorusunu akla getirmektedir. Akşener'in siyasal pozisyonunda "değişken" bir

---

[68] "HDP'ye bakışı ne? Meral Akşener Açıkladı, Youtube, 02.07.2023, https://www.google.com.tr/search?q=ak%C5%9Fener+hdp+hakk%C4%B1nda+ne+d%C3%BC%C5%9F%C3%BCn%C3%BCyor&ie=UTF-8&oe=UTF-8&hl=tr-tr&client=safari#fpstate=ive&vld=cid:9f83f73b,vid:HlHep8Vke6w, (02.07.2023).

[69] "İYİ Partili Nebi Hatipoğlu: AKP ve MHP'yi destekleyelim", *Gazete Duvar,*28.07.2023, https://www.gazeteduvar.com.tr/iyi-partili-nebi-hatipoglu-akp-ve-mhpyi-destekleyelim-haber-1630370, (28.07.2023).

pozisyonda yer alması, partisi içerisinde liderliğini ön planda tutması, söylemleri ve eylemleriyle çoğunlukla maskülen bir siyasi duruş performansı sergilendiğini göstermektedir.

Meral Akşener'in mevcut dönem Türk siyasetinde parti lideri olan tek kadın siyasetçi olması, etkin bir siyasi performans icra ettiğini göstermektedir. Akşener uzun bir siyasi geçmiş ve birçok partiyle bağı olmasının ardından kendi partisini kurarak, Türkiye'nin eril üstünlüğünde seyreden siyasi arenasında kadın olarak varlığını kabul ettirmeyi başarmıştır. Akşener ikonlaşan döpiyes kıyafetleriyle geleneksel Türk siyasi kadınlığını yansıtan bir tarza sahiptir. Akşener'in söylem ve eylemlerine bakıldığında milliyetçi ve Türkçü kimlikleri öne çıkaran, sert, baskın, güç odaklı olmasıyla eril bir pozisyon aldığı görülmektedir. Özellikle "masadan kalkma" performansıyla eril bir tutum sergileyerek, kendi fikirlerinin kabul edilmediği takdirde ittifakı terk etmesi ve ardından sert, suçlayıcı söylemlerde bulunması, "dediğim dedik" bir tutumu ortaya koymasıyla maskülen pozisyonunu açığa çıkartmıştır. Akşener çoğunlukla maskülenbir performans sergilese de özellikle İstanbul Sözleşmesi'ne ve 6284 Sayılı Kanuna açık destek vermesi ve mücadele etmesiyle kadınlara karşı dayanışma siyaseti yürütmüş, parti grup toplantısında ağlama performansı göstererek de gardını indirerek duygusal yönünü açığa çıkartmıştır. Bu anlamda dişil olarak tanımlanan özellikleri de performanslarında zaman zaman icra ettiği görülmektedir. Ancak Akşener'in genel duruş ve söylemlerine bakıldığında "dişil maskülen" bir siyasi tarza sahip olduğu görülmektedir.

3.BÖLÜM: AYKIRI BİR KADIN SİYASETÇİ: CANAN KAFTANCIOĞLU

Ataerkil kültürel pratiklerin devletin her alanına nüfuz ettiği Türkiye'nin eril siyasi konjonktüründe alışılagelmiş kadın siyasetçilerinden birçok konuda farklılaşan Canan Kaftancıoğlu, 3 Şubat 1972 tarihinde Ordu'nun Mesudiye İlçesi'nde bulunan Çiftlik Sarıca Köyü'nde doğmuştur. Babası öğretmen, annesi ise ev hanımı olan Kaftancıoğlu yoksul bir ailenin ikinci çocuğu olarak büyüdüğünü söylemiş, *"Bana benim gibilere dayatılan hayattan kurtulmanın tek yolunun okumak ve mücadele etmek gerçeğiyle çok*

erken yaşta yüzleştim" [70] söylemiyle, mücadeleci kişiliğinin çocukluğundan itibaren süre geldiğini belirtmektedir. Eğitim hayatını üniversiteye kadar Ordu'da tamamlayan Kaftancıoğlu, ilkokulu Atatürk İlkokulunda, ortaokulu Hamdullah Suphi Tanrıöver Ortaokulu'nda, liseyi ise Ordu Lisesi'nde okumuştur. Kaftancıoğlu, ortaokulda da lisede de birincilikle mezun olarak başarılı bir öğrencilik hayatı geçirmiştir. Kaftancıoğlu'nun hayatının yakınları tarafından anlatıldığı "Biçilmiş Kaftan" belgeselinde, çalışkan, hırslı, özgüvenli, haksızlıklara karşı gelen, disiplinli, işbirlikçi, çözüm odaklı ve diğer öğrencilerin haklarını savunan biri olarak tanımlanmıştır. [71]

Canan Kaftancıoğlu, üniversite öğrenimi 1989-1995 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nde okuyarak "doktor" unvanını almıştır. Mezun olduktan sonra ilk görev yeri Sivas Suşehri Devlet Hastanesi'nde acil hekimi olarak çalışmıştır. Burada çalıştığı dönemde 1980 yılında öldürülen sosyalist görüşlü gazeteci Ümit Kaftancıoğlu'nun oğlu olan Ali Naki Kaftancıoğlu ile tanışmış daha sonra evlenmişlerdir. Kaftancıoğlu, Ümit Kaftancıoğlu'nun yazılarına oğluyla tanışmadan önce de hayranlık duyduğunu belirtmektedir. 2005 yılından itibaren de Kaftancıoğlu'nun öncülük etmesiyle "Ümit Kaftancıoğlu Öykü Yarışması" düzenlenmeye başlanmıştır.[72]

Canan Kaftancıoğlu, 1997 yılında İstanbul Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda ihtisasına başlamıştır. İhtisasını, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nda vaka incelemesi yaparak, "İşkence Olgularının Adli Tıbbi Değerlendirmesi" adlı teziyle tamamlamıştır. Öğrencilik hayatından itibaren çok sayıda dernek ve demokratik kitle örgütlerde aktif olarak görev alan Kaftancıoğlu'nun siyaseten tanınması Kaftancıoğlu soyadıyla birlikte olmuştur. Bu bağlamda siyasi cinayetlere kurban giden kişilerin yakınlarının 2009 yılında kurduğu Toplumsal Bellek Platformu'nda Ümit Kaftancıoğlu'nun "gelini" olarak tanınmaya başlanmıştır. Kaftancıoğlu, kayınpederi

---

[70] Hamsici, Mahmut, "Canan Kaftancıoğlu kimdir?", *BBC News Türkçe*, 09.02.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51413360, (04.07.2023).

[71] "Biçilmiş Kaftan- Canan Kaftancıoğlu'nun Hayat Hikayesi", *Youtube*, 18.07.2019, https://www.youtube.com/watch?v=IzLjAHep24k, (04.07.2023).

[72] "Canan Kaftancıoğlu kimdir? Canan Kaftancıoğlu hakkında açılan davalar nelerdir?", *Cumhuriyet*, 15.06.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/canan-kaftancioglu-kimdir-kac-yasinda-nereli-ne-mezunu-iste-hayat-hikayesi-1919225, (05.07.2023).

gibi siyasi cinayetlere kurban giden aydınların, yazarların ve siyasetçilerin yakınlarını bir araya getirerek platformun kuruluşunda görev almıştır. Platform, faili meçhul cinayetlerin aydınlatılması, yeni siyasi cinayetlerin yaşanmaması ve bu durumu yaşayan ailelerin bir araya gelerek birbirlerine destek olması adına faaliyetlerini sürdürmektedir. [73]

Canan Kaftancıoğlu'nun faili meçhul cinayetlere kurban giden kişilerin çocuklarının yazılarını derlediği "Benim Babam Bir Kahramandı" kitabı bulunmaktadır. Kitabında Kaftancıoğlu, *"Dünden bugüne çağdaşlık ve aydınlık yolunda yitirdiğimiz aydınlarımızın unutulmaya yüz tutmuş olmasını içimize sindiremiyoruz. Düşüncelerinin bedelini canlarıyla ödeyen bu aydınlarımızın acısı, sadece aydınların değil, tüm toplumundur. Bu unutmanın bedelini tüm toplum ödeyecektir. Her ne kadar bu aydınlarımız unutturulmaya çalışılsa da, bu ülkede evrensel değerleri ve bu değerler yolunda yaşamını yitiren, eza-cefa çekenleri anımsayacaklar var. Onlar bu yolda taşıdıkları bayrağı, mertçe bize teslim ettiler…"* (Kaftancıoğlu,2009:92). Diyerek kitabın yazılış amacını vurgulamıştır. Kaftancıoğlu'nun ayrıca "Roboski İstenmeyen Çocukları" ve "Bir Eflatun Ölüm" adlı kitapları, sosyal ve bilimsel alanlarda yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.[74] Kaftancıoğlu sol görüşlü ve seküler bir ideolojiyi benimsemiş aynı zamanda siyasi cinayetlere kurban giden kişilerin aileleri ile dayanışma siyaseti yürüttüğü görülmektedir.

---

[73] Şenyüz, Meriç, "Canan Kaftancıoğlu'nun siyasal yaşamının bilinenleri ve bilinmeyenleri", *Independent Türkçe*, 07.09.2019, https://www.indyturk.com/node/68511/siyaset/canan-kaftanc%C4%B1o%C4%9Flu%E2%80%99nun-siyasal-ya%C5%9Fam%C4%B1n%C4%B1n-bilinenleri-ve-bilinmeyenleri, (05.07.2023).

[74] "Canan Kaftancıoğlu Özgeçmiş", *CHP*, https://chp.org.tr/ozgecmis/canan-kaftancioglu, (05.07.2023).

3.1.Cumhuriyet Halk Partisi'nin İstanbul İl Başkanı: Canan Kaftancıoğlu

Canan Kaftancıoğlu'nun aktif siyasete katılması 22 Mayıs 2010'da CHP'ye Genel Başkan olarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun gelmesiyle başlamıştır. Kılıçdaroğlu'nun parti genel başkanı olmasıyla İstanbul İl Başkanı olan Oğuz Kaan Salıcı olmuştur. Bu dönem 2011 yılında CHP İstanbul Basın, Kültür ve İletişimden sorumlu İl Başkan Yardımcılığı görevini yapmıştır. Daha sonra 2012 yılında gerçekleşen 34. Olağan İstanbul Kongresi'nde il yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. [75]2012-2014 yılları arasında Canan Kaftancıoğlu İl Başkan Yardımcısı görevini yapmıştır. Parti Meclisi kararıyla 2014 yerel seçimlerinde Kaftancıoğlu, İstanbul Maltepe belediye başkan adayı olmuştur. Ancak Parti Meclisi'nin bu kararı partililer tarafından tepkiyle karşılaşılınca, Parti Meclisi kararını değiştirip Ali Kılıç'ı aday göstermiştir. Kaftancıoğlu'nun siyasette adının öne çıkması "Gezi Olayları"[76] ya da bir diğer adlandırılmasıyla "Haziran Hareketi" olan olaylarla olmuştur. Bu dönemde Canan Kaftancıoğlu, çeşitli sol ideolojideki yapıların bir araya gelmesiyle kurulan "Birleşik Haziran Hareketi" nin merkezi yürütme kurullarında görev almıştır. Hareket içerisinde çalışkan ve aktif olmasıyla öne çıkmış, CHP içerisinde güçlü bir isim olmaya başlamıştır.[77] Kaftancıoğlu Gezi Direnişi' ne aktif destek vererek iktidar tarafından

[75] "Canan Kaftancıoğlu Özgeçmiş", *CHP*, https://chp.org.tr/ozgecmis/canan-kaftancioglu, (05.07.2023).

[76] Taksim Gezi Parkı'nda 27 Nisan 2013 tarihinde iş makinelerinin inşaat için parka girmesi nedeniyle çevreci aktivistlerin parka zarar verilmesini engellemeye çalışması ve ardından polisin güç kullanması nedeniyle yaşanan olaylarla "Gezi Parkı Olayları" başlatmıştır. O dönem Başbakan olan Erdoğan'ın parkta yapılması planlanan inşaattan geri adım atmaması, olayların hükümet karşıtı harekete dönüşmesine neden olmuştur. Başbakan Erdoğan'ın direnişe katılanlara yönelik "çapulcu" söylemi gezici gençler tarafından sahiplenilmiş, söylem performatif bir etkiyle olumlu bir anlama evrilmiştir. Birçok ile de yansıyan Gezi Direnişi protestoları parklarda kamp kurulmasıyla devam etmiş, polisin sert müdahalesi sonucu ise kamplar dağılmıştır. Bu dönem yaşanan olaylar ve protestolar sonucunda 10 kişi hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi yaralanmıştır. Gezi Parkı Davası'nda ise insan hakları savunucusu Osman Kavala' nın da dahil olduğu birçok kişi hakkında yargılama kararı çıkmıştır. Gezi Parkı davasında yargılanan Osman Kavala ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır.

[77] Şenyüz, Meriç, "Canan Kaftancıoğlu'nun siyasal yaşamının bilinenleri ve bilinmeyenleri", *Independent Türkçe*, 07.09.2019, https://www.indyturk.com/node/68511/siyaset/canan-kaftanc%C4%B1o%C4%9Flu%E2%80%99nun-siyasal-ya%C5%9Fam%C4%B1n%C4%B1n-bilinenleri-ve-bilinmeyenleri, (05.07.2023).

marjinalleştirilen bireyleri savunduğu için gezi direnişine katılanlar tarafından Matrix filmindeki Trinity adlı kadın kahramana benzetilmiş, kendisine "Trinity" denmiştir.

Görsel 15: Canan Kaftancıoğlu ve Trinity Karakteri[78]

Canan Kaftancıoğlu, 2016 yılında yapılan CHP'nin 35. Olağan Kurultayı'nda Parti Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Parti Meclisi olduğu esnada gerçekleşen 13 Ocak 2018 tarihli 36. İstanbul İl Kongresi'nde CHP İstanbul İl Başkanı seçilerek parti içerisindeki siyasi yükselişi devam etmiştir. İl Başkanı görevine geçen Kaftancıoğlu, İstanbul'da ilk kadın il başkanı olma unvanını elde etmiştir. Bu dönemde Kaftancıoğlu hem Cumhurbaşkanı Erdoğan ve iktidar tarafından hem de CHP içerisinden eleştirilmiştir. Görevini devir aldığı teslim töreninde Kaftancıoğlu *"Kadın kimliğimle erkek egemen siyasette var olmamdan korktular"* söylemiyle, eleştirilerin "kadın" olmasından kaynaklı bir durum olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasının devamında ise Gezi

[78] "Canan Kaftancıoğlu'nun Güzelliği", *UludağSözlükGaleri,* 24.04.2020, canan-kaftancıoğlu-nun-güzelliği-2015450/, (05.07.2023).

Direnişi sırasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın annesine argo sözler barındıran bir paylaşım yaptığı nedeniyle Erdoğan'dan özür dilediğini açıklamıştır. [79]

Canan Kaftancıoğlu İstanbul'un 25 yıl aradan sonra tekrar CHP yönetiminin başa geçtiği 31 Mart ve 23 Haziran 2019 seçimlerinde İstanbul İl Başkanı olarak etkin bir siyaset yürütmüştür. CHP'nin uzun bir aradan sonra İstanbul yerel seçimlerini kazanıp, Ekrem İmamoğlu'nun belediye başkanı olarak seçildiği süreç boyunca, İmamoğlu'nun adaylık sürecinde ve seçilmesinde aktif rol oynadığı bilinmektedir. Kaftancıoğlu, 9 Şubat 2020 yılında yapılan CHP'nin 37. Olağan İstanbul Kongresi'nde ikinci kez İl Başkanı olarak seçilmiş, hala aktif olarak görevini icra etmektedir.[80] Kaftancıoğlu, İstanbul İl Başkanı olmasına rağmen CHP içerisinde öne çıkan bir "kadın" siyasetçi olmuş, Türk siyasetinde şimdiye kadar görülmemiş bir kadın siyasi figür olarak adından çokça söz ettirmeyi başarmıştır.

3.2.Türkiye'de Yeni Bir Kadın Siyasetçi Stili

Canan Kaftancıoğlu, Türk siyasetinde süregelen "kadın" siyasetçi tarzından çok farklı bir tarza sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Türk siyasetinin eril egemen yapısında Tansu Çiller ve Meral Akşener'in tercih ettiği resmi döpiyes kıyafetler yerine, kendi tarzını yansıtan deri ceketleri tercih etmesi, motor kullanması ve cesur söylemleriyle Türkiye'deki "kadın" siyasetçi algısını değiştirmektedir. Kaftancıoğlu, özgün tarzı ve söylemleriyle Türkiye'deki geleneksel eril siyasetin kadınlara çizdiği norm kalıplarına uymayan, "kadın" siyasetçi algısını değiştiren yeni bir siyasi kadınlık performansı sergilemektedir. Bu bağlamda partisi içerisinde de "yeni muhalif lider" tarzını yansıtmaktadır.

---

[79] "Canan Kaftancıoğlu Erdoğan'dan özür diledi", *Gazete Duvar,* 17.01.2018, https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/01/17/canan-kaftancioglu-korkuyorlar-saldiriyorlar, (05.07.2023).

[80] "Canan Kaftancıoğlu Özgeçmiş", *CHP*, https://chp.org.tr/ozgecmis/canan-kaftancioglu, (05.07.2023).

Görsel 16: Canan Kaftancıoğlu[81]

Görsel 17: Canan Kaftancıoğlu'nun motosiklet kullandığı Twitter profil fotoğrafı[82]

3.3.Canan Kaftancıoğlu'nun Eylem ve Söylem Alanlarının Queer Feminist Açıdan Analizi

Bu bölümde Türkiye'nin yakın siyasetinde etkin bir siyasi rol oynayan Canan Kaftancıoğlu'nun siyasi performansları queer feminist bir çerçevede ele alınarak incelenecektir. Kaftancıoğlu'nun siyasi performanslarında queer öznelliklere, feminist harekete yaklaşımları ele alınarak, ikili kategorizasyon siyasetini, eril/dişil değerleri

[81] "Yargıtay Başsavcılığı, Kaftancıoğlu'na 4 suçtan ceza verilmesini istedi", *Sözcü*, 23.03.2021, https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/yargitay-bassavciligi-kaftancioglu na-4-suctan-ceza-verilmesini-istedi-6330392/amp/, (05.07.2023).
[82] "CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu motosiklet tutkunu çıktı", *Medyafaresi*, 15.01.2018, https://www.medyafaresi.com/amp/haber/chp-istanbul-il-baskani-canan-kaftancioglu-motosiklet-tutkunu-cikti/855118, (05.07.2023).

söylemleri aracılığıyla ne ölçüde sahiplendiği ve yeniden ürettiği hususunda bir analiz yapılacaktır.

Canan Kaftancıoğlu, kendisini insan hakları savunucu, aktivist ve feminist olarak tanımlamakta, kimlikler üzerinden siyasetin yürütülmesini doğru bulmadığını belirtmektedir. Kaftancıoğlu, kadınların ve LGBTİQ+ ların örgütlü mücadelelerine açık desteğini sunmakta ve örgütlü mücadelenin öneminin altını çizmektedir. Bu eksende Kaftancıoğlu, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden feshedilme kararı sonrası *"Tek adama karşı çok kadın"* sloganıyla "İstanbul Sözleşmesi Kadın Dayanışma Ağı" kurulduğunu açıklamış, İstanbul'da yaşayan kadınların durumu hakkında kapsamlı olarak iki çalışma yaptırmıştır. Dayanışma ağıyla birçok farklı derneğin, akademisyenlerin, siyasi partilerin İstanbul Sözleşmesi'ne sahip çıkmak adına birlikte mücadele etmelerinin amaçlandığını duyurmuştur.[83] Kaftancıoğlu İstanbul Sözleşmesi'ni destekleyen bir tutum sergilemenin yanında, sözleşmenin geri gelmesi adına mücadele verdiği görülmektedir. Kadınların örgütlü mücadelesinin, farklı kesimlerden kadınların birleşmesiyle mümkün olacağını dile getirerek bütüncül söylem dili kullanmış, destekleyici, özverili ve işbirlikçi bir tutum sergileyerek dişil olarak tanımlanan özellikleri öne çıkarmıştır.

Kaftancıoğlu, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde Türkiye'deki kadınların yaşadığı baskı ve şiddete karşı 8 Mart'ta Taksim'de düzenlenen birçok feminist gece yürüyüşlerine katılmıştır. [84] 2022 yılında SES Eşitlik ve Dayanışma Derneği'nin 8 Mart etkinliğinde Kaftancıoğlu, *"...Biz kadın dayanışmasını desteklemek istiyoruz. Zira yüzyıllardır toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi veren kadınların hala önünde gidecek o kadar uzun bir yol var ki bunu ancak bir şekilde başarabiliriz. Ancak yan yana durarak, dayanışma içerisinde gerçekleştirebiliriz. O yüzden bir gün bu ülkede eğer eşitlik olacaksa bu, ancak kadınların direnişiyle, kadınların yan yana durmasıyla,*

[83] Yıldız, Candan, "Canan Kaftancıoğlu: Tek adam yine sözünden döndü; İstanbul Sözleşmesi için 'İstanbul Birleşmesini' kuruyoruz", *T24,* 25.03.2021, https://t24.com.tr/haber/canan-kaftancioglu-tek-adam-yine-sozunden-dondu-istanbul-sozlesmesi-icin-istanbul-birlesmesini-kuruyoruz,941461, (05.07.2023).

[84] "Kadınlar son yılların en büyük kitlesiyle Taksim'de yürüdü: Yaşasın feminist mücadelemiz!", *T24*, 08.03.2018, https://t24.com.tr/haber/kadinlar-son-yillarin-en-buyuk-kitlesiyle-taksimde-yuruduyasasin-feminist-mucadelemiz,576786, (06.07.2023).

dayanışmasıyla mümkün… Ayrıca uzunca bir zamandır özgürlüklerinden mahrum kalan Türkiye'deki bu otoriter sistem içinde mağdur olan çok kadın var. Kadın gazeteci var, kadın siyasetçi var. Onlara da buradan selam yollamak istiyorum… Kadınların sesi daha da yükselecek, bütün engellemelere rağmen yine Feminist Kadın Yürüyüşünde olacağız." Söylemiyle kadın dayanışmasına vurgu yaparak, feminist gece yürüyüşlerinin siyasi iktidarın tüm engellemelerine rağmen sürdürüleceğini dile getirmektedir. Kaftancıoğlu feminist örgütlenmelere olan desteğini net bir şekilde ortaya koyarak bu konuda kararlı ve dirençli bir duruş sergilemektedir.

Kaftancıoğlu, 2022 yılında Beyoğlu Kaymakamlığı'nın 8 Mart'ta düzenlenen gece yürüyüşlerini yasaklama kararına karşın kararın iptali için mahkemeye başvurmuştur.[85] Kaftancıoğlu, feminist yürüyüşlere karşı engelleyici tutuma direnç göstererek, kadın mücadelesini destekleyici bir tutum sergilemektedir. Kaftancıoğlu yalnızca "kadın" hareketine değil aynı zamanda LGBTİQ+ hareketine ve "onur yürüşlerine" açık destek vererek, Türkiye'de marjinalize edilen bireylerden yana tavır almaktadır. Bu durum Kaftancıoğlu'nun aktif olarak kullandığı Twitter hesabındaki paylaşımlarında da görülmektedir.

Görsel 18:Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

[85] "Kaftancıoğlu, 20. Feminist Gece Yürüyüşü'nü Yasaklayan Kararın İptali İçin Mahkemeye Başvurdu", *Anka*, 08.02.2022, https://ankahaber.net/haber/detay/kaftancioglu_20_feminist_gece_yuruyusunu_yasaklayan_kararin_iptali_icin_mahkemeye_basvurdu_77459, (06.07.2023).

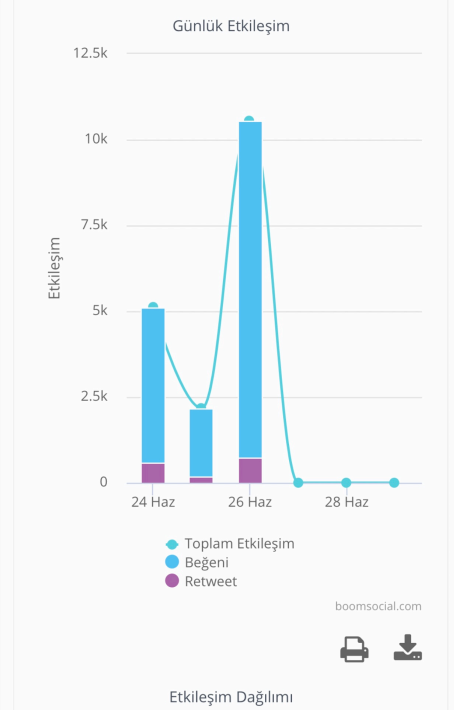

Görsel 19: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Canan Kaftancıoğlu'nun 26.06.2021 tarihinde attığı tweetinde en çok beğeni ve etkileşim aldığı görülmektedir. Kaftancıoğlu bu tweetinde, LGBTİQ+ hareketinin düzenlediği "Onur Haftası"nda, nefret söylemine ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığa dikkat çekerek LGBTİQ+ bireylere karşı açık desteğini göstermektedir. Kaftancıoğlu, Türk siyasetinde hakim olan eril homofobik siyasi tutumlara ve bu zihniyetin doğuracağı tüm eleştirilere karşın cinsel yönelimlere olan desteğini açıkça dile getirmesi cesur bir siyasi performans olarak görülebilmektedir. Kaftancıoğlu'nun LGBTİQ+ hareketinin yanında yer alması güncel feminist yaklaşımlarla bağdaşmaktadır. Bu bağlamda Kaftancıoğlu'nun siyasi performansı, queer feminizmin farklılıkları içine alan ittifaklar siyasetiyle uyuşmaktadır. Kaftancıoğlu'nun LGBTİQ+ hareketine yönelik sergilediği empati, anlayış ve işbirlikçi yaklaşımıyla destekleyici tutumu dişil olarak tanımlanan özelikleri öne çıkartmaktadır. Bu bağlamda Kaftancıoğlu'nun kadınlara ve LGBTİQ+lara yönelik söylem ve eylemlerinde feminen bir liderlik tarzı sergilediği görülmektedir.

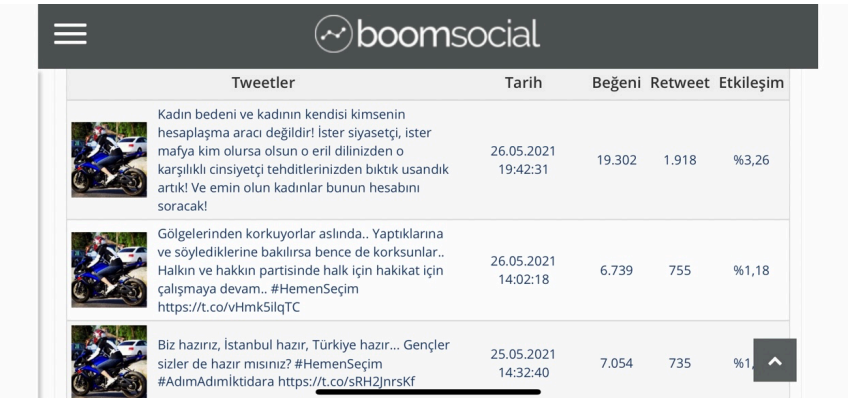

Görsel 20: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Canan Kaftancıoğlu'nun 26.05.2021 tarihinde attığı tweetinin en çok etkileşim alan tweet olduğu görülmektedir. Kaftancıoğlu bu dönem AKP hükümetiyle Sedat Peker arasında geçen tartışmalarda, Peker'in İçişleri Bakanı Süleyman Soylu' ya "Süslü Sülü"; Soylu'nun ise bu itama cevap olarak "karısının iç çamaşırına sığınan edepsiz"[86] gibi cinsiyetçi dille şekillenen tartışmalara tepki verdiği görülmektedir. Kaftancıoğlu, eril söylemlerle "kadın" bedeni üzerinden yürütülen ve mizojinist tehditleri içeren tartışmalara karşı çıkarak "kadınların" bu söylemlere kayıtsız kalmayacaklarını belirtmiştir. Kaftancıoğlu, eril siyasi dile karşı çıkarak bu söylemlerin cinsiyetçiliği körüklediğine ve siyasetin eril dilinin söyleyenin hangi makamda olursa olsun kabul edilemez olduğuna dikkat çekerek feminist bir siyasi duruş performansı sergilemektedir. Bu söylemleriyle Kaftancıoğlu cinsiyetçiliğin eylem ve söylem alanlarında nasıl açığa çıktığına ve tekrar üretildiğine dikkat çekmiş, kadınları koruyucu, cinsiyetçi dile karşı duyarlı ve toplum cinsiyet pratiklerinin söylemindeki gücünü yadsımayan bir siyasi tutum alarak feminen özelliklerini öne çıkarmıştır.

Canan Kaftancıoğlu'nun Türk siyasetinde yeni bir siyasi kadınlık performansı sergilemesi hem Türkiye'de hem dünya basınında yer almasına neden olmuştur. Uluslararası politika dergisi olan Foreign Politcy dergisi, Kaftancıoğlu'ndan "Erdoğan İçin Motosikletli Sol Feminist Geliyor" başlığıyla bahsetmiş, yazıda Kaftancıoğlu'nun geleneksel CHP'nin tam tersi bir duruş sergilendiğinden, *"solcu, feminist, LGBTİQ+*

[86] "Kaftancıoğlu: "Eril dilinizden usandık", *Bianet*, 27.05.2021, https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/244722-kaftancioglu-eril-dilinizden-usandik, (07.07.2023).

destekçisi" olduğundan ve *"geleneksel olarak yaşlı erkeklerin egemen olduğu bir partide nesiller arası değişimin sembolü"* olarak bahsetmiştir. [87] Kaftancıoğlu, İl Başkanı olmasına karşın Cumhurbaşkanı Erdoğan'a rakip olarak görülmesi, CHP içerisinde güçlü bir lider olarak öne çıktığını yansıtmaktadır. Policy Notes dergisinin Türk siyasetiyle ilgili yazısında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı başlıca muhalifler arasında Kemal Kılıçdaroğlu yerine CHP'den Canan Kaftancıoğlu'nun adının geçmesi, Kaftancıoğlu'nun İl Başkanlığı'nı aşan bir siyasi çizgide olduğunu göstermektedir (Danforth,2020:8). Aynı zamanda Fransız Le Monde gazetesinde, "Türkiye'de Erdoğan'ın yolundaki üç engel" başlığıyla, bu isimlerin İYİP Genel Başkanı Meral Akşener, İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu ve Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Prof. Şebnem Korur Fidancı olarak gösterilmiştir. [88] Kaftancıoğlu, İstanbul İl Başkanı olmasına rağmen Türk siyasetinde fikirleri, tarzı, cesur duruşuyla ve CHP içerisinde etkin bir muhalefet siyaseti yürütmesiyle ön plana çıkmıştır.

Canan Kaftancıoğlu'nun İstanbul İl Başkanı olmasıyla gelen siyasi yükselişi hem içinde bulunduğu parti bünyesinde hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın tarafından hedef alınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Kaftancıoğlu'nun tüm söylemleri ve sosyal medya hesapları üzerinden yaptığı tüm paylaşımlar incelenmiş, kendisi ve fikirleri mercek altına alınmıştır. Kaftancıoğlu'nun özellikle *""Mustafa Kemal'in askerleriyiz" gibi bir sloganı doğru bulmuyorum. Militer bir dil olmasından öte, birey olmanın önüne geçen bir ifade"* sözü ve asker kelimesi yerine "yoldaşlarıyız" demenin daha olacağını öne sürmesi, CHP içerisinde sert tartışmalara neden olmuş, Kaftancıoğlu'nun CHP'nin parti ideolojisine uymadığı ve İl Başkanı olmaması gerektiği yönünde eleştiriler yapılmıştır. Bu tutumunu 9 Eylül 2020 tarihinde CHP'nin kuruluş yıldönümünde katıldığı Taksim toplantısında da yineleyen Kaftancıoğlu, konuşması sırasında "Mustafa Kemal Atatürk yerine "Gazi Mustafa Kemal" diye söz etmesi, CHP içerisindeki kendisine yöneltilen eleştirel söylemlerin daha da

[87] "A Motorcycle-Riding Leftist Feminist Is Coming for Erdogan", *Foreign Politcy*, 01.05.2020, https://foreignpolicy.com/2020/05/01/canan-kaftancioglu-turkey-erdogan-chp-profile/, (07.07.2023).
[88] "Le Monde gazetesi Akşener, Kaftancıoğlu ve Korur'u yazdı: Artık tek yıldız değil", *Cumhuriyet*, 27.02.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/le-monde-gazetesi-aksener-kaftancioglu-ve-koruru-yazdi-artik-tek-yildiz-degil-1816794, (07.07.2023).

yükselmesine neden olmuştur. Kaftancıoğlu bu söylemini *"Kişilerin isimlerinden söz ederken, belirli alışkanlıklarla bunların özel atıflarla kategorize edilmesine karşıyım. Yıllardır kullandığım gibi bu şekilde ifade etmek, kendimi ait hissettiğim bir ifade olduğu için tercih ediyorum"* diyerek açıklamıştır.[89] Bu durum Kaftancıoğlu'na "Atatürk" üzerinden sosyal medyada karşı hareket başlatılmasına neden olmuştur. Kaftancıoğlu CHP içerisinde HDP politikalarına yakın bir duruş sergilemekle eleştirilmiştir. Ancak tüm eleştiriler karşısında CHP parti yönetimi siyasi bir kasıt bulunmadığını ve Atatürk'e karşı nitelikle bir tavır olmadığını öne sürerek, Kaftancıoğlu'na destek olmuşlardır.[90] Kaftancıoğlu, bu durumun üzerine yaptığı kamuoyu açıklamasında, sözlerinin kastının bilinçli olarak aşılmaya çalışıldığı, amacının *"Kenan Evren'in sözde Atatürkçülüğünden ayrıştırma çabası"* olduğunu, *"Atatürk'ü statik ve donmuş yorumlara hapseden cuntacılara karşı aklı, bilimi ve devrimciliği öne çıkaran dinamik Mustafa Kemal Atatürk'ü sahiplenmeye devam edeceğim"* diyerek, söyleminin arkasında durmuştur. [91] Kaftancıoğlu, bu söylemiyle "Atatürk'e" yeni bir anlam kazandırmak istediğini iddia etmiş, yerleşmiş yorumlarından ziyade güncel bir anlam kazandırma niyetinde olduğunu belirtmektedir.

Canan Kaftancıoğlu Türk siyasetinde oldukça hassas konulardaki düşüncelerini cesur bir şekilde söylemekten ve yazmaktan çekinmemiş ve attığı tweetlerin, söylemlerinin arkasında duran açıklamalar yapmıştır. Çoğunlukla sert ve eril bir söylem dilini kullanması, korkusuz, risk alan, bağımsız ve kararlı duruşuyla iddialı bir siyasi söylem ve tutum sergilemektedir. Kaftancıoğlu'nun eril olarak tanımlanan bu özelliklerinin siyaset tarzında baskın olarak öne çıkması nedeniyle çoğu zaman dişil maskülen bir siyasi performans gösterdiği görülmektedir. Bahsedilen tutum ve tarzı farklı tweetlerindeki söylemlerine de yansımaktadır.

---

[89] Canan Kaftancıoğlu'nun Twitter üzerinden attığı tweetler incelendiğinde, geçmişte birçok kez "Atatürk" adını kullandığı görülmektedir.

[90] "CHP'de Atatürk tartışması: Kaftancıoğlu ve milletvekilleri neden karşı karşıya geldi, parti yönetimi nasıl tutum aldı?", *BBC News Türkçe*, 14.09.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54155577, (08.07.2023).

[91] "Kaftancıoğlu'ndan tepkiler üzerine "Atatürk" açıklaması", *Cumhuriyet*, 13.09.2020, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kaftancioglundan-tepkiler-uzerine-ataturk-aciklamasi-1765724, (08.07.2023).

Görsel 21: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

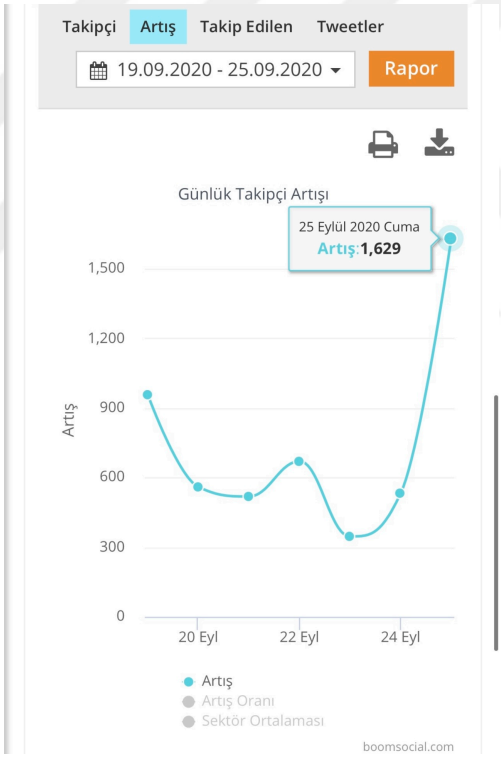

Görsel 22: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre takipçi sayılarının artışı

Canan Kaftancıoğlu'nun 25.09.2020 tarihinde attığı tweetinin yüksek etkileşim aldığı ve takipçi sayısının da o tarihte yükseldiği görülmektedir. Kaftancıoğlu, seçimleri kesin olarak kazanacaklarını öne sürerek "göreceksiniz" ifadesini kullanmış, sert, kararlı, kendinden emin ve iddialı bir söylem dili kullanarak eril bir tutum

sergilemiştir. Dolayısıyla Kaftancıoğlu bu söylemiyle dişil maskülen bir siyasi performans göstermiştir.

Görsel 23: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Canan Kaftancıoğlu'nun 23.02.2021 tarihinde attığı tweetinde AKP Grup Başkanvekili Özlem Zengin'e sosyal medya aracılığıyla hakaret içeren söylemlerde bulunan kişinin gözaltına alınması ve ardından "Cumhurbaşkanına Hakaret" suçundan tutuklanmasına tepki göstermiştir. [92] Kaftancıoğlu muhalif kadınların karşılaştıkları cinsiyetçi söylem ve saldırılara yargının sessiz kalmasını eleştirerek, iktidara yakın ideolojideki kadınlara ayrı bir yargılama sürecinin uygulandığını öne sürmüştür. Muhalif kadın siyasetçilerin yargı önünde edilgen bir konuma sokulduğu yönünde eleştirilerini seçimlere atıf yaparak sürdürmektedir. Seçimlerin kazanıldığında bu duruma sebebiyet verenler yargılanacakları yönünde tehditvari, sert bir söylem dili kullanmış ve dişil maskülen siyasi tutumunu sürdürmüştür.

Canan Kaftancıoğlu siyasi performansını sürdürürken protesto, yürüyüş, eylem gibi toplumsal, sosyal hadiselere, Türk siyasi tarihinde gerçekleşen faili meçhul cinayetlere ve birtakım siyasi olaylara karşı duyarlı bir duruş sergilediği görülmektedir. Aynı zamanda Kaftancıoğlu bu olaylara tepkisini açıkça dile getirmekten çekinmeyen

[92] "Özlem Zengin'e 'hakaret ettiği gerekçesiyle' tutuklandı", *Cumhuriyet,* 23.02.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/sehir-disina-yapilan-samsun-sehir-hastanesi-acilmadan-tartisma-yaratti-hastaneler-kapatilacak-2104009?utm_medium=CokOkunanlar&utm_source=HaberDetay, (09.07.2023).

tavrıyla hem iktidar hem de kamuoyu tarafından cesur söylemleriyle eleştiri oklarını üzerine çekmektedir.

Kaftancıoğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör olarak Melih Bulu'yu "kayyum" olarak ataması üzerine üniversite öğrencilerinin başlattığı protestolara katılmış ve öğrencileri desteklemiştir. Protestolar sırasında çok sırada öğrenci gözaltına alınmış, öğrenciler polis müdahalesiyle karşılaşmışlardır. Eylemler sırasında LGBTİQ+ kimlikli öğrenciler, cinsel yönelimleri üzerinden tehdit ve aşağılayıcı söylemlerle hedef gösterilmişlerdir. Protestolara katılan öğrencilerin gözaltına alınmasını, üniversitenin kapılarının kilitlenmesi, polis şiddetiyle karşılaşmaları gibi yaşanan olaylara Kaftancıoğlu, eylemlerin başladığı ilk günden itibaren öğrencilerin yanında olduğunu gösteren söylem ve eylemlerle destekte bulunmuştur. Kaftancıoğlu'nun Boğaziçi protestolarının yanında yer alması nedeniyle, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından *"DHKP-C'li bir militan"* söylemiyle sert bir dille eleştirilmiştir. Aynı zamanda İçişleri Bakanı Soylu tarafından *"terör örgütlerinin soytarısı"* olmakla suçlanması ve hedef gösterilmesine neden olmuştur. Bu suçlamaların ardından Kaftancıoğlu *"Hahaha AKP içinde kavga büyük diyorlardı da ilgilenmiyordum. Görünen o ki, bana saldırma konusunda da bakan reisine kafa tutuyor aşağılık saldırıları senden daha iyi yapabilirim diyerek…"* diyerek kendisi hakkındaki suçlayıcı, sert eleştirileri umursamayan ve alaycı bir tutumla yanıt vermiş, bir kadın, hekim ve insan hakları savunucu olarak terör örgütleriyle hiçbir bağının bulunmadığını, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İl Başkanı olduğundan bu yana kendisini asılsız suçlamalarla itham ettiğini belirtmiştir.[93]

Canan Kaftancıoğlu, Boğaziçi Direnişi' ne karşı destekleyici tutumunu Twitter hesabı üzerinden yaptığı paylaşımlarda da görülmektedir. Aynı zamanda Gezi Direnişi' nin yıldönümünde de paylaşımlar yaparak, her iki direnişe de desteğini sürdürdüğü gözlemlenmiştir.

[93] "Boğaziçi protestoları: Erdoğan, Soylu ve Kaftancıoğlu, gösteriler ve suçlamalar için ne dedi?", *BBC News Türkçe,* 08.01.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55588367, (09.07.2023).

Görsel 24: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Boğaziçi protestoları, 15 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Melih Bulu' yu görevden alması üzerine son bulmuştur. Canan Kaftancıoğlu, Boğaziçi Direnişi' ne açık destek vermesi, öğrencileri ve akademisyenleri koruyan bir tutum sergilemesiyle protestolar sırasında iktidar tarafından hedef gösterilse de bu tutumundan vazgeçmediği görülmektedir. Bu tutumunu sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarda da görmek mümkündür.

Görsel 25: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok beğeni aldığı tweeti

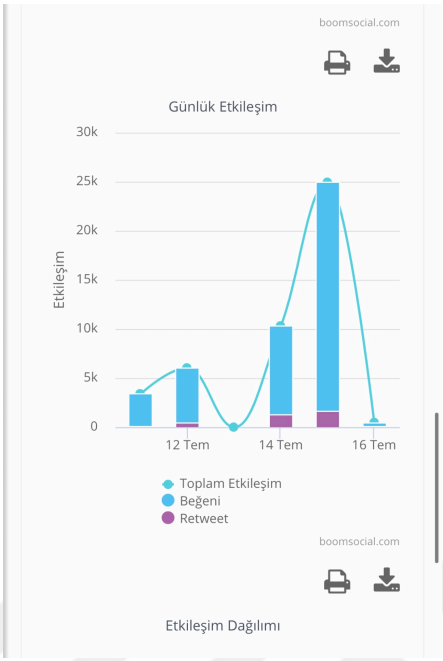

Görsel 26: Canan Kaftancıoğlu'nun Boomsocial'a göre en çok etkileşim aldığı tweeti

Canan Kaftancıoğlu'nun İstanbul İl Başkanı olduğundan bir gün sonra, önceki yıllardaki tweetleri[94] hakkında BİMER'e suç duyurusu yapılmış, iki gün sonra savcılıkta soruşturma kaydı tutulmuştur. 23 Mayıs 2019'da ise iddianame hazırlanmıştır. [95]Kaftancıoğlu hakkında kamu görevlisine hakaret, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni alenen aşağılamak, Cumhurbaşkanı'na hakaret olmak üzere hakkında beş ayrı suçtan dava açılmıştır. Duruşmalar sırasında Kaftancıoğlu, bu davanın İl Başkanı olduğunun ardından açılması nedeniyle siyasi bir dava olduğunu ve cezalandırmak üzere açıldığını belirterek, söz konusu tweetlerinin düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirmesi gerektiğini belirterek hakkındaki suçlamaları reddetmiştir.[96] Yargıtay terör örgütü propagandası yapma, halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmek üzere olan atılı suçların unsurları oluşmadığını belirterek bu

[95] "Kaftancıoğlu'nun 2014'teki tweetlerine 2019'da dava açıldı, rekor sürede dava tamamlandı: Vekillik imkânsız, il başkanlığı tartışmalı, üç gün cezaevinde kalacak", *T24*, 12.05.2022, https://t24.com.tr/haber/kaftancioglu-nun-2014-teki-tweetlerine-2019-da-dava-acildi-rekor-surede-dava-tamamlandi-vekillik-imkansiz-il-baskanligi-tartismali-uc-gun-cezaevinde-kalacak,1033708, (09.07.2023).

[96] "Kaftancıoğlu: Bu dava il başkanını cezalandırma davasıdır", *Sözcü*, 18.07.2019, https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/kaftanciogluna-montaj-tweet-davasi-ikinci-durusma-5236243/, (09.07.2023).

suçlardan beraat kararı vermiştir. Diğer suçlardan ise 4 yıl 11 ay 20 gün hapis cezası verilerek kararı onanmıştır. Ayrıca Kaftancıoğlu'na 10 Mayıs 2022'de karara bağlanan dava sonucunda siyasi yasak getirilmiştir. [97] Karar sonrası Kaftancıoğlu'nun cezası 5 yılın altında olduğu için ceza evine girmemiş, Silivri Cezaevinde geçirdiği birkaç saatin ardından serbest bırakılmıştır. Kaftancıoğlu dava sürecinde kararlı, dik duruş performansı sergilemiş ve kendinden emin bir tavır almıştır. Bu doğrultuda cezaevine girerken yaptığı el hareketi dikkat çekmiş, "mola" anlamına gelen el hareketi, Ergenekon davasında tutuklanan Türkan Saylan'ın yaptığı el hareketiyle bağdaştırılmıştır. Canan Kaftancıoğlu davasında dava seyrinin çok hızlı ilerlemesi ve İstanbul İl Başkanı olmasının hemen sonrasında altı yıl önceki tweetlerini öne sürerek hakkında dava açılması siyasi yükselişini durdurma girişimi olarak değerlendirmiştir. Bu süreçte Kaftancıoğlu güçlü, kararlı ve direnç gösteren bir duruş göstererek eril olarak adlandırılan özelliklerini öne çıkaran bir siyasi performans sergilemiştir.

Görsel 27: Canan Kaftancıoğlu'nun el hareketi[98]

Canan Kaftancıoğlu yargılandığı tweetlerinde "Ermeni Soykırımı" ibaresi kullanması, öldürülen PKK'nın kurucu üyesi Sakine Cansız' ı anması, Mustafa Kemal'in askerleriyiz ifadesini militer bulması, "Türk olmak" yerine "insan olmak"

[97] "Canan Kaftancıoğlu'na yeniden yargılandığı davada beraat", *NTV Haber*, 07.02.2023, https://www.ntv.com.tr/turkiye/canan-kaftanciogluna-yeniden-yargilandigi-davada-beraat,qqSBjelu-EGJZeX8zYZ2-Q, (09.07.2023).

[98] "CHP'nin İstanbul formülü: İmzaları il sekreteri ya da il başkanvekili atacak", *IndependentTürkçe,* 21.06.2022, https://www.indyturk.com/node/524116/siyaset/chpnin-i%CC%87stanbul-form%C3%BCl%C3%BC-i%CC%87mzalar%C4%B1-il-sekreteri-ya-da-il-ba%C5%9Fkanvekili-atacak, (09.07.2023).

demeyi önermesi, CHP'nin o dönem BDP ile aynı yolda olması üzerine destek vermesi kendisinin HDP'ye yakın bir siyasi pozisyonda olduğu üzerinden değerlendirilmiştir. Kaftancıoğlu Sakine Cansız' ın öldürülmesiyle ilgili konuyu insan hakları üzerinden değerlendirdiğini, suçluların öldürülmek yerine bağımsız mahkemelerde yargılanması gerektiğini düşündüğünü belirtmiş ve kendisinin insan hakları savunucusu olduğunu yinelemiştir.[99] Ermeni'ler ile ilgili tweetini ise konuyu "ortak acı" olarak adlandırdığını dile getirmektedir. Bu anlamda Azerbaycan ve Ermenistan arasında çıkan savaş üzerinden bir yorum yapmaması, sessiz kalması kendisi hakkındaki eleştirilerin yükselmesine neden olmuştur. Savaşta Ermenistan tarafından Azerbaycan topraklarının işgal edilmesi ve yaşananlara karşı kayıtsız kalması, Kaftancıoğlu'nun insan hakları söylemiyle uyuşmamaktadır.

Canan Kaftancıoğlu İstanbul İl Başkanı olması, parti lideri olmamasına rağmen söylemleri ve siyaset tarzı sebebiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. AK partililerin ve hükümete yakın basın organlarının da hedefi haline gelen Kaftancıoğlu hakkında linç girişimlerine başlanmış, PKK ile bağlantılı biri olduğu öne sürülmüş ve polise taş atan bir kadının fotoğrafı yayınlanarak Kaftancıoğlu olduğu öne sürülmüştür. Dolaşıma sokulan bu fotoğrafın ardından Kaftancıoğlu'ndan "Kanascı Canan" olarak bahsedilmiştir. Ancak iktidarın bu söylemi performatif bir yorumla dönüştürülerek, "kararlı siyasetçi" olarak yeni bir anlam kazandırılmıştır.[100] Kaftancıoğlu bir konuşmasında "demokrasi yoluyla bir diktatörü bu ülkeden göndereceğiz" ifadesini kullanması üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı "diktatör" dediği gerekçesiyle hakkında Cumhurbaşkanına hakaret davası açılmış, ancak Kaftancıoğlu bu davadan beraat etmiştir. [101] Kaftancıoğlu, söylemleri ve siyaset anlayışı çerçevesinde CHP'ye ilk dahil olduğu günden itibaren birçok suçlamayla ve eleştiriyle karşılaşmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan ve dönemin İçişleri

[99] "Mevzular Açık Mikrofon 15. Bölüm I Cumhurbaşkanı Adayı Kemal Kılıçdaroğlu", *Youtube*, 24.05.2023, https://www.youtube.com/watch?v=EWUEOnTvJjM&feature=youtu.be, (09.07.2023).

[100] Şenyüz, Meriç, "Canan Kaftancıoğlu'nun siyasal yaşamının bilinenleri ve bilinmeyenleri", *Independent Türkçe*, 07.09.2019, https://www.indyturk.com/node/68511/siyaset/canan-kaftanc%C4%B1o%C4%9Flu%E2%80%99nun-siyasal-ya%C5%9Fam%C4%B1n%C4%B1n-bilinenleri-ve-bilinmeyenleri, (09.07.2023).

[101] "Canan Kaftancıoğlu "diktatör" davasından beraat etti", *T24*, 26.04.2023, https://t24.com.tr/haber/canan-kaftancioglu-diktator-davasindan-beraat-etti,1106312, (09.07.2023).

Bakanı Süleyman Soylu tarafından kendisine "terörist" olduğu yönünde suçlamalar yöneltilmiş, siyasi sahnede "tehlikeli" olduğu üzerinden imalar yapılmıştır. Ancak Kaftancıoğlu kendisine yöneltilen suçlamalar ve eleştirel nezdinde söylem dilini ve siyaset tarzını değiştirmeyerek, sıklıkla kararlı, hırslı, iradeli ve rekabetçi bir tutum sergileyerek eril özelliklerini öne çıkaran dişil maskülen bir siyasi performans göstermektedir.

Canan Kaftancıoğlu CHP'nin Türkiye'deki Suriyeli göçmenleri geri gönderileceği üzerine olan seçim vaatlerine karşı *"İktidara geldiğimizde bütün Suriyelileri göndereceğiz demek çok kolay. Senin içinin yağlarını da eritebilir. Ama bunun bir gerçekliği yok. 21. Yüzyılda 10 milyon yabancının geldiği bir ülkede ne yaparsanız yapın, evrensel hukuk kuralları çerçevesinde bu insanların tamamını göndermek gibi bir gerçeklik yoktur"* söylemiyle partisinin göçmen politikalarının net ve sert tavrına karşı daha olumlu bir söylem diliyle yaklaştığı görülmektedir. Kaftancıoğlu'nun bu söylemi, CHP Genel Başkan Yardımcısı ve aynı zamanda Parti Sözcüsü olan Faik Öztrak tarafından *"Suriyelileri gönderme konusunda en başından beri tavrımız nettir. Bütün Suriyelilerin en geç iki yıl içinde ülkelerine gönderilmesi milletimize taahhüdümüzdür"* sözleriyle reddedilmiştir.[102] Partisi içinde farklı söylemleriyle öne çıkan Kaftancıoğlu, kendi fikirlerine ters düşen parti politikalarına cesur bir şekilde karşı çıkarak partisinden daha bağımsız bir politik duruş sergilemektedir. Kaftancıoğlu, Suriyeli göçmenlere karşı insan hakları temelinde yaklaşarak partisine göre daha ılımlı bir siyasi pozisyon aldığı görülmektedir.

3.4."Asena Canan" Söylemi:

Canan Kaftancıoğlu'nun siyasi çizgisinde kimlik siyasetine karşı bir duruş sergilemektedir. Bu bağlamda söylem ve eylemlerine bakıldığında milliyetçi ideolojiden uzak bir konumda olduğu, milliyetçi söylem dilini kullanmaktan kaçındığı ve milliyetçi söylemlere eleştirel çizgide yaklaşan bir siyasi pozisyon aldığı

[102] "CHP'den Canan Kaftancıoğlu'nun Suriyelilerin tamamının gönderilemeyeceğine dair sözlerine yanıt: Biz taahhüdümüzün arkasındayız", *Haberler.com,* 07.05.2022, https://www.haberler.com/guncel/chp-den-canan-kaftancioglu-nun-suriyelilerin-14922669-haberi/, (09.07.2023).

bilinmektedir. Özellikle Ermenistan konusunda aldığı tavır, Azerbaycan'ın savaş sırasındaki durumu hakkında sessiz kalması ve "Türk"lüğün öne çıkarılması hakkındaki söylemleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ancak 28 Haziran 2023 tarihinde yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimi[103] öncesinde Kaftancıoğlu, farklı bir siyasi performans sergilemiştir. Gerçekleştirilen 19 Mayıs etkinliğinde Kaftancıoğlu'nun Göktürk Kağanlığı sancağıyla, Bozkurtlu flamalarla, Azerbaycan bayraklarıyla, mehter marşlarıyla ve "Bozkurtlar ulusun Tanrı Türk'ü korusun" sloganlarıyla birlikte yürüyüşe katıldığı görülmektedir. Bu durum basında ve sosyal medyada "Asena Canan", "Bozkurt Canan" söylemleriyle eleştirilmiştir. Kaftancıoğlu'nun bu görüntüleri, yaklaşan seçim öncesi milliyetçi tabandan oy almak ve onların sempatisini kazanmak adına yapılan bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Kaftancıoğlu'nun bu zamana kadar sol ve anti-milliyetçi ideolojisine uymayan bu tavır, yaklaşan seçimlerde milliyetçi cenahtan gelecek oyların önem kazanması doğrultusunda konjonktüre göre hareket ettiği, siyasi kaygılar neticesinde desteklemediği düşünceleri destekliyormuş gibi görünmek istediği izlenimi yaratmaktadır. Bu durum Kaftancıoğlu'nun siyasi performansında daha önce gösterdiği ideolojisine sadık, kararlı ve net tutumuna uymamakta, zaman içerisinde daha "akışkan" bir politika izlemeye başladığının göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Canan Kaftancıoğlu, Türk siyasetinde marjinal bir duruş ve siyasi söylem izlemesiyle kendisinden önce gelen kadın siyasi liderlerden farklı bir siyasi performans sergilemektedir. Kaftancıoğlu gerek geleneksel Türk siyasi kadınlık algısındaki normları yıkan giyim tarzıyla gerek ise cesur söylemleriyle partisi

[103] 14 Mayıs ve 28 Haziran 2023 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Canan Kaftancıoğlu İstanbul İl Başkanı olmasına rağmen oldukça etkin bir siyasi performans gerçekleştirmiştir. Seçim gecesi CHP'nin sandık sonuçları bilgileri için konuşma yapması ve partisinin oy oranlarıyla ile ilgili bilgilendirme için Kaftancıoğlu'nun tercih edilmesi CHP içerisinde İl Başkanlığı sıfatından daha etkin bir siyasi figür olduğunu göstermektedir. Kaftancıoğlu seçimlerin ikinci tura kalması ve ardından gerçekleşen 28 Mayıs 2023 seçimlerinde de partisi adına seçim gecesi basın açıklaması yaptığı görülmektedir. Seçim sonrasında parti içinde "değişim" çağrılarının yükselmesi ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun istifası taleplerine Kılıçdaroğlu'nu destekleyici bir pozisyon almış, bu anlamda Ekrem İmamoğlu'nun da değişim vurgusu üzerinde aralarında bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Kaftancıoğlu hakkında partisi içerisinden yapılan "partimize zarar veriyor" söylemi seçim dönemi sonrası yapılmaktadır. Son olarak Kaftancıoğlu bir buçuk ay içerisinde İl Başkanlığı görevini bırakacağını açıklamıştır. ("Canan Kaftancıoğlu: İl Başkanlığını Bırakıyorum", *Halk Tv,* 21.07.2023, https://halktv.com.tr/siyaset/canan-kaftancioglu-il-baskanligini-birakiyorum-756238h, (22.07.2023)

içerisinde öne çıkan bir isim olmuş, İstanbul İl Başkanlığı görevini aşan bir siyasi figür haline gelerek, Türkiye'de etkin bir kadın liderlik performansı yürüttüğü görülmektedir. Bu bağlamda başta Cumhurbaşkanı Erdoğan olmak üzere birçok siyasi isim tarafından sert eleştirilere maruz kalarak hakkında cinsiyetçi söylemler, sözlü saldırılar, tehditler, davalar ve farklı ithamlar gündeme getirilse de fikirlerinin ve ideolojisinin arkasında duran bir tutum sergilemiştir. Kaftancıoğlu siyasi performansında mücadeleci, dayanışma yanlısı, destekleyici, özgürlükçü, insan hakları savunucusu, kimlik siyasetini ve kalıpları reddeden, cinsel yönelimlere ve feminist hareketlerin mücadelelerine karşı dayanışma siyaseti yürüten aynı zamanda da faili meçhul cinayetlerin aydınlatılması için çalışmalar yürüten siyasi performanslarıyla dişil özelliklerini öne çıkartmaktadır. Ancak Kaftancıoğlu'nun söylem diline, giyim tarzına ve siyasi eylemlerine baktığımızda sert, kararlı, iradeli, risk alan, girişken, bağımsız,hırslı ve görev odaklı bir performans sergilediği görülmektedir. Bu yönüyle siyaset içerisindeki duruşunun eril bir pozisyon aldığı, dişil maskülen bir performans sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda Kaftancıoğlu'nun siyasetinin Türkiye'de "yeni bir kadın siyasetçi" tarzı olduğu görülmektedir.

3.5. Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun Queer Feminist Perspektiften Karşılaştırması

Meral Akşener ve Canan Kaftancıoğlu'nun söylem ve eylem alanlarına bakıldığında Türkiye siyasetinde farklı iki tip kadınlık performansı gösterdikleri görülmektedir. Bu bağlamda sağ ideolojiye sahip Meral Akşener, Türk milliyetçiliği ve soydaşlık vurgusu yaparak milliyetçi kimlikler üzerinden siyasi performansını yürütmektedir. Feminizm'e "Türk feminizmi" söylemi gibi milliyetçi aidiyetler üzerinden yaklaşmakta, cis-kadın öznesi üzerinden ele alarak geleneksel aile değerlerini öne çıkaran muhafazakar bir duruş sergilemektedir. Bu bağlamda İstanbul Sözleşme'ne olan mücadelesini kadın vurgusu üzerinden desteklemekte, LGBTİQ+ hareketini desteklemediği, cinsel yönelimleri şiddetle birlikte ele alan söylemler yaparak şiddeti tekrar üreten bir siyasi söylem performansı sergilediği görülmektedir. Akşener göçmenler hususunda ise geri gönderme politikaları ve söylemleri dile getirerek, göçmenlerin ülkeden gönderilmesini milli bir mesele olarak ele almaktadır. Akşener, "Asena" söylemini üstlenerek, ülkücü eril bir pozisyonda, eril söylem dilini

kullanarak, dişil maskülen bir siyaset sürdürmektedir. Akşener, queer feminizmin ittifaklar feminizmine olan vurgusunu, feminizme ve kadın konusuna milliyetçi ve gelenekselci bir yaklaşımla sahiplenmesiyle ve kimlik siyaseti yürütmesiyle ters düşen bir siyasi pozisyonda durmaktadır.

Canan Kaftancıoğlu ise kimlik siyasetini reddeden bir duruş sergilemektedir. Sol ve seküler ideolojiye sahip olan Kaftancıoğlu'nun siyasi cinayetlere, Gezi Olayları'na, Boğaziçi Direnişi'ne açık desteğini ve mücadelesini sürdürmesiyle örgütlü mücadeleler ve dayanışma siyaseti üzerinden performansını sergilemektedir. Gezi Olayları'nda "Kanascı Canan" söylemini sahiplenerek, söylem performatif anlamda tekrar edilerek iyi bir anlama çevrilmiştir. Motor kullanması, deri ceket giymesi gibi geleneksel Türk kadın siyasetçi normlarını kırarak, yeni bir kadın siyasetçi performansı sergilemektedir. Kaftancıoğlu kadın hareketine ve LGBTİQ+ hareketine açık desteğini sunarak, cinsel yönelimlere karşı destekleyici bir siyasi pozisyon almaktadır. Aynı zamanda milliyetçi ve ırk temelli söylemlere karşı bir siyasi duruş alarak, evrensel insan hakları temelinde konuyu ele almaktadır. Ancak Ermenistan-Azerbeycan savaşında sessiz kalması insan hakları söylemine ters düşmekte, iki devlet arasında bir taraflı bir tutum sergilemektedir. Kaftancıoğlu göçmenler konusunda Akşener'den daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. Kaftancıoğlu seçim döneminde Azerbeycan bayrakları ve Bozkurt flamalarıyla yürümesi çizdiği net ideolojisine ters düşmekte, süreç içerisinde akışkan bir siyasi çizgiye evrildiği söylenebilmektedir. Kaftancıoğlu kimlik siyasetini reddetmesi, evrenselci bir yaklaşımı üstlenmesi, cinsel yönelimlere karşı açık desteğiyle queer feminist pratikler çizgisinde bir siyasi duruş sergilemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Ataerkil kültürel kodların yoğun olarak görüldüğü Türk toplum yapısında eril değerler hayatın her alanında olduğu gibi siyasi mekanizmalara da nüfuz etmiş, liderlik vasfı erkekler ve eril değerler üzerinden ele alınarak şekillenmiştir. Eril üstünlükçü yapıya sahip siyasi sahnede dişil değerlerin zayıflık olarak algılanması, kadın siyasetçilerin liderliklerini toplum ve siyasal düzlemde meşrulaştırma aracı olarak

erilleşme pratiklerine başvurmalarına neden olmaktadır. Bu durum kadın siyasetçilerin feminen siyasi performansları sergilemekten kaçınmalarına, sert ve eril bir söylem dili sahiplenmelerine dolayısıyla eylemlerini maskülen değerler üzerinden icra etmelerine neden olmaktadır. Aksi halde liderlik vasıflarının sorgulanması, siyasal maskülenliğin zorunlu olarak icra edilmesi algısına sebebiyet vermektedir. Cinsiyetçi siyasal düzlem, kadınların siyasi partiler içerisinde yükselmelerinde, lider konumuna gelmelerinde bir engel olarak mevcut dönemde hala varlığını sürdürmektedir. Öyle ki çalışmada güncel Türkiye siyasetinde tek siyasi parti lideri olan Meral Akşener ele alınmış, karşılaştırma açısından CHP'de etkin bir İstanbul İl Başkanlığı performansı gerçekleştiren Canan Kaftancıoğlu seçilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde dünya siyasetindeki kadınların farklı toplumlarda farklı siyasi kadınlık performansı sergiledikleri ortaya konmuştur. Bu çerçevede siyasetin ataerkil zihniyetin ön koşuluyla erkek alanı olduğu, eril değerlerin yüceltilmesi gerektiği yanılmasının dünya siyasetinde "yeni kadınlık" ve "hegemonik kadınlık" liderlik tarzlarıyla aşılmaya başlandığı görülmektedir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde ise Türkiye özelinde seçilen İYİP Genel Başkanı olan Meral Akşener ve İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu'nun, Türk siyasetinin maskülen yapısında farklı siyasi kadınlık performansı icra ettikleri görülmektedir. Bu durum queer feminist perspektifte ele alındığında eril dişil değerleri ne ölçüde açığa çıkarttıkları, sahiplendikleri üzerinden incelenmiştir. Meral Akşener'in yapılan çalışmada zaman zaman akışkan bir performans göstermesinin yanında çoğunlukla dişil maskülen bir söylem ve davranış sergilediği görülmektedir. Akşener'in siyasi ideolojisi, Türk milliyetçiliği ve kimlikler üzerinden şekillenmekte, geleneksel norm kalıplarını sahiplendiği, kadınlara ve LGBTİQ+ bireylere karşı yaklaşımının bu çerçevede ele aldığı görülmektedir. Canan Kaftancıoğlu'nun ise Meral Akşener'den farklı bir siyasi performans sergilediği görülmektedir. Canan Kaftancıoğlu'nun siyasi performanslarına baktığımızda Türk siyasetinde "yeni bir kadın" lider performansı sergilediği görülmektedir. Kaftancıoğlu, sol görüşlü ve seküler bir ideolojiye sahip bir siyasi liderdir. Partisi içerisinde İstanbul İl Başkanı olmasından öte bir performans sergilemektedir. Marjinal tarzıyla Türk siyaseti içerisindeki meşrulaştırılan kadın siyasetçi algısını yıkarak siyasi söylem ve eylemlerinde özgürlük, insan hakları odaklı

ve cesur bir dayanışma siyaseti yürüttüğü görülmektedir. Kaftancıoğlu, kimlik karşıtı bir siyasi performans sergileyerek kadın ve LGBTİQ+ hareketine açık desteğini sunmakta bu anlamda queer feminist bir politika yürüttüğü görülmektedir. Dişil değerleri Meral Akşener'e göre daha fazla ele alan Kaftancıoğlu, siyasi tarzına ve söylem diline bakıldığında ise dişil maskülen bir pozisyon aldığı görülmektedir. Bu çerçevede Türk siyasetinde etkin bir siyasi performansa sahip iki liderin sağ ve sol cenahtan iki farklı ideolojilere sahip olmalarının yanında Türk eril siyasi sahnesinde söylem ve duruş olarak maskülen bir pozisyon aldıkları görülmektedir.

KAYNAKÇA:

Ahmed, S. (2019), Duyguların Kültürel Politikası, Sel Yayıncılık, İstanbul,s.182-187.

Altındal, Y. (2009), *"Erkeksi Siyasetin Erksiz Dublörleri",* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21, s.351-367

Arslan Kurtuluş, S. ve Özen Kutanis, R. (2015), *"Dönüştürücü Liderlikte Hangisi Daha Etkili: Erillik mi, Dişillik mi?",*Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 2,s.237-242.

Avcil, C. (2020), "*Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru",*e-Şarkiyat İlmi Araştırma Dergisi, Sayı 4, Cilt 12, s.1300.

Baltacı, A. (2019), "*Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?",*Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Cilt 5, s.376.

Baş, T. Ve Akturan, U. (2013), Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.27-35.

Blank, H. (2019), Düzcinsel Heteroseksüelliğin Şaşırtıcı Derecede Kısa Tarihi, İletişim Yayıncılık, İstanbul, s.11-17.

Bora, T. (2017), Cereyanlar Türkiye'de Siyasal İdeolojiler, İletişim Yayınları, İstanbul,s.814-815.

Bourdieu, P. (2015), Eril Tahakküm, çev. Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları, Ankara,s.33-36.

Bozduman, M. A. (2020), *"Geçmişten Günümüze Siyasi Liderliğin Teorik Olarak Gelişimi",*Esam Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s.261-283

Butler, J. (2010), Homofobi Kimin Meselesi, Anti- Homofobi Kitabı /2, Kaos GL, Ayrıntı Yayınları, Ankara,s.19-21.

Butler, J. (2014), Bela Bedenler, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, s.7-45.

Butler, J. (2017), Olumsal Temeller: Feminizm ve "Postmodernizm Sorusu, Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi, Benhabib vd., (Çev. Feride Evren Sezer). İstanbul: Metis Yayınevi, s.45-62.

Butler, J. (2019), Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, İstanbul, s.13-226.

Connell, R. W. (2005), Masculinities, University of California Press Berkeley,Los Angeles, California, s.9-81.

Connell, R.W. (2019), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.168-278.

Coşkun, B. B. (2023), "*A Retrospective Study of Patriarchy in Turkish Politics: Political Masculinities and Female Party Leaders in Turkey",*Turkish Studies,s.3-4.

Çakır, S. (2008), "*Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm",*Toplum ve Demokrasi, 2 (4), Eylül-Aralık, s.191

Çakır, S. (2019), Erkek Kulübünde Siyaset, Sel Yayıncılık, İstanbul,s.56-318.

Çoban, S,. (2012), *"Gramsci, Hegemonya ve Kapitalizm"*, First International Interdisciplinary Socia Inquiry Conference.

Danforth, N. (2020), *"The Outlook for Turkish Democracy: 2023 and Beyond"*, The Washington Instıtute for Near East Policy.

Demir, Ö. B. (2019), Biyopolitika ve Queer AIDS Krizi, Bağışıklık ve Ötesi, Nika Yayınevi, Ankara, s.1709.

Demir, Z. (2014), Modern ve Postmodern Feminizm, İstanbul, Sentez Yayıncılık,s.24-117.

Demirkürek, İ. (2011), "1980 Sonrası Değişimin Işığında Kadın ve Liderlik Olgusu: Tansu Çiller Örneği, Doktora Tezi, s. 140-142, Ankara.

Dijk, T.A.V. (2001), *"Critical Discourse Analysis",* Handbook of Disourse Analysis, discourses.org, s.352-354.

Direk, Z. (2012), "Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı", Cinsellik Muamması Çakırlar, C ve Delice, S. (içinde), Metis Yayınları, İstanbul, s.84.

Donovan, J. (2019), İletişim Yayınları, İstanbul.

Duran, H. (2017). Meral Akşener'in Siyasi Anlamı ve İyi Parti. Ankara: Seta.

Eagly, A. H. ve Carli, L.L. (2003), *"The female leadership advantage: An evaluation of the evidence",* The Leadership Quarterly 14

Erbaş, V. (2018), Türk Siyasetinde Meral Akşener, Aygan Yayıncılık, İstanbul

Erdem, O. ve Dikici, M. (2009), *"Liderlik ve Kurum Kültürü Etkileşimi",*Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 29, s.198-213

Erdem, T. (2019), *"Postmodern Feminizm",* İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, s.68-69.

Ermağan, İ. (2021), Almanya'da Şansölye Merkel Dönemi ve Sonrasındaki Sürece İlişkin Bir Analiz, İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s. 319

Fine, C. (2020), Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, Sel Yayıncılık, İstanbul, s.

Fiske, J. (2003), İletişim Çalışmalarına Giriş, Bilim ve Sanat, Ankara, s.121

Goffman, E. (2018), Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Metis Yayıncılık,İstanbul, s.29-35.

Grosz, E. (2011), "*Deneysel Arzu: Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek",* Cogito Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram, Yapı Kredi Yayınları-Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı 65-66, s.

Gümüş, B (2022), *"İkinci Karabağ Savaşı'nın FAZ.NET Gazetesine Yansımaları",*Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, s.3-4.

Hafızoğlu, Y. ve Altan, C. (2021), "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Bir Örnek Lider: Angela Merkel", Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, s.50-52.

Hekman, S.J. (1990), Gender and Knowledge Elements of a Postmodern Feminism, Cambridge: Polity Press.

Hooks, B. (2019), Feminizm Herkes İçindir, Bgst Yayınları, İstanbul, s.12

Horzum, Ş. (2018), "*Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kuramsala",*Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, s.75-101.
Hofsteded, G. (2010), Cultures and Organizations, Mc Graw Hill, s.80-82.

Hülür, A. B. (2017), "*Erving Goffman: Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu",*Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 158-165

Işık, S.Y. ve Özdemir, İ. (2022), "*Milliyetçi Romantizm: Eril Bir Tutku Olarak Popüler Milliyetçilik",* Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, Sayı 9, Cilt 2, s.487-510.

Jagose, A. (2017), Queer Teori, NotaBene Yayınları, İstanbul, s.10

Jung, C. G. (2019), Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri, Pinhan Yayıncılık,İstanbul,s.139.

Jung, C.G. (2020), Feminen Dişilliğin Farklı Yüzleri, Pinhan Yayıncılık, İstanbul,s.31.

Kaftancıoğlu, C.(2009), "Benim Babam Bir Kahramandı...", Yalın Ses Yayınları, İstanbul,s.92.

Kimmel, M. S. (2013), *"Homofobi Olarak Erkeklik:Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik",*çev. Mehmet Bozok, Fe Dergi 5, no 2, s.92-107

Koç, E. (2015), *"Simone De Beauvoır'ın "İkinci Cins"i: Öteki Olarak Kadın",*Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2, Sayı 4, s.2

Koyama, E. (2001), "*Transfeminist Manifesto",*Northeastern University, s.2001.

Kuş, E. (2012), Nitel-Nicel Araştırma Teknikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi? Nitel Mi?, Anı Yayıncılık, Ankara, s.77-90.

Laffey, M. (2000), "*Locating İdentity: Performativity, Foreign Policy and State Action",*Review of International Studies, 26, s.431.

MacKinnon Catheria A. (2015), Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, çev.T. Yöney ve S. Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul,s.21-188.

Millett, C. (1970), Sexual Politics, New York: Doubleday, s.152

Mondimore, F.M. (1999), Eşcinselliğin Doğal Tarihi, İstanbul, Sarmal Yayınevi,s.22.

Mushaben, J. M. (2018), "The Reluctant Feminist: Angela Merkel and the Modernization of Gender Politics in Germany", Femina Politica, s. 83.

Mutlu, A. (2017), *"Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı",*Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 9, s.24-46.

Öğüt, H. (2011), *"Lezbiyen Edebiyat ve Eleştiri",* Cogito Dergisi Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram, Yapı Kredi Yayınları-Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı 65-66, s.297

Önder Memiş, H. B. (2017), *"Siyasette ve Siyasal İletişimde Erkeklik Söylemi:2015-2017 Arası Türkiye İncelemesi"*, Ulakbilgi, Cilt 5, Sayı 11,s.563.

Önkibar, S. (2017), Asena Meral Akşener'in Dünü ve Bugünü, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul,s.14-23.

Özdemir, E. (2018), *"Liberal Demokrasi Eleştirileri ve Radikal Demokrasi Teorisi",*Sosyal Bilimler Dergisi,

Özdemir, G. (2020), *"Ülkücü Kadınlar ve Kadın Kimliğinin İnşası: "Asenalar"",*Fe Dergi 12, no 2, s.116-128.

Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019), "*Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine",*Social Sciences Studies Journal, Cilt 5, Sayı 32, s.399

Özdemir, Ö. (2017), "*İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm",* KSBD, Sonbahar 2017, Yıl 9, Cilt 9, Sayı 2, s.399.

Özdikmen, T. ve Kartın, C. (2021), "Britanya'nın Demir Leydisi: Margaret Thatcher'ın 1993'e Kadar Yaşamı", Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, s. 56-57.

Özkazanç, A. (2018), Feminizm ve Queer Kuram, Dipnot Yayınları, Ankara, s.27-92.

Özkazanç, A. (2019), "*Toplumsal Cinsiyet Belası: Trans vs. TERF Tartışması Üzerine Düşüceler",*www.viraverita.org

Özlük, E. (2017), "*Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?:Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek"*, Akademik Bakış, Cilt 10, Sayı 20, s.246.

Purvis, J. (2013), "What Was Margaret Thatcher's Legacy for Women?", Women's History Review, Cilt 22, Sayı 6, s

Rudy, K. (2000), *"Queer Theory and Feminism",* An İnter-Disciplinary Journal, Cilt 29,Sayı 2.s.196

Salih, S. (2002), Judith Butler, Routledge, London.

Sallan Gül, S. ve Kahya Nizam, Ö. (2021), "*Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi",*Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 42, Özel Sayı 1, s.189-190.

Scott, J. W. (2013), Feminist Tarihin Peşinde, Bgst Yayınları, İstanbul, s.67-68.

Sedgwick, E. K. (1990), Epistomology of the Closet, Univesity of California Press, California.

Sevim, A. (2005), Feminizm, İnsan Yayınları, İstanbul, s.56

Shvedova, N. (2005), Women in Parliment: Beyond Number,s.34-47.

Starck, K. ve Sauer, B (2014), A Man's World? Political Masculinities in Literature and Culture. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publishing.

Strauss, Anselm and Corbin, Anselm, Basics of Qualitative Research, Sage, Thousand Oaks, 1996, s.161.

Süleymanoğlu-Kürüm, R ve Rumelili, B (2018), *"Diplomaside Kadın ve Egemen Maskülenlik: Değişen Normlar ve Pratikler",*Uluslararası İlişkiler, Cilt 15, Sayı 57,s.3-18.

Süleymanoğlu Kürüm, R ve Rumelili, B. (2022), "*From Female Masculinity to Hegemonic Femininity: Evolving Gender Performances of Turkish Women Diplomant",*The Hague Journal of Diplomacy, 1-30

Şaşman Kaylı, D. (2015), Kadın Bedeni ve Özgürleşme, Atlantis Yayınevi, İzmir, s.55-124

Taşcıoğlu, R. (2022), Siyasal Reklamlarda Kadın Lider Temsili: Meral Akşener Örneğinde 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi Üzerine Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum,s.87.

Tong, R. P. (2006), Feminist Düşünce, Gündoğan Yayınları, İstanbul, s.118-119

Tudor, A. (2023), *"The anti-feminism of anti-trans feminism"*, European Journal of Women's Studies, 30(2), s.294

Yardımcı, S. ve Güçlü, Ö. (2013), Queer Tahayyül, Sel Yayıncılık, İstanbul, s.17-189.

Yıldırım, A. (1999), "*Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi",* Eğitim ve Bilim Dergisi, Sayı 112, s.10.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, s.46-47.

Yılmaz, O. (2016), "Türk ve Alman Siyaset Yaşamında Kadın Figürü ve Politik Söylemleri. Politik Dilbilim İncelemesi, Angela Merkel ve Tansu Çiller Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, s.109-115.

Yüksel, M. Ve Sağdaş, M. (2022), "*Kadın Liderlerin Eril ve Dişil Tarzlarının Kadınların Cam Tavan İnançları Üzerindeki Etkisi",*Uluslararası Akademik Sosyal Kaynaklar Dergisi, Cilt 7, Sayı 42, s.1072-1082

Witting, M. (1992), The Stradight Mind, Beacon Press, Boston, s.29.

"CHP'nin İstanbul formülü: İmzaları il sekreteri ya da il başkanvekili atacak", *IndependentTürkçe,* 21.06.2022, https://www.indyturk.com/node/524116/siyaset/chpnin-i%CC%87stanbul-form%C3%BCl%C3%BC-i%CC%87mzalar%C4%B1-il-sekreteri-ya-da-il-ba%C5%9Fkanvekili-atacak, (09.07.2023).

"CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu motosiklet tutkunu çıktı", *Medyafaresi*, 15.01.2018, https://www.medyafaresi.com/amp/haber/chp-istanbul-il-baskani-canan-kaftancioglu-motosiklet-tutkunu-cikti/855118, (05.07.2023).

"Yargıtay Başsavcılığı, Kaftancıoğlu'na 4 suçtan ceza verilmesini istedi", *Sözcü*, 23.03.2021, https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/yargitay-bassavciligi-kaftanciogluna-4-suctan-ceza-verilmesini-istedi-6330392/amp/, (05.07.2023).

"Canan Kaftancıoğlu'nun Güzelliği", *UludağSözlükGaleri,* 24.04.2020, canan-kaftancıoğlu-nun-güzelliği-2015450/, (05.07.2023).

"Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım", *Independent Türkçe,* 13.08.2020, Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım | Independent Türkçe (indyturk.com), (11.12.2022).

"Sıkça Sorulan Sorular", *Kaos GL Derneği*, https://kaosgldernegi.org/images/library/2020sss10x14-web.pdf, (07.10.2021).

"Akşener: Babasının ailesi İnönücü, anasının ailesi Demokrat Partili olan bir ailenin kızıyım", Independendent Türkçe, 13.08.2020, https://www.indyturk.com/node/226826/siyaset/ak%C5%9Fener-babas%C4%B1n%C4%B1n-ailesi-in%C3%B6n%C3%BCc%C3%BC-anas%C4%B1n%C4%B1n-ailesi-demokrat-partili-olan-bir, (11.09.2022).

"Meral Akşener'den faili meçhul cinayet itirafı: İçişleri Bakanı olduğum dönemde..", *BirGün*, 29.04.2016, https://www.birgun.net/haber/meral-aksener-den-faili-mechul-cinayet-itirafi-icisleri-bakani-oldugum-donemde-110633 , (21.06.2022).

"Akşener'den "faili meçhul" sorusuna yanıt: Benim bakanlığım döneminde yaşanmadı", *Independent Türkçe*, 22.06.2021, https://www.indyturk.com/node/429416/siyaset/ak%C5%9Fenerden-faili-me%C3%A7hul-sorusuna-yan%C4%B1t-benim-bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1m-d%C3%B6neminde-ya%C5%9Fanmad%C4%B1, (22.06.2022).
28 Şubat tarihinde alınan kararlar

"Meral Akşener: O geceyi hayatımdan silmek isterim", *HaberTurk*, 03.05.2015, https://www.haberturk.com/gundem/haber/1072954-meral-aksener-o-geceyi-hayatimdan-silmek-isterim, (22.06.2022).

"Bahçeli'den Meral Akşener Tepkisi", *Sabah*, 12.06.2015, https://m.sabah.com.tr/gundem/2015/06/12/bahceliden-meral-aksener-tepkisi/amp, (10.06.2022).

Hakan, Ahmet, "Mağlubiyetin Sorumluluğunu Üstlenmeli", *Hürriyet*, 02.12.2016, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/maglubiyetin-sorumlulugunu-ustlenmeli-40021656, (14.07.2022).

"Bu kez de Bahçeli 'paralel' e bağladı: Teslim edecek partimiz yok", *Diken*, 12.04.2016, https://www.diken.com.tr/bu-kez-de-bahceli-paraleli-gordu-bizim-paralele-teslim-edecek-bir-partimiz-yok/, (21.07.2022).

Malsin, Jared, “Turkey's 'Iron Lady' Meral Aksener Is Getting Ready to Challenge Erdogan”, *Time Dergisi*, 14.07.2017, https://time.com/4856463/turkey-meral-aksener-iron-lady-recep-tayyip-erdogan/, (25.07.2022).

Göğüş, Sezer İdil, “What’s in a Name? IYI Party – Good for Turkey?”, *Prif Blog*, 14 Aralık 2017, https://blog.prif.org/2017/12/14/whats-in-a-name-iyi-party-good-for-turkey/, (26.07.2022).

“CHP’den 15 milletvekili istafa edip İYİ Parti’ye katıldı”, *BBC News Türkçe*, 22.04.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43856307, (03.08.2022).

Erdem, Umut, “15 vekil tartışması”, *Hürriyet*, 26 Haziran 2023, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/15-vekil-tartismasi-42289949, (03.08.2022).

“Bahçeli-Akşener Gerilimi: Arka planında ne var?”, *BBC News Türkçe*, 05.10.2018, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45759331, (04.08.2022).

“Akşener’den, Behçeli’nin ‘Evine dön’ çağrısına ‘selfie’li yanıt”, *Euronews*, 24.12.2020, https://tr.euronews.com/2020/12/24/aksener-den-bahceli-nin-evine-don-cagr-s-na-selfie-li-yan-t, (10.08.2022).

“Erdoğan’ın Bahçeliye ‘Akşener’ çağrısı yaptırmasının nedeni ortaya çıktı”, *Cumhuriyet*, 12.08.2020, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdoganin-bahceliye-aksener-cagrisi-yaptirmasinin-nedeni-ortaya-cikti-1757797, (10.08.2022).

“Meral Akşener kendisine gelen kötü yorumları okuyor”, *Youtube*, 09.12.2022 https://www.youtube.com/watch?v=DobHSlYI0E4&feature=youtu.be, (11.12.2022)

“Akşener’den “Feminist misiniz?” sorusuna yanıt”, *Birgün*, 28.08.2022, https://www.birgun.net/haber/aksener-den-feminist-misiniz-sorusuna-yanit-400658, (02.09.2022).

“Feminist kadınlar Meral Akşener’i anlatıyor: “Akşener, kadınların önemli bir güç olduğunun farkında ve kadın hareketiyle temasta””, *Medyascope*, 08.04.2021, https://medyascope.tv/2021/04/08/feminist-kadinlar-meral-akseneri-anlatiyor-aksener-kadinlarin-onemli-bir-guc-oldugunun-farkinda-ve-kadin-hareketiyle-temasta/, (12.08.2022).

Demirbilek, Gözde, “Çocuğumun Böyle Bir Tercihte Bulunmasını İstemem ama Tercihte Bulunanı da Dövmem”, *KaosGL Dergisi,* 03.07.2020, https://kaosgl.org/haber/cocugumun-boyle-bir-tercihte-bulunmasini-istemem-ama-tercihte-bulunani-da-dovmem, (12.08.2022).

“TBMM Parti Grup Toplantımız”, *Youtube*, 10.03.2021, https://www.youtube.com/watch?v=TSf2mvzoHdo, (20.03.2023).

"TBMM Grup Toplantımız", *Youtube*, 22.03.2023, https://www.youtube.com/live/WFcltx6-VB8?feature=share, (23.03.2023).

"Akşener: İstanbul Sözleşmesi'ni hayata geçireceğiz, Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nden kurtulacağız", *T24 Gazetesi*, 24.10.2021, https://t24.com.tr/haber/aksener-iyi-parti-iktidarinda-omer-in-yolundan-asla-ayrilmayacagiz,988020, (27.03.2023).

"İyi Parti Grup Toplantısı" , *Youtube*, 11.11.2020, https://www.youtube.com/live/NiDYdOAkF2U?feature=share, (01.04.2023).

Erdem, Umut, "15 Vekil Tartışması", *Hürriyet*, 26.06.2023, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/15-vekil-tartismasi-42289949, (27.06.2023).

"Dün zevzeklik demişti… Meral Akşener'den 104 amiralin bildirisi ile ilgili flaş açıklama", *YouTube*, 05.04.2021, https://youtu.be/sjtOhNP6dSs, (27.06.2023).

"Akşener'e tepki: "zevzeklik" diyeceğine teşekkür etmeli", *Cumhuriyet*, 04.04.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aksenere-tepki-zevzeklik-diyecegine-tesekkur-etmeli-1825632, (28.06.2023).

"Meral Akşener kürsüde ağladı! "Elinde iman metre ile gezenler bu zulme sessiz kalıyor!"", *YouTube*, 27.01.2021, https://www.youtube.com/watch?v=FQ65qKbgqr0&feature=youtu.be, (28.06.2023).

"Seçim 2018: Muhalefetin kurduğu Millet ittifakı nasıl işleyecek?", *BBC New Türkçe*, 07.05.2018, https://web.archive.org/web/20181214202439/https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43992766, (29.06.2023).

"Erdoğan'dan Akşener'e daha neler olacak neler!", *Cumhuriyet*, 26.05.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogandan-aksenere-daha-neler-olacak-neler-1839331, (29.06.2023).

"Altı Siyasi Parti Genel Başkanının Ortak Açıklaması", *CHP*, 12.02.2022, https://chp.org.tr/haberler/alti-siyasi-parti-genel-baskaninin-ortak-aciklamasi, (30.06.2023).

Güneysu, Selda, "Meral Akşener üç ay önce 'Dağıtmam' dediği masadan kavga ile kalktı", *Cumhuriyet*, 04.03.2023, https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meral-aksener-uc-ay-once-dagitmam-dedigi-masadan-kavga-ile-kalkti-2057447, (30.06.2023).

"Meral Akşener 6'lı masadan kalktı: 'Dayatmaya boyun eğmeyeceğiz'", *NTV Haber*, 03.03.2023, https://www.ntv.com.tr/2023-secim/meral-aksener-6li-masadan-kalkti-dayatmaya-boyun-egmeyecegiz,8IBE2QotNUivZs7Zf5U63A, (01.07.2023).

"Baş döndüren trafik: Akşener nasıl masadan kalktı nasıl masaya geri döndü?", *CNN Türk*, 06.03.2023, https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-bas-donduren-trafik-aksener-nasil-masadan-kalkti-nasil-masaya-geri-dondu?page=1, (01.07.2023).

"Akşener masadan kalkınca 30 bine yakın İYİ partili istifa etmiş", *Diken*, 21.03.2023, https://www.diken.com.tr/aksener-masadan-kalkinca-30-bine-yakin-iyi-partili-istifa-etmis/, (01.07.2023).

"Akşener: Bizim masada HDP yok", *TRT Haber*, 06.05.2023, https://www.trthaber.com/haber/gundem/aksener-bizim-masada-hdp-yok-765281.html, (02.07.2023).

"Akşener'den HDP'ye bakanlık açıklaması", *Cumhuriyet*, 06.09.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meral-aksenerden-hdpye-bakanlik-aciklamasi-1977667, (02.07.2023).

"HDP'ye bakışı ne? Meral Akşener Açıkladı, Youtube, 02.07.2023, https://www.google.com.tr/search?q=ak%C5%9Fener+hdp+hakk%C4%B1nda+ne+d%C3%BC%C5%9F%C3%BCn%C3%BCyor&ie=UTF-8&oe=UTF-8&hl=tr-tr&client=safari#fpstate=ive&vld=cid:9f83f73b,vid:HlHep8Vke6w, (02.07.2023).

"İYİ Parti 'Milli Göç Doktrini'ni açıkladı, Akşener tarih verdi: 1 Eylül 2026'da tüm Suriyeli sığınmacıları memleketlerine kavuşturacağız", *BBC News Türkçe*, 06.09.2022, https://www.bbc.com/turkce/articles/ckv82d0gvgvo, (03.07.2023).

"Göç Doktrini ve Stratejik Eylem Planı", *İyi Parti*, 30.07.2023, https://iyiparti.org.tr/goc-doktrini-ve-stratejik-eylem-plani, (30.07.2023).

"İYİ Parti'den 'Göç Doktrini': 1 Eylül 2026'da tüm Suriyeli sığınmacıları memleketlerine kavuşturacağız". *Gazete Duvar*, 06.09.2022, https://www.gazeteduvar.com.tr/iyi-partiden-goc-doktrini-1-eylul-2026da-tum-suriyeli-siginmacilari-memleketlerine-kavusturacagiz-haber-1580143, (30.07.2023).

Hamsici, Mahmut, "Canan Kaftancıoğlu kimdir?", *BBC News Türkçe*, 09.02.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51413360, (04.07.2023).

"Biçilmiş Kaftan- Canan Kaftancıoğlu'nun Hayat Hikayesi", *Youtube*, 18.07.2019, https://www.youtube.com/watch?v=IzLjAHep24k, (04.07.2023).

"Canan Kaftancıoğlu kimdir? Canan Kaftancıoğlu hakkında açılan davalar nelerdir?", *Cumhuriyet*, 15.06.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/canan-kaftancioglu-kimdir-kac-yasinda-nereli-ne-mezunu-iste-hayat-hikayesi-1919225, (05.07.2023).

Şenyüz, Meriç, "Canan Kaftancıoğlu'nun siyasal yaşamının bilinenleri ve bilinmeyenleri", *Independent Türkçe*, 07.09.2019, https://www.indyturk.com/node/68511/siyaset/canan-

kaftanc%C4%B1o%C4%9Flu%E2%80%99nun-siyasal-ya%C5%9Fam%C4%B1n%C4%B1n-bilinenleri-ve-bilinmeyenleri, (05.07.2023).

“Canan Kaftancıoğlu Erdoğan’dan özür diledi”, *Gazete Duvar,* 17.01.2018, https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/01/17/canan-kaftancioglu-korkuyorlar-saldiriyorlar, (05.07.2023).

“Canan Kaftancıoğlu Özgeçmiş”, *CHP*, https://chp.org.tr/ozgecmis/canan-kaftancioglu, (05.07.2023).

Yıldız, Candan, “Canan Kaftancıoğlu: Tek adam yine sözünden döndü; İstanbul Sözleşmesi için ‘İstanbul Birleşmesini’ kuruyoruz”, *T24,* 25.03.2021, https://t24.com.tr/haber/canan-kaftancioglu-tek-adam-yine-sozunden-dondu-istanbul-sozlesmesi-icin-istanbul-birlesmesini-kuruyoruz,941461, (05.07.2023).

“Kadınlar son yılların en büyük kitlesiyle Taksim'de yürüdü: Yaşasın feminist mücadelemiz!”, *T24*, 08.03.2018, https://t24.com.tr/haber/kadinlar-son-yillarin-en-buyuk-kitlesiyle-taksimde-yurudu-yasasin-feminist-mucadelemiz,576786, (06.07.2023).

“KAFTANCIOĞLU, 20. FEMİNİST GECE YÜRÜYÜŞÜ’NÜ YASAKLAYAN KARARIN İPTALİ İÇİN MAHKEMEYE BAŞVURDU”, *Anka*, 08.02.2022, https://ankahaber.net/haber/detay/kaftancioglu_20_feminist_gece_yuruyusunu_yasaklayan_kararin_iptali_icin_mahkemeye_basvurdu_77459, (06.07.2023).

“Kaftancıoğlu: “Eril dilinizden usandık”, *Bianet*, 27.05.2021, https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/244722-kaftancioglu-eril-dilinizden-usandik, (07.07.2023).

“A Motorcycle-Riding Leftist Feminist Is Coming for Erdogan”, *Foreign Politcy*, 01.05.2020, https://foreignpolicy.com/2020/05/01/canan-kaftancioglu-turkey-erdogan-chp-profile/, (07.07.2023).

“Le Monde gazetesi Akşener, Kaftancıoğlu ve Korur’u yazdı: Artık tek yıldız değil”, *Cumhuriyet*, 27.02.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/le-monde-gazetesi-aksener-kaftancioglu-ve-koruru-yazdi-artik-tek-yildiz-degil-1816794, (07.07.2023).

“CHP'de Atatürk tartışması: Kaftancıoğlu ve milletvekilleri neden karşı karşıya geldi, parti yönetimi nasıl tutum aldı?”, *BBC News Türkçe*, 14.09.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54155577, (08.07.2023).

“Kaftancıoğlu'ndan tepkiler üzerine "Atatürk" açıklaması”, *Cumhuriyet*, 13.09.2020, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kaftancioglundan-tepkiler-uzerine-ataturk-aciklamasi-1765724, (08.07.2023).

"Boğaziçi protestoları: Erdoğan, Soylu ve Kaftancıoğlu, gösteriler ve suçlamalar için ne dedi?", *BBC News Türkçe,* 08.01.2021, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55588367, (09.07.2023).

"Kaftancıoğlu'nun 2014'teki tweetlerine 2019'da dava açıldı, rekor sürede dava tamamlandı: Vekillik imkânsız, il başkanlığı tartışmalı, üç gün cezaevinde kalacak", *T24*, 12.05.2022, https://t24.com.tr/haber/kaftancioglu-nun-2014-teki-tweetlerine-2019-da-dava-acildi-rekor-surede-dava-tamamlandi-vekillik-imkansiz-il-baskanligi-tartismali-uc-gun-cezaevinde-kalacak,1033708, (09.07.2023).

"Özlem Zengin'e 'hakaret ettiği gerekçesiyle' tutuklandı", *Cumhuriyet,* 23.02.2021, https://www.cumhuriyet.com.tr/saglik/sehir-disina-yapilan-samsun-sehir-hastanesi-acilmadan-tartisma-yaratti-hastaneler-kapatilacak-2104009?utm_medium=CokOkunanlar&utm_source=HaberDetay, (09.07.2023).

"Kaftancıoğlu: Bu dava il başkanını cezalandırma davasıdır", *Sözcü*, 18.07.2019, https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/kaftanciogluna-montaj-tweet-davasi-ikinci-durusma-5236243/, (09.07.2023).

"Canan Kaftancıoğlu'na yeniden yargılandığı davada beraat", *NTV Haber*, 07.02.2023, https://www.ntv.com.tr/turkiye/canan-kaftanciogluna-yeniden-yargilandigi-davada-beraat,qqSBjelu-EGJZeX8zYZ2-Q, (09.07.2023).

"Mevzular Açık Mikrofon 15. Bölüm I Cumhurbaşkanı Adayı Kemal Kılıçdaroğlu", *Youtube*, 24.05.2023, https://www.youtube.com/watch?v=EWUEOnTvJjM&feature=youtu.be, (09.07.2023).

"Canan Kaftancıoğlu "diktatör" davasından beraat etti", *T24*, 26.04.2023, https://t24.com.tr/haber/canan-kaftancioglu-diktator-davasindan-beraat-etti,1106312, (09.07.2023).

"CHP'den Canan Kaftancıoğlu'nun Suriyelilerin tamamının gönderilemeyeceğine dair sözlerine yanıt: Biz taahhüdümüzün arkasındayız", *Haberler.com,* 07.05.2022, https://www.haberler.com/guncel/chp-den-canan-kaftancioglu-nun-suriyelilerin-14922669-haberi/, (09.07.2023).

"İYİ Partili Nebi Hatipoğlu: AKP ve MHP'yi destekleyelim", *Gazete Duvar,*28.07.2023, https://www.gazeteduvar.com.tr/iyi-partili-nebi-hatipoglu-akp-ve-mhpyi-destekleyelim-haber-1630370, (28.07.2023).

"Angela Merkel, Christine Lagarde And Kamala Harris Top Forbes' 100 Most Powerful Women List",*Forbes,*08.12.2020, https://www.forbes.com/sites/forbespr/2020/12/08/angela-merkel-christine-lagarde-and-kamala-harris-top-forbes-100-most-powerful-women-list/?sh=350575e51a5f, (09.05.2021)

Karadağ, Cüneyt,"Çalkantılı dönemde uzlaşmacı kişiliği ile iz bırakan lider:Merkel", *AA,*23.09.2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/calkantili-donemde-uzlasmaci-kisiligi-ile-iz-birakan-lider-merkel/2372667, (30.10.2021)

"Almanya'da eşcinsel evlilik yasası parlamentodan geçti", *BBC News Türkçe,* 30.06.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40454281, (10.09.2021)

"Fransa seçimleri: Aşırı sağcı Le Pen'in uzun süredir devam eden iktidar arayışı", *BBC News Türkçe,23.04.2022*, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61169443*, (05.06.2022)*

"Marine Le Pen Kimdir?", *Hürriyet,* 11.04.2022, https://www.hurriyet.com.tr/dunya/marine-le-pen-kimdir-kac-yasinda-fransa-cumhurbaskani-adayi-marine-le-pen-hakkinda-bilgiler-42040908, (05.06.2022)

"Dünyanın en geç başbakanı Sanna Marin kimdir?", *Cumhuriyet,* 18.08.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dunyanin-en-genc-basbakani-sanna-marin-kimdir-neden-gundemde-sanna-marin-kac-yasinda-hakkinda-bilinmeyenler-neler-1971172, (03.09.2022)

"Finlandiya Başbakanı Marin, Helsinki'deki Onur Yürüyüşü'ne katıldı", *T24, 03.07.2022, https://t24.com.tr/haber/finlandiya-basbakani-marin-helsinki-deki-onur-yuruyusu-ne-katildi-bugun-esitligi-kutluyoruz,1044233, (05.08.2022)*

"Finlandiya Başbakanı Sanna Marin'e dans videolu destek yağıyor", *Bianet,22.08.2022,* https://m.bianet.org/kadin/toplumsal-cinsiyet/266134-finlandiya-basbakani-sanna-marin-e-dans-videolu-destek-yagiyor, (23.09.2022)

"Finlandiya Başbakanı Marin'in göğüs dekolteli pozu sosyal medyada tartışma yarattı",*Euronews,* 15.10.2020, https://tr.euronews.com/2020/10/15/finlandiya-basbakan-marin-in-gogus-dekolteli-pozu-sosyal-medyada-tart-sma-yaratt, (23.09.2022)

"Dünyanın en geç başbakanı Sanna Marin kimdir?", *Cumhuriyet,* 18.08.2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/dunyanin-en-genc-basbakani-sanna-marin-kimdir-neden-gundemde-sanna-marin-kac-yasinda-hakkinda-bilinmeyenler-neler-1971172, (23.09.2022)

"Jacinda Ardern kimdir?",*BBC News Türkçe,* 21.03.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47651471, (23.09.2022)

"Yeni Zelanda Başbakanı Jacinda Arden istifa etti", *Medyascope, 19.01.2023,* https://medyascope.tv/2023/01/19/yeni-zelanda-basbakani-jacinda-ardern-istifa-etti-enerjim-kalmadi-artik-bu-isin-hakkini-veremem/, (23.09.2022)

"Ana Brnabiç Sırbistan'ın ilk kadın ve eşcinsel başbakanı oldu",*NTV, 16.06.2017,* https://www.ntv.com.tr/dunya/brnabic-sirbistanin-ilk-escinsel-basbakani-oldu,ZS15l663ekKTbTgE7711Ag, (23.09.2022)

"Sırbistan Başbakanı'nın eşcinsel partneri doğum yaptı", *BBC News Türkçe,* 21.02.2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47313910, (24.09.2022)

"Sırbistan'ın eşcinsel başbakanı Brnabic, Balkanlar'da onur yürüyüşüne katılan ilk başbakan oldu", *BBC News Türkçe,*17.09.2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41300984, (23.09.2022)

"Canan Kaftancıoğlu:İl Başkanlığını Bırakıyorum", *Halk Tv,* 21.07.2023, https://halktv.com.tr/siyaset/canan-kaftancioglu-il-baskanligini-birakiyorum-756238h, (22.07.2023)

(Üner, Türker, "Kardak kayıkları krizi nedir",*Habertürk,*15.02.2023, https://www.haberturk.com/kardak-kayaliklari-krizi-nedir-ne-zaman-oldu-kardak-kayaliklari-kimin-ve-su-an-nerede-hteg-3532826?page=2, (17.03.2023).

"Angela Merkel Hakkında Son Haberler", *Tag24*, https://www.tag24.de/nachrichten/politik/deutschland/politiker/angela-merkel, (09.05.2021).

"İYİ Parti Genel Başkanı Akşener: Siyaseten sağ kalan tek kadın politikacıyım",*AA,*26.03.2019, https://www.aa.com.tr/tr/politika/iyi-parti-genel-baskani-aksener-siyaseten-sag-kalan-tek-kadin-politikaciyim/1430712, (26.06.2022)